

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΤΟΣ ΙΔ'

ΑΡ. 173

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Π. ΔΡΟΥΣΙΩΤΗ Πολύδωρος (ποίημα).
Μ. Α. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ "Ένα παλιό άξέχαστο τραγούδι (ποίημα).
Π. ΛΑΓΚΑΔΗ Τό Ξωκλήσι (ποίημα).
Ν. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ "Η 28η 'Οκτωβρίου 1940 στην Κύπρο
(άναμνήσεις).
Γ. ΦΑΝΟΥ Κελλι (ποίημα).
Α. ΖΟΡΜΠΑ 'Ατσάλινος Πύργος (δράμα).
Ι. Θ. ΚΑΚΡΙΔΗ Τό θέμα τών άστοχων έρωτημάτων στον "Όμηρο
(μελέτη).
Α. ΚΛΟΚΚΑΡΗ Τρίστιχα τής 'Αγάπης (ποίημα).
Κ. ΜΟΙΡΑΝΘΗ Γαμήλιο ταξίδι (διήγημα).
ΤΗΛ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΗ Τό «Μεθυσμένο Καράβι» τοῦ Arthur Rimbaud
(μελέτη).
ARTHUR RIMBAUD (Μεταφρ. Τηλ. Παντελίδη) Μεθυσμένο Καράβι
(ποίημα).
Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ ΚΥΠΡΟΛΕΟΝΤΑ "Ένα έρωτευμένο άσκημο-
κόριτσο (νουβέλλα).
ΧΡ. Α. ΙΩΑΝΝΟΥ "Η πρόσκληση τής ζωής (πρόζα).
(*Η συνέχεια στήν επόμενη σελίδα).

ΚΥΠΡΟΣ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1949

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ
ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑΣ ΣΧΟΛΙΚΑΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΑΣ ΚΥΠΡΟΥ

Ἐτησία συνδρομή: Διὰ τὴν Κύπρον 15 σελίνια.
Διὰ τὴν Ἑλλάδα, Αἴγυπτον καὶ Ἀγγλίαν 1 λίρα.
Διὰ τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἄλλαχοῦ 5 δολλάρια.

Διευθυντής: **ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ**, Ὀδὸς Μυκηνῶν 3, Λευκωσία (Κύπρου).

Ἱδρυτές: **Κ. ΠΡΟΥΣΗΣ**, **ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ**, **Ν. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ**.

Τυπογραφεία: «**ΚΟΣΜΟΣ**» Ἰω. Χ. Κυριακίδη, Λευκωσία.

Συνεργασία, Συνδρομές, Ἐπιστολές, Ἐφημερίδες, Περιοδικὰ καὶ Βιβλία
νὰ στέλλονται στὴ διεύθυνση:

Ν. Κρανιδιώτην, Μυκηνῶν 3, Λευκωσία (Κύπρου).

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.

(Συνέχεια περιεχομένων)

ΜΙΑ ΕΠΕΤΕΙΟΣ. **Ν. Κ. Γεωργιάδη**: Ἑρρῆκος Ντυνάν.— ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ. **Κ. Σπυριδάκι**: P. Dikaios «Trial excavations at Solira, site Terrés, on behalf of the University Museum Cyprus expedition», P. Dikaios and T.B. Mitford «Kafizin and the Syllabary». — **Κ. Προυσῆ**: Κ. Θ. Δημαρᾶ «Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Τόμος πρῶτος». — **Κ. Χατζηψάλτη**: «Δελτίον τῆς Ἐταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. Τόμος ΙΒ΄, 1948.». — **ΤΗΛ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ**. — **ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ**. **Τ. Μ. Φ.**: Τὰ Θέατρα, οἱ Ἐκθέσεις, Διάφορα νέα. — **ΕΙΔΗΣΕΙΣ**. — **ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ**. — **ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ**.

ΜΕΡΙΚΑ ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΕΡΧΟΜΕΝΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ (1ης Δεκεμβρίου)

- Ξάνθου Λυσιώτη**: Περί λύχνων άφάς (ποίημα).
Κ. Προυσῆ: ... Μιά παραπειστική εικόνα τῆς λογοτεχνίας μας (μελέτη).
Μάνου Κράλη: Ὁ πολυέλαιος (διήγημα).
Μαρίας Ρουσιᾶ: Ἡ Ἑλβίρα ἀγαπᾶ τ' ἀγόρια (διήγημα).
Φώτου Χατζησωτηρίου: Χειρόγραφο (διήγημα).
Ν. Χατζηϊωάννου Κευρᾶ: Τοῦ Νεκροῦ Ἀδελφοῦ (λαογραφία).
Ἄρσεν. Κ. Νικολαΐδη: Ὁ Ἑβραῖος Δὸν Χοζέ Νάζι καὶ ἡ ἄλ-
σις τῆς Κύπρου (μελέτη).
Ζ. Ζαννετίδη: Ἡ Κόμησσα Ἄννα Ντὲ Νοάϊν (μελέτη).
Comtesse de Noailles (Μεταφρ. Ζ. Ζαννετίδη): Στὴ σκληρὴ μοναξιά,
ποῦ τώρα ζεῖς (ποίημα).
Harold Monro: (Μεταφρ. Μ. Φουσεντζίδη): Τῆς Ἀγάπης τὰ Παιδιά
(ποίημα).

Πλούσια σημειώματα, βιβλιοκρισίες, φιλολογικὲς εἰδήσεις κ. ἄ.

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΛΕΥΚΟΣΙΑ-ΚΥΠΡΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΔ'

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1949

ΑΡ. 173

ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ

Κλαίει ἡ Ἐκάθη τοῦ Πολυδώρου τὰ ὄνειρα,
Τοῦ Πολυδώρου, ποῦχε γιὰ στεφάνι του
Τὸ κύμα τ' ἀφρισμένο
Στις Θρακικὲς ἀκτὲς,
Κεῖ πού οἱ Μαινάδες μὲ δόντια σουβλερὰ
Τρέχουνε πίσω ἀπ' τοὺς ἀνέμους.
Κλαίει ἡ Ἐκάθη τοῦ Πολυδώρου τὰ ὄνειρα,
Τῆ νιότη πού δὲ χάρηκε.
Κλαίει καὶ γιὰ τὸν Πρίαμο μαζί,
Ποῦ τώρα δὲ θυμᾶται-σκιά σ' ἀσφοδελοῦ λειβάδι.
Τοῦ Πολυδώρου τὸν πικρὸ τὸ θάνατο
Πιότερο λογιᾶζει ἡ Ἐκάθη
Παρὰ τῆς Πολυξένης τὴν ταφή.
Γιατὶ ἡ Πολυξένη θέλησε γιὰ νὰ πεθάνει
Κι οὔτε τῆ σκότωσε κανένας Πολυμήστορας...
Μονάχα ἱερόπρεπα σὰν τῆ δαμάλα
Μὲ τὰ γλυκὰ τὰ μάτια ὀρθάνοιχτα
Δέχτηκε τῆ θυσία,
Γιὰ τοῦ Πηλέα τὸ γιό, πού ἴσως καὶ νὰ τὴν ἄξιζε.
Μὰ τοῦ μικροῦ Πολυδώρου ὁ χαμός;
Τὶ τραγικὸς ὁ θάνατος
Ποῖα Μοῖρα....
Ἐκεῖνο τὸ κορμάκι του πῶς ἦταν ματωμένο...
—Κι' ὄλο ἐτοῦτο τὸ κακὸ γιὰ τὸ χρυσάφι!
Κλαίει ἡ Ἐκάθη τοῦ Πολυδώρου τὰ ὄνειρα,
τοῦ Πολυδώρου, ποῦχε γιὰ στεφάνι του
Τὸ κύμα τ' ἀφρισμένο
Στις Θρακικὲς ἀκτὲς.

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ

ἘΝΑ ΠΑΛΗΟ ΑΞΕΧΑΣΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Πᾶμε νὰ κλάψουμε τὴ χτεσινὴ καταγιδα
μ' ἕνα πυρακτωμένο δάκρυ, μῖσος ἀσυγχώρητο.
Πᾶμε νὰ σφίξουμε τὰ δόντια ἀπὸ θυμὸ
π' ἀφήσαμε ἀνεκδίκητο τὸ φεγγάρι τοῦ πόνου.
Πᾶμε νὰ τραγουδήσουμε τὸ τραγούδι
τῶν σκοτωμένων παιδιῶν τῶν Μανάδων
στοὺς ἴσκιους τῆς λάμπης τῆς μάχης
κάτω ἀπ' τὴ θραδιά πού κάπνιζε μῖσος, κι' ἐκδίκηση.

Ποιοὶ θάψαν τὸν ἥλιο μαζί τους ;
Ποιοὶ σκοτεινιάσαν τὶς μέρες ;
Ποιοὶ κλέψανε τὰ πουλιά τῶν ὀνείρων,

ἀπ' τὸ κλουβὶ τῆς σκέψης,
καὶ πήραν μαζί τους τὰ φτερά τῆς χρυσῆς πεταλούδας,
τῶν παιδικῶν ἀνοιξιάτικων κήπων ;

Στοχάσου πὼς δὲν τὰ ξεχάσαμε
στὴ μυστικὴ προσευχὴ τῆς ψυχῆς
καὶ παραγγείλαμε ἐν' ἀντίγραφο τῆς χαρᾶς,
κι' ἓνα παιγνίδι τῶν πόθων,
μιὰ κούκλα, μεγάλη σὰν ὄνειρο,
στὸ λαιμὸ τυλιγμένη μιὰ σάρπα νὰ μὴν κρυώνει,
κι' ἓνα σπιτάκι, μὲ τὸ παιδάκι νὰ λέει
κάθε αὐγὴ μαζί μὲ τὸ κάθε πουλί, ἓνα τραγούδι.
"Ἐνα τραγούδι χαρούμενο π' ἀνθεῖ,
μ' ἓνα χαμόγελο πού ἀρκεῖ,
νὰ γεμίζει τὸ σπῆτι εὐωδιὰ ἀνθισμένης χαρᾶς.

"Ἄκου στῆς μνήμης τὸ βάθος
ἓνα παλῆ ἑξασμένο τραγούδι
στὰ χεῖλη μιάς ἡσυχῆς βραδιάς
κάτω ἀπ' τὸ παράθυρο ἀνοιξιάτικης καντάδας.

Κάπου εἶν' ἓνα δέντρο στὸν κήπο κομμένο.
Ποιὸς τὸ χεῖ κόψει ;
"Ἡ σκιά του μένει ἀνάμνηση ἀβέβαιη...
Τ' ἀγέρι φυσοῦσε πολὺ δυνατὸ μέσα στὴ μνήμη
(καὶ πήρε μαζί του ὅλα τὰ κίτρινα φύλλα τῆς θύμης)
σὰν ἓνα τοπίο ἀτέλειωτο λαδοπογιάς,
σὰ μιὰ παράσταση καλοκαιρινοῦ θεάτρου,
πού διεκόπη γιατί ἔπιασεν ἀξαφνα ἡ βροχὴ.

Στοχάσου πὼς μονάχα μένει
(βαθεῖα στ' αὐτιά τῆς μνήμης)
ἓνα παλῆ ἀξέχαστο τραγούδι
πάντα καινούργιο,
μὲς τῆ νιότη τῆς ἀγέρας τῆς ψυχῆς
στὰ χεῖλη τῆς ἀνήσυχης καρδιάς,
μὲς σὲ βιολιού κουφάρι,
πόθοι, σὲ δοξαριού κρεμάμενοι τὴν ἄκρη,
π' ἀκαρτεροῦν τοὺς βιολιστὲς ν' ἀρχίσουν
πάντα τοὺς ἴδιους πόθους,
μὲ τ' ἀξέχαστο παλῆ τραγούδι
(πού μένει πάντα νέο στὴ νιότη τῆς ἀγέρας τῆς καρδιάς).

ΜΙΚΗΣ Α. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

ΤΟ ΞΩΚΛΗΣΙ

Στὸν ἀργαλειὸ τῆς σιωπῆς μονάχο,
φτωχὸ ἀσκηταριὸ πού περιμένει
προσκυνητὲς, κάποιον τσοπάνο ἢ θλάχο,
τοῦ θίου μιὰ ψυχὴ μαχαιρωμένη.

Πὼς θέλω τὴν ταπεινώση του νάχω!
Στὰ θεῖα ἡ ψυχὴ πλέρια στραμμένη,
στὸ κύλημα τῶν χρόνων πὰ στὸ θράχο
τὸ «Μνήσθητί μου Κύριε» νὰ ὑφαίνει!

Μορφὲς ἁγίων ξέθωρες στοὺς τοίχους
μὲ τ' ἀνοιχτὰ στὰ στήθια τους βιβλία,
πού τοῦ Προφήτη δείχνουνε τοὺς στίχους.

Στὴν ἅγια τράπεζα ἡ μελαγχολία
σὰν ἱερὴ κατάνυξη πλανᾶται!
Δόξα σὲ κάποιον ὅσιο πού κοιμᾶται!

ΠΑΡΙΣ ΛΑΓΚΑΔΗΣ

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΕΠΕΤΕΙΟΙ

Η 28Η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940 ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Πέρασαν από τότε 9 χρόνια... Κι' όμως είναι σά να συνέβησαν όλα χθές! 'Ο πόνος κ' ή ελπίδα, ή χαρά κ' ή περηφάνεια, ό ένθουσιασμός και τó παραλήρημα άναπηδούν άκόμη θερμά μέσ' άπ' τή μήμη των γεγονότων, που έξακολουθούν νά ζούν στη συνείδηση τής Φυλής, λουσμένα μέσα στην αύγλη μιás άνέσπερης μέρας.

'Η Μοίρα δέ θέλησε νά συμμεριστούμε έμείς οί Κύπριοι, σάν έλεύθεροι πολίτες, τή δοκιμασία και τή χαρά του 'Εθνους μας. Αυτό όμως δέν μάς έμπόδισε από του νά δοκιμάσουμε τά 'δία άκριβώς αισθήματα, τις 'ιδιες λαχτάρες, τά 'δία χτυποκάρδια μέ τους άλλους 'Ελληνες. Ζούσε τότε τó Νησί κάτω από τó πιό τυραννικό καθεστώς που γνώρισεν ό τόπος. Καταθλιπτικοί νόμοι, προσβλητικές άπαγορεύσεις, άνελεύθερα διατάγματα.... Οί 'Ελληνες ήρωες είχαν κατεβαστή από τους τοίχους των σχολείων τά 'Ελληνικά χρώματα είχαν άπαγορευτή· οί 'Ελληνικές σημαίες καταδιώκονταν. Μιά σκιά τρόμου άπλωνε τή μαύρη φτερούγα της πάνω από τó νησί του Εύαγόρα και του 'Ονήσιλου.... Κι' έφτασε μονάχα ένα μήνυμα, μιá ήρωϊκή άπόφαση, για νά διαλύσει τά σκοτάδια και νά διώξει μακριά τόν εφιάλτη:

«Αί Ιταλικαί στρατιωτικαί δυνάμεις, προσβάλλον από τής 5.30' π. μ. σήμερον τά ήμέτερα τμήματα προκαλύψεως τής έλληνοαλβανικής μεθορίου. Αί ήμέτεροι δυνάμεις άμύνονται του πατρίου εδάφους».

Δέ ζήσαμε δυστυχώς από κοντά τó συναγερμό του Μετώπου. Παρακολούθησαμε όμως μέ τήν ψυχήν όρθια τήν έποποιία τής Πίνδου και των 'Αλβανικών βουνών, και νοιώσαμε, σ' αυτή τή μακρινή γωνιά του 'Ελληνισμού, τó ζωογόνο άνεμο τής έλευθερίας, που φύσηξε άκόμη μιá φορά από τήν πεδιάδα του Μαραθώνα και τ' άκρογιάλια τής Σαλαμίνας. Κι' έγινε τó θαύμα: Οί σημαίες ξεδιπλώθηκαν πάλι στον έλπιδοφόρο άέρα—που βρέθηκαν, άλήθεια, τόσες σημαίες!—ή πληγωμένη έθνική άξιοπρέπεια στάθηκε όρθια στην άγωνιστική τής έπαλη κ' ή προσδοκία τής νίκης και τής λευτεριάς στάλαξε δάλασμο στην πληγή τής δουλείας. Μά άς άφήσουμε τά γεγονότα νά μιλήσουν:

'Οκτώβρης του 1940 στην Κύπρο! Οί άνθρωποι ζούν σχεδόν άδιάφορα τó δράμα ενός μακρινού γιαιτουός πολέμου, που έδώ και 13 μήνες διεξάγεται, άκόμη μιá φορά «έν όνόματι τής έλευθερίας και τής δικαιοσύνης». Τά δεσμά τής δουλείας συγκρατούν τις εκδηλώσεις και καταπνίγουν τις συμπάθειες. 'Ολες οί ένδείξεις πείθουν άλλωστε πώς οί Σύμμαχοι θα ήττηθούν: Δέν είχαν περάσει άκόμη 4 μήνες από τότε που οί Γάλλοι είχαν δεχτεί στην Κομπιέν τους όρους του Χίτλερ. 'Η Λουφτβάφε έν τώ μεταξύ σφυροκοπούσε άλύπητα τó Λονδίνο. 'Ο Γκρατσιάνι είχε περάσει τά Αίγυπτιακά σύνορα κ' είχαν έγκατασταθή στο Σίντυ Μπαρράνι. Γερμανικές δυνάμεις είχαν εισβάλει στην Ρουμανία.... 'Οσοδήποτε δυνατή κι' άν ήταν ή πίστη κ' ή εύνοια προς τις Δημοκρατικές Χώρες, ένα άκαθόριστο αίσθημα δυσαρέσκειας έκαμνε τις συμπάθειες νά άτονούν και τις εκδηλώσεις νά κατασιέλλονται.

'Ομως εκείνη τή μέρα ύπήρχε μιá διαφορετική έκφραση στα πρόσωπα όλων. Ήταν, θυμάμαι, Δευτέρα, 28 του 'Οκτώβρη του 1940! 'Η μικρή έπαρχιακή πόλη πλέει μέσα σ' ένα μελιχρό, διάχυτο φθινοπωρινό φώς. 'Η άτμόσφαιρα έμπνέει ένα σιφύ αίσθημα άδημονίας. Πυκνοί όμιλοι πραιών περιπατητών συνωθούνται σιωπηλοί μπροστά στα ραδιόφωνα των κεντρικών καφενείων:

«Τώρα θα αποδείξωμεν έν πράγματι εΐμεθα άξιοι των προγόνων μας και τής έλευθερίας, τήν όποιαν μάς έξηοφάλισαν οί προπάτορές μας. 'Ολον τó

"Εθνος ἄς ἐγερθῆ σύσσωμον. Ἀγωνισθῆτε διὰ τὴν πατρίδα, τὰς γυναῖκας, τὰ παιδιά σας καὶ τὰς ἱεράς μας παραδόσεις. Νῦν ὑπὲρ πάντων ὁ ἀγών».

Ἦταν τὸ τέλος τοῦ Πρωθυπουργικοῦ Διαγγέλματος. Κανένας δὲ ρωτοῦσε τίποτε περισσότερο. Ὅλοι καταλάβαιναν. Κι' ὅσα δὲν καταλάβαιναν τὰ διησθάνοντο. Οἱ ἀπαντήσεις ἔφταναν γοργές, ἀλλεπάλληλες μὲς' ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἑλληνικῆς τους συνείδησης, μίας συνείδησης ποῦ κληροδότησε ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί μιὰ ἀδιάσπαστη ἐθνικὴ παράδοση. Τὰ μάτια ἔλαμπαν ἀπὸ ἓνα ἀκαθόριστο σκληρὸ φῶς, ποῦ τρεμόπαιζε μέσα στὶς διεσταλμένες κόρες, ἀγέλαστο, αὐστηρὸ μαζὶ κι' ἀγέρωχο. Κανένας δὲ ρώτηξε «γιατί;» Τὸ «ὄχι» τοῦ πρωθυπουργοῦ ἦταν ἡ ἔκφραση τῆς θέλησης τοῦ Ἔθνους. Καὶ τώρα ποῦ ἦρθε ὁ πόλεμος τὸν δέχτηκαν ὅλοι χωρὶς δυσπιστία, χωρὶς ἀμφιβολία, χωρὶς ταλάντευση. Ἡ τιμὴ τοῦ Ἔθνους ἀπαιτοῦσε τὸν πόλεμο. Ἡ ἔκβασή του ἦταν ἐμπιστευμένη στὸν ἡρωϊσμὸ καὶ τὴν πίστη τῆς Φυλῆς. Κανένας δὲν ἀμφέβαλλε. Ἐνας ἀδιόρατος σκεπτικισμὸς ποῦ ἀνέβαινε κάπου-κάπου, σὰν κύμα δυσανασχήτησης καὶ πόνου, πνίγονταν γρήγορα μέσα στὴν πλήμμουρα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς αὐτοπεποίθησης. Τὶ σημασία εἶχε ἂν οἱ δυνάμεις τοῦ Ἄξονος εἶχαν καταβάλει τὸν ἓνα μετὰ τὸν ἄλλο ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς συμμάχους πλὴν τῆς Ἀγγλίας; Τὶ σημασία εἶχε ἂν ἡ ἴδια ἡ Ἀγγλία ἀγωνιοῦσε σωριασμένη μέσα στὰ ἐρείπια καὶ τὴν ἐγκατάλειψή της; Ἡ Ἑλλάδα ἦταν ἡ «Ἐ λ λ α δ ω». Δὲν ἦταν ἀπλῶς ἓνας γεωγραφικὸς χώρος. Ἦταν ἓνα σύμβολο. Ἡ ἱστορία της ἐπέβαλλε τὴν νέαν αὐτὴ δοκιμασία. Ἡ μοῖρα της ἦταν πάντα νὰ προμαχεῖ καὶ νὰ θυσιάζεται γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰῶνων ἀντηχοῦσε ὁ παῖς: «Παῖδες Ἑλλήνων ἴτε...». Ἀπέναντι στὰ τάνκς καὶ τὰ τηλεβόλα τοῦ ἐχθροῦ οἱ Ἕλληνες εἶχαν νὰ ἀντιτάξουν τὸν ἀδιαπέραστο θώρακα τῆς εὐψυχίας, τῆς πίστεως καὶ τοῦ δικαίου. Οἱ ἠθικὲς δυνάμεις τοῦ ἔθνους ἦσαν ἀκατάλυτες.

Ἡ βαρεῖα φωνὴ τοῦ ἐκφωνητῆ διάκοψε τοὺς ἐσωτερικοὺς μονολόγους καὶ τὶς σκέψεις:

«...Κατὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν στιγμήν εἶμαι βέβαιος, ὅτι κάθε Ἕλλην καὶ κάθε Ἑλληνὶς θὰ ἐκτελέσουν τὸ καθήκον των μέχρι τέλους καὶ θὰ φανοῦν ἀντάξιοι τῆς ἐνδόξου ἡμῶν ἱστορίας. Μὲ πίστιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὰ πεπρωμένα τῆς Φυλῆς, τὸ Ἔθνος σύσσωμον καὶ πειθαρχοῦν ὡς εἰς ἄνθρωπος θὰ ἀγωνισθῆ ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν μέχρι τῆς τελικῆς νίκης».

Ὁ Βασιλεὺς διετράνωνε τὴν πίστη του στὴ νικηφόρα ἔκβαση τοῦ ἀγῶνα. Τότε συνέδραμε κατὰ ἀπρόοπτο. Ἐνας ἄντρας μὲ γκριζὰ μαλλιά καὶ κυρτωμένους ὤμους στήλωσε τὰ κλονιζόμενα πόδια του σὲ μιὰ καρέκλα, φούσκωσε τ' ἀδύνατα στήθη του καὶ φώναξε:

—Ζήτω ὁ πόλεμος!

—Ζήτω ἡ Ἑλλάς!

Ὅλο ἐκεῖνο τὸ κρύσταλλο τῆς σιωπῆς ἔσπασε διὰ μίας. Οἱ ζητωκραυγὲς ἀντήχησαν ἀσυγκράτητες πέρα ὡς πέρα. Οἱ σιωπηλοὶ ὄμιλοι ξεχύθηκαν βίαια, πλημμύρισαν τὶς πλατείες καὶ τοὺς δρόμους κι' ἔφεραν παντοῦ τὸ μῆνυμα:

—Ζήτω ὁ πόλεμος!

—Ζήτω ἡ Ἑλλάς!

Σχεδὸν ἀμέσως ἀκούστηκε ἀπὸ τὸ λευκὸ κωδωνοστάσιο—ὑστερα ἀπὸ ἐννέα χρόνια σιωπῆς—θερμὸς, χαρούμενος ὁ ἦχος τῆς καμπάνας. Οἱ πόρτες ἄνοιγαν βίαια. Οἱ γυναῖκες πρόβαλλαν ὀμιλητικὲς κι' ἀνυπόμονες στὰ μπαλκόνια καὶ τὰ πεζοδρόμια. Στὰ πρόσωπα ὅλων ὑπῆρχε μιὰ ἔξαψη καὶ μιὰ υπερηφάνεια. Ἐνα Σωματεῖο ξεδίπλωσε δειλὰ-δειλὰ τὴν πρώτη γαλανόλευκη. Οἱ ἀστυνομικοὶ σάστισαν. Δὲν ἤξεραν ἂν ἔπρεπε ν' ἀκούσουν στὸ νόμο, νὰ ὑποστείλουν τὴ σημαία καὶ νὰ συλλάβουν τὸ δράστη, ἢ ἂν ἔπρεπε νὰ ὑπακούσουν στὴ συνείδησή τους καὶ νὰ χαροῦν κι' αὐτοὶ τὸ γεγονός. Μὰ ἦρθαν τὰ πράγματα καὶ τοὺς πρόλαβαν. Σὲ λίγα λεπτὰ ἀπὸ κάθε πόρτα, ἀπὸ

κάθε παράθυρο, ἀπὸ κάθε μπαλκόνι κυμάτιζε καὶ μιὰ σημαία. Ἡ μικρὴ ἐπαρχιακὴ πόλη βρέθηκε ξαφνικὰ θυθισμένη στὰ γαλάζια χρώματα. Οἱ σημαίες πού τόσο καιρὸ περίμεναν, διπλωμένες μ' ἐπιμέλεια στὰ συρτάρια, βγήκαν πάλι ν' ἀνεμίσουν μαζί μὲ τὸ ἄρωμα τῆς λεβάντας τοὺς πόθους καὶ τὶς προσδοκίες ἐνὸς ὑπόδουλου λαοῦ.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ καμπάνα ἐξακολουθοῦσε νὰ παίζει δαιμωνιωδῶς. Ὁ κόσμος ὑπακούοντας σὲ μιὰ μυστικὴ ἐσωτερικὴ προτροπὴ κατευθύνονταν— σχεδὸν ἀσυναίσθητα—πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁμάδες αὐτοσχέδιων διαδηλωτῶν, μὲ ἐπικεφαλῆς τὰ λάβαρα καὶ τὶς σημαίες πέρασαν μὲ ζωηρὸς ἐκδηλώσεις καὶ κατάληξαν κι' αὐτὲς στὴν Ἐκκλησίαν. Σὲ λίγο ὁ στενὸς χώρος τοῦ ναοῦ εἶχε γεμίσει ἀσφυκτικά. Τότε οἱ καμπάνες σάπασαν καὶ μέσα στὴ βαθεῖαν καταनुκτικὴ σιγὴ ἀκούστηκε ταπεινὴ ἢ φωνὴ τοῦ πρεσβυτέρου: «Ἐπερ κατισχύσεως τῶν Ἑλληνικῶν ὄπλων...» Οἱ ψυχὲς εἶχαν γονατίσει καὶ ἐδέοντο σιωπηλές. Ἡ Φυλὴ ἐνώνονταν ἀκόμη μιὰ φορὰ πάνω ἀπὸ βουνὰ κι' ἀπὸ θάλασσες. Ὁ Ἑλληνισμὸς εἶχε καταγάγει κιόλας τὴν πρώτῃ του νίκη.

Ζήτω τὸ Ἔθνος!

Ζήτω ἡ Ἑλλάς!

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

Κ Ε Λ Λ Ι

Ἐγρασία—πράσινη μούχλα στὶς γωνιές,
τέσσερα σκουριασμένα ραβδιά παράλληλα
—ἓνα παράθυρο φυλακῆς.

Διψῶ.....

Ἐξω εἶναι τὰ ἔλατα.

Βλέπω ἓναν ἥλιο χρυσοῦ σὲ γαλάζιο οὐρανό.

Ἐξω ζοῦν πουλιά καὶ πολλὰ τριαντάφυλλα
κι' ἡ πράσινη θάλασσα—
ἡ μάνα τῶν πλοίων—
ἀνειροπολεῖ.

Ἄδελφούλα, δὲν ἀντέχω ἄλλο
τὸ λευκό σου νὰ βλέπω σταυρὸ
στὸν τόπο τῶν κυπαρισσιῶν,
τώρα τὴν ἀνοιξὴ
μὲ τόση ροδοπλημμύρα.

Ἡ βεράντα μας μὲ τὰ γιασεμιά
τυλιγμένη νοσταλγίες κι' ἀγάπη.....
Θυμᾶσαι τάχα τὸ Σαρωνικὸ
μέσα στὶς φλόγες τοῦ λυκόφωτος ;
Θυμᾶσαι τάχα τὴ μουσικὴ τῆς βροχῆς,
τὴ μουσικὴ τοῦ ἀνέμου,
τὸ τραγοῦδι τῶν παιδιῶν καὶ τῶν κυμάτων ;

Δυὸ χελιδόνια φιλοῦν τὸ συρματόπλεγμα·
σκοτείνιασε μεσ' στὸ στενὸ γυμνὸ κελλί.
Ἄδελφή, δὲν μπορῶ νὰ σπᾶσω τὰ σίδερα.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΦΑΝΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΟΠΟΙΑ ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΟ-ΤΑΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Α Τ Σ Α Λ Ι Ν Ο Σ Π Υ Ρ Γ Ο Σ (*)

ΔΡΑΜΑ ΣΕ 3 ΠΡΑΞΕΙΣ

ΠΡΑΞΗ Β'

(Σκηηνικά: Κλειούρα Ἀλβανίας. Γενάρης 1941. Χιόνια, Νύχια).

ΣΚΗΝΗ 7η

Σταῦρος. (*Μαζούτω' ἀπ' τ' ἀντίκρηνο*). Πετρῆ; Δάσκαλε; Κοιμηθήκατε;
Δάσκαλος. Παιδιά, ὁ Σταῦρος. (*δυνατῶ, Ἔλα, Σταῦρο!*)
Πετρῆς. Ἔλα, νά μᾶς πεῖς τὰ νέα ἀπ' τὸν ἀσύρματό σου!
Σταῦρος. (*Μπαίνω*). Γειά σας!
Πετρῆς κι' οἱ ἄλλοι: Καλῶς τον!
Μίμης. Ἀκοῦς καὶ τραγούδια ἀπ' τὴν Ἀθήνα, Σταύρακα;
Σταῦρος. Ρέ Μίμη; Στὸ χαράκωμα τρύπωνες; Ἀκούω καὶ τραγούδια.
Πετρῆς. Ἀπὸ δῶ, Σταῦρο, ὁ γαμπρός μου ὁ Γιάννος. Ἀπὸ δῶ ὁ λοχίας τοῦ μηχανικοῦ, περίφημος ἀσυρματιστής!
Γιάννος. Χαίρω πολύ! (*χραιογρία*).
Σταῦρος. Κι' ἐγώ. Πῶς σοῦ φαίνεται δῶ στὶς προφυλακές;
Γιάννος. Σὰν στὴν πρώτη γραμμῆ!
Σταῦρος. Ἀκούστε, παιδιά. Ἔλα καὶ σὺ δῶ, ρέ κανταδόρε!
Μίμης. (*Βγαίνει ἀπ' τὸ χαράκωμα καὶ πάει κονιά*).
Σταῦρος. Μ' ἔστειλεν ὁ Ὑπασπιστῆς ἐδῶ, γιὰ μιὰ σοβαρὴ ἀποστολή...
Πετρῆς. Κατάλαθα, τὶ σ' ἔστειλε!
Δάσκαλος. Τὶ κατάλαθες; Ἄσε τὸ Σταῦρο νά μιλήσει!
Πετρῆς. Τὸν ἔστειλε νά πάμε νά βγάλουμε τίποτα κάστανα ἀπὸ καμιὰ ἀναμένη φωτιά.....
Σταῦρος. Λοιπόν, ἀκοῦτε. Ἀπόψε ἔκλεψα ἓνα Ραδιογράφημα τῶν Ἰταλῶν. Δὲν τὸ ἔδιναν κρυπτογραφικά. Ὅριζε γιὰ τὶς τέσσερις τὸ πρῶτ' ἀντεπίθεση στὴ στενωπὸ τῆς Κλειούρας καὶ στὸ 1220.
Δάσκαλος. Ἀλήθεια; Μπράβο, Σταῦρο· εἶσαι σπουδαῖος!
Σταῦρος. Σὰν τὸ πῆγα στὸν Ὑπασπιστῆ, μὲ οἴλησε. Τὸ ἔδειξα στὸν Διοικητῆ. Σκέφτηκαν καὶ ἀποφάσισαν, πῶς πρέπει νά ματαιώσουμε τὴν ἀντεπίθεση αὐτὴ μὲ κάθε θυσία, προτοῦ νά ἐκδηλωθεῖ!...
Δάσκαλος. Βέβαια. Πολὺ σωστά.
Γιάννος. Καλὰ, μὰ μὲ ποιὸν τρόπο;
Σταῦρος. Τάνκς δὲν ἔχομε. Ἀεροπλάνα 2—3 φαίνονται τὴν ἐβδομάδα, ἐκτός ἂν ἔρθει ἡ R. A. F., ὁπότε δὲν ξεμυτίζει οὔτε Ἰταλικὸ φτερό. Χρειάζεται, λοιπόν, κλεφτοπόλεμος Κολοκοτρωνεῖκος!
Δάσκαλος. Σωστά. Τέγνασμα. Ἐπιπόηση. Αὐτὸς εἶναι ὁ σύγχρονος πόλεμος. Θέλει ἄψυχο ὕλικό. Μὰ πιὸ πολὺ ἔμψυχο. Θέλει νάχει καρδιά ἀσάλινη καὶ μυαλό, πού νά φωσφορίζει (*ρησοικία*).
Μίμης. Τίποτ' ἀπ' αὐτά. Δέ μ' ἀρέσουν οἱ μάχες καὶ τὰ αἵματα. Τὸ τραγούδι εἶν' ἡ ζωῆ μου!
Πετρῆς. Σταθεῖτε, ρέ, νά μιλήσει ὁ Σταῦρος. Ἀφήστε τὶς θεωρίες!
Σταῦρος. Ἀποφάσισαν, λοιπόν, τοῦτα δῶ: Νά πάμε 5—6 πίσω ἀπ' τὶς Ἰταλικὲς γραμμές, στὸν «Αἰ-Λιά», πού ἔχουν τὰ πυρομαχικά τους καὶ νά τ' ἀνατινάξουμε!.....
Μίμης. (*τραβιέει πρὸς τὸ χαράκωμα*).
Πετρῆς—Γιάννος. (*Κυτιάζονται οἰωνηλῶς*).
Σταῦρος. Τὶ λέτε; Δέχεστε; Σκεφτῆτε, ὅτι κινδυνεύει τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ νά ἀποκοπεῖ, ἂν πετύχουν οἱ Ἰταλοί!

(*) Ὁ «Ἀσάλινος Πύργος» πήρε τὴν τελικὴ μορφή του ἐδῶ στὴν Κύπρο. Ἀνεβάστηκε στὶς 10 καὶ 11 τοῦ Σεπτέμβρη στὴ Λευκωσία ἀπὸ τὸ Θίασο «Ἑλληνικὴ Μουσικὴ Σκηνή», σὸ θέατρο «Ἐλλάς», μὲ τὸν τίτλο «Ἡ μάχη τῆς Ἀλβανίας». Μῆρος τῆς Β' πράξης θὰ μεταδοθεῖ ἀπὸ τὸ Β.Β.Σ. τοῦ Λονδίνου. Τὸ χεῖμῶνα θ' ἀνεβάσει ἀπὸ τὸ νέο Θίασο Πρόξας, πού ἀπαρτίστηκε ἀπὸ Ἀθηναῖκὰ καὶ Κυπριακὰ θεατρικὰ στελέχη.

Δάσκαλος. (*Ἀρπάζοντας τὸ δπλο του*). "Ἄντε, πᾶμε! Μπρός!

Πετρῆς. Κρατήσου, μωρὲ Δάσκαλε, νὰ τὸ σκεφτοῦμε!

Δάσκαλος. Συγγνώμη, Πετρῆ. Ξέχασα. Ἐσὺ εἶσαι οικογενειάρχης καὶ λίγο τραυματίας. Μόλις ἤρθε κι' ὁ γαμπρός σου. Νὰ μὲ συμπαθᾶς γιὰ τὴ βίασύνη μου.

Γιάννης. (*Χαϊδεύει τὸ Δάσκαλο*). Σέ θαυμάζω, Δάσκαλε!

Δάσκαλος. Τὸ καθήκον μας, ἀγαπητέ!

Πετρῆς. Εἶναι πραγματικό τὸ ραδιογράφημα, Σταῦρο; Μήπως εἶναι παραπλανητικό καὶ πᾶμε σὰν τὸν μπουφο;

Σταῦρος. Εἶναι ἐξακριβωμένα ὅλα ἀπὸ διασταυρούμενες πληροφορίες. Πρέπει ἀπόψε νὰ σταθοῦμε σὰν ἀτσαλίνοσ πύργος στὴ θύελλα, πού θά ξεσπάσει!

Πετρῆς. Θάρθω κι' ἐγὼ μαζί σας. Γιάννο, σ' ἀφήνω!

Γιάννης. Κί' ἐγὼ θάρθω μὲ σας.

Δάσκαλος. Δὲ γίνεται, συνάδελφε. Εἶσαι ἀρχάριος. Ὑστερα, δὲν κάνει δυὸ ἀπ' τὸ ἴδιο σπῆτι σ' ἐπικίνδυνη ἀποστολή!

Σταῦρος. Φαίνεται παληκάρι, μὰ θά χρειαστεῖς ἄλλου!

Δάσκαλος. Πετρῆ, σὲ βλέπω στενοχωρημένο. Μὴν τυχόν καὶ δὲν εἶσαι ἔτοιμος ἀκόμα γιὰ τὴ μεγάλη θυσία;

Πετρῆς. (*Πειραγμένος*). Πῶς σοῦ πέρασε ἀπ' τὴν ἰδέα τέτοιο πρᾶμα; Γιάννο, γράψε στοὺς δικούς μας, πὼς ἀνταμώσαμε καὶ πὼς...εἴμαστε...καλά!

Γιάννης. (*Πιάνει τὸν Πειρῆ καὶ σηκώνονται*). Ναι-ναι. Θά γράψω. Αὔριο κιόλας.....

Πετρῆς. (*Ἐνῶ τὸ φαναράκι τομοσβήνει*). Ὅχι αὔριο, Γιάννο! Ἀπόψε, τώρα, μόλις φύγουμε, νὰ γράφεις. Αὔριο δὲν ξέρομε, πὼς θάμαστε!.....

Σταῦρος. Θάρθει κι' ὁ Μίμης; Ποῦναι ὁ Μίμης; (*Κοιτάζει*).

Μίμης. (*Ἀπ' τὸ χαράκωμα*). "Ἄν ἦταν γιὰ τίποτα ἄλλο, θάρχόμουνα. Μὰ σ' ἐπικίνδυνη νυχτερινὴ ἀποστολὴ ὄχι. Ἰσχυρίζεται πίσω ἀπὸ τὴν πλαγιά φουσαρόνικα, Ἄποροῦν.

Δάσκαλος. Ποιὸς τρελλάθηκε τέτοια ὥρα;

Μίμης. (*Ἀνασηκώνεται*). Ὁ Σουρτοῦκος, ὁ μάγκερας, ὁ ἥρωας τῆς βραδυᾶς!

ΣΚΗΝΗ 8η

Σουρτοῦκος. (*Μπαίνει σὰν χιονοδρόμος, ἄσκη κλεμταία, μάσκα, ὄπλο χιασί. Φορεῖ καινούργιο γαλόνη ὑποδεκανέα. Προχωρεῖ μὲ βῆμα. Μὲ φουσαρόνικα λέει τὸ «Κοροῖδο Μουσαλίνη». Στέκει σὴ μῆση τῆς Σκηπῆς, σιαμαίει τὸ τραγούδι*). Πυροβολαρχία! "Ἄλτ! (*Στέκει προσοχή*). Ἀνάπαισις! Προσοχή! (*Χαιρετίζει τὸ Λοχία*). Λαμβάνω τὴν τιμὴ νὰ παρουσιαστῶ. Ὑποδεκανέας Σουρτοῦκος Ξενοφῶν τοῦ Ἀγχιολάου καὶ τῆς Μαλάκιας. Ὁ κ. Διοικητῆς διέταξε.....

Σταῦρος. (*Γελάει. Κάνει νὰ σοβαρευθεῖ*). Τί διέταξε μωρὲ;

Σουρτοῦκος. Διέταξε νὰ...μὲ πάρετε μαζί σας! (*Κατεβάζει τὸ χέρι*).

Σταῦρος. Ρε Σουρτοῦκο; Πὼς κατάντησες ἔτσι; (*Γελάει — Γελοῦν κι' οἱ ἄλλοι*). Ἀπὸ μάγκερας ἔγινες χιονοδρόμος; (*Τοῦ τραβᾶει τὸ γαλόνη*). Τί εἶν' αὐτὸ ρε; Κοροιδεύεσαι μὲ τὰ γαλόνη;

Δάσκαλος. Ἀστειεύεσαι μὲ τ' ἀξιώματα, Σουρτοῦκο;

Πετρῆς. Πέτα το ἀπὸ κει, Σουρτοῦκο. Εἶν' ἀσέβεια!

Σταῦρος. Βγάλο ἀπὸ κει! Ψεύτικα πράματα (*Ἀύστηρά*).

Σουρτοῦκος. (*Ἀπορῶντας*). Ψεύτικα; Τί λὲς Κύρ-Λοχία; Ψεύτικο τοῦτο; (*Τὸ δείχνει προσληκτά*).

Μίμης. Τὸ πῆρε μὲ τὴν ἀξία του ὁ Σουρτοῦκος!

Σουρτοῦκος. Βέβαια. Μὲ τὴν ἀξία μου. Σὰν πῆγα στὸν Διοικητῆ καὶ τοῦπα: «Λαμβάνω τὴν τιμὴ νὰ σὰς ἀναφέρω, ὅτι ἡ διαταγὴ σας ἐξετελέσθη» (*Χαιρετᾶει*). «Μπράβο, Σουρτοῦκο, μοῦπε. Αὐτὴ τὴ στιγμή σὲ κάνω Ὑποδεκανέα. Τὸ κατόρθωμά σου θά τὸ γράψουν οἱ ἐφημερίδες καὶ ἡ Ἱστορία. Ὑποδεκανέα Σουρτοῦκο, τὰ συχαρητήριά μου» (*Μιμῆται τὸν Διοικητῆ*). Κί' ἔτσι, πού λέτε, τὴν κόλλησα τῆ...σαρδέλα! (*Πάει σὶὸ Μίμη*). Νά, ρε κούκο! Δὲ σοῦ τῶπα; Κοίτα δῶ!!

Δάσκαλος. Καὶ ποιὸ ἦταν τὸ κατόρθωμά σου; (*Δύσπιστα*).

Πετρῆς. Τί κατόρθωσες, ρε Σουρτοῦκο; (*Γελοῦν*).

Σουρτοῦκος. (*Μ' ἐγωῖσμο*). Πῆγα πίσω ἀπ' τίς Ἱταλικὲς γραμμὲς μὲ σκι

Ίσα μέ... δώδεκα χιλιόμετρα. Ἀνατίναξα μιὰ γέφυρα ἴσαμε.... τριάντα—σαράντα μέτρα! Ἐπιάσα εἴκοσι αἰχμαλώτους!...

Πετρῆς. Καί ποῦ εἶναι; Τί τοὺς ἔκανες; (*Κοροϊδευτικά*).

Σουρτούκος. Τὶ τοὺς ἔκανα; Νά, σὰν ἄρχισαν νὰ φωνάζουν σὲ τετραφωνία «Μπέλλα Γκρέτσια» καὶ δὲν εἶχα σχοινὶ νὰ τοὺς δέσω, τοὺς πῆρα τὰ ὄπλα, τὰ τσάκισα καὶ τοὺς εἶπα: «Ἄλλη φορὰ ἂν σὰς ξαναπιᾶσω, θὰ σὰς κόψω τή.... γλώσσα!»

Μίμης. (*Ἐνῶ ὄλοι γυλοῦν*). Κόφτο, Σουρτούκο, μεγάλο τὸ φέμα!

Σουρτούκος. Λοιπόν, Κυρ-Λοχία; Μ' ἄξιζε ἢ ὄχι τὸ γαλόνι; Ἔ; Κύρ-Δάσκαλε; Βλέπεις; Δὲν εἶναι ψεύτικο! Εἶναι ἑκατὸ τὰ ἑκατὸ ἀληθινὸ! Εἶναι 24 καρατιῶν γαλόνι! (*Καμαρώνει*).

Σταῦρος. Μπράβο, Σουρτούκο! Καὶ σ' ἀνώτερα! (*Σοβαρά*).

Δάσκαλος. Τὰ συγχαρητήριά μου, Σουρτούκο. Ἐγίνες ἥρωας!

Σταῦρος. Ἄντε, πάμε! (*Στὸ Μίμη, πρὸ τρυλώνει*). Ἐ, Μίμη! Ἄν δὲν γυρίσουμε, καλὴν ἀνάταξη στὸν κάτω κόσμο!

Μίμης. Στὸ καλὸ. Καλὴ Τύχη!

Δάσκαλος. Γεῖά σου, Μίμη. Ἄν σκοτωθοῦμε, νὰ μᾶς φτυάσεις ἕνα τραγοῦδι, μὰ νὰ μὴ μοιάζει μοιρολόϊ! (*Κάνει τὸ στανρό του καὶ προχωρεῖ*). Ὁ θεὸς μαζί μας! (*Φεύγει μὲ τὸ ὄπλο του ζωηρά*).

Πετρῆς. (*Στὸ Γιάννο*) Ἄντε, γαμπρέ μου!... Σ' ἀφήνω.... (*Μὲ συγκίνηση*). Μὴν ξεχάσεις νὰ γράψεις! (*Κάνει νὰ τὸν ἀποχαιρετήσει*).

Γιάννος. Ὁχι, Ὁχι. Θὰ σὰς συντροφέω μέχρι πιὸ πέρα. (*Πιάνει τὸν Πετρή ἀπ' τὸ μαρτύριο καὶ προχωροῦν*). Ἐχε τὸ νοῦ σου!...

Πετρῆς. (*Κρατώντας τὸ ὄπλο του, πρὸς τὸν Μίμη*). Γεῖά σου, Μίμη!

Μίμης. Γεῖά σου. Ὁ θεὸς μαζί σας! Καλὴ ἐπιτυχία!

Σουρτούκος. Ἄντε, ρε τυφλοπόντικα τῶν χαρακωμάτων, νὰ σὲ ἀνασπασθῶ γιὰ τελευταία φορὰ. Μπορεῖ καὶ νὰ... μὴ γυρίσω. (*φιλιέται μὲ τὸ Μίμη στανρωτά*). Ἄν δὲ γυρίσω, σ' ἀφήνω κληρονομία τὸ μαντολινό, ποῦ πῆρα ἀπὸ τοὺς Ἴταλοὺς. Ὅταν θὰ γυρίσεις καὶ θὰ τραγουδάς στὶς ἀνηφοριές τῆς Πλάκας, νὰ θυμάσαι τὸ Σουρτούκο. (*Κινεῖται λέγοντας*). Ἐ Μίμη, πάμε στὸ Πανηγύρι! Πρέπει νὰ θυσιαστοῦμε μεις γιὰ νὰ ζήσουν οἱ ἄλλοι λεύτεροι. (*φεύγει παίζοντας φουσαρόνικα*).

Σ Κ Η Η Η 9η

Μίμης. (*Σκεπτικῶς μέσα στὸ χαράκωμα*). Μὲ τί κουράγιο πᾶνε στὸ χαμό! Τόση λιγὴ ἀξία δίνουν στὴ ζωὴ τους; Περισσότερο ἀπὸ μένα ἀγαποῦν αὐτοὶ τὴν Πατρίδα καὶ τὴν Λευτεριά; Γιατί κι' ἐγὼ τ' ἀγαπῶ! Μά, πῶς νὰ τὸ πῶ! Δὲν ἔχω τὴ δύναμη νὰ θυσιασθῶ. Δὲ θέλω νὰ πεθάνω! Εἶναι τόσο ὀμορφὴ ἡ ζωὴ. Ἄχ, αὐτὸς ὁ πόλεμος! Πῶς ἀγριεύει τὸν ἄνθρωπο! Σκέψου, πῶς αὐτοί, ποῦ πᾶνε πρὸς τὸ θέβαιο θάνατο, ἂν γλυτώσουν καὶ γυρίσουν στὰ χωριά τους, θάχουν νὰ λένε τόσα καὶ τόσα. Ἀκόμα κι' ὁ Σουρτούκος, ὁ μάγερσας! (*Φυσᾷ δυνατῶς Βοοῖά*). Ἐγὶνε κι' ὑποδεκανέας! Κι' ἂν γυρίσει, θὰ κόβει καὶ θὰ ράβει ἢ γλώσσα του! Ποιός; ὁ Σουρτούκος! (*Στενάζωρα*). Κι' ἐγὼ; Ἐνας καλλιτέχνης, ποῦ μὲ χειροκροτοῦσαν χιλιάδες χέρια, τί θάχω νὰ πῶ; Πῶς κρυβόμουν στὰ χαρακώματα, παίγνιο τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου; Ἄκόμα καὶ τοῦ... Σουρτούκου! (*Σηκώνει τὸ κεφάλι*). Ὁχι, ὄχι! Ἀγαπῶ κι' ἐγὼ τὴν Λευτεριά! (*Σηκώνεται λίγην*). Τώρα μοῦ φαίνεται, πῶς ἔχω τὴ δύναμη νὰ θυσιασθῶ (*κρυεῖ τὸ ὄπλο του*). Δὲ φοβᾶμαι πιά! (*Βγαίνει ἀπὸ τὸ χαρακωμ*). Ἐχω κι' ἐγὼ ψυχὴ μέσα μου! Εἶμαι πιά: ἄντρας! Νὰ τὸ πρῶτο βῆμα! Στέκω πιά ὀλόρθος, ἔξω ἀπ' τὸ χαράκωμα! (*Σηκώνοντας τὸ ὄπλο*). Θὰ πάω κι' ἐγὼ στὴν ἀποστολὴ! Πρέπει νὰ θυσιαστοῦμε μεις, γιὰ νὰ ζήσουν οἱ ἄλλοι λεύτεροι. (*Ρίχνεται λεβέντικα ἔξω*). Ἐρχομαι κι' ἐγὼ Σουρτούκο! (*Μόλις φεύγει μιὰ δόξια πέφτει καὶ τὸν χιτυλαίει*) Ὁχι! (*Βογγάει*). Μὲ φάγανε... τώρα, ...ποῦ θρῆκα... τὸν ἑαυτό μου! (*Σέρνει ἀπὸς τ' ἀντίσκηνο*). Ὁχι! (*Βγάζει μιὰ φωτογραφία, τὴν φιλεῖ*). Μάνα μου! Εἶμαι... κι' ἐγὼ... νικητῆς! Νίκησα... (μὲ κόπ). Νίκησα τὸν... ἑαυτό μου! (*Σηκώνει τὸ κεφάλι καὶ πέφτει πάνω σ' ἕνα νεόσκαφο τῆφο ἀγκυλιάζοντας ἕναν πύχειρο στανρό καὶ φριθυρίζει*). Μάνα μου! !.....

ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΩΝ ΑΣΤΟΧΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΩΝ ΣΤΟΝ ΟΜΗΡΟ

Στις "Ομηρικές Έρευνες» έδειξα, νομίζω, με ποιόν τρόπο μπορούμε με κάποια ασφάλεια να λύσουμε ως ένα βαθμό το πρόβλημα της σχέσης του Ομήρου με τους παλαιότερους επικούς ποιητές(1). Παράλληλα όμως υψώνεται ένα δεύτερο πρόβλημα σχετικά με τις πηγές της Ιλιάδας και της Οδύσσειας, τί δηλαδή χρωστούν τα έπη αυτά στην προφορική λαϊκή παράδοση. Γιατί όσο σφαιρική κι' άν ήταν η θεωρία των ρομαντικών του 18ου αιώνα, που έβλεπαν στα δύο αυτά μεγάλα έπη μιά καθαρά λαϊκή ποίηση, όσο κι' άν έχουμε να κάνουμε με προσωπική δημιουργία, μιά φορά ο Όμηρος δέν μπορεί να μή δέχτηκε και της ανώνυμης λαϊκής δημιουργίας την επίδραση. Γιατί ο επικός ποιητής βγαίνει από το λαό πάντα, και δημιουργεί και για το λαό, όχι μόνο για τους βασιλιάδες και για τους άρχοντες(2).

Ακόμα μεγαλύτερο πρέπει να είναι το έμμεσο χρέος της ομηρικής ποίησης προς τη λαϊκή παράδοση, αφού οι πρώτες καταβολές του ηρωϊκού μύθου, πρίν ακόμα τον πάρουν στα χέρια τους οι επαγγελματίες ποιητές, βρίσκονται στο λαό πάντα, και παράλληλα η πρωταρχική μορφή της ηρωϊκής ποίησης δέν μπορεί να είναι άλλη από το σύντομο σχετικά δημοτικό τραγούδι(3).

Την έλλειψη κάθε μαρτυρίας για την προομηρική λαϊκή δημιουργία ήρθε η συγκριτική μυθολογική έρευνα να την αναπληρώσει χρησιμοποιώντας την πεζή και έμμετρη προφορική παράδοση των λαών όλου του κόσμου. Έτσι κατόρθωσε για πολλά από τα ομηρικά θέματα ν' αποδείξει την λαϊκή τους καταγωγή. Για την Οδύσεια μάλιστα, όπου τα παραμυθικά και λογοποιακά θέματα αφθονούν, έχουν γραφεί και ειδικές εργασίες(4).

Σ' ένα έργο τέχνης όμως έξω από το περιεχόμενο, το υλικό, υπάρχει και η μορφή, τα εκφραστικά δηλαδή μέσα και η οργάνωση της ύλης. Κι' έτσι το πρόβλημα ξαναγυρίζει: από τα μορφικά στοιχεία της Ιλιάδας και της Οδύσσειας ποιά θα μπορούσαν ν' αποδειχτούν, ή τουλάχιστο να πιθανολογηθούν για λαϊκά; Ένα τέτοιο ερώτημα δέν έχει καν τεθεί, όσο ξέρω, ως τώρα στην ομηρική έρευνα, και όμως πιστεύω πως έχουμε το χρέος να το θέσουμε.

Η αλήθεια είναι πως μιά τέτοια δουλειά, που θα δοκιμάσει ν' αναλύσει το ύφος, και όχι το περιεχόμενο των επών, έχει ν' αντικρύσει πολλές δυσκολίες. Η σύγκριση με τη λαϊκή ποίηση άλλων λαών δέν μπορεί εδώ να μας βοηθήσει και πολύ, γιατί η μορφή και το ύφος βρίσκονται δεμένα πολύ πιά στενά με την ιδιαίτερη ψυχρόνθεση του κάθε λαού από ό,τι το υλικό, που μπορεί για το λόγο αυτό πολύ πιά εύκολα να μεταφερθεί από τόν έναν τόπο στον άλλο. Ακριβώς γι' αυτό όμως μπορούμε, όταν εξετάζουμε το ύφος, να περιμένουμε ιδιαίτερη βοήθεια από τα νεοελληνικά τραγούδια, τη στιγμή που ο ελληνικός λαός, παρ' όλες τις ιστορικές περιπέτειές του, δέν άλλαξε βασικά μέσα στους αιώνες. Στο μεγάλο βιβλίο, που θα γραφεί κάποτε για την τέχνη και την τεχνική του Ομήρου και που δέν μπορεί να γραφεί παρά μοναχά από έναν Έλληνα, το κεφάλαιο που θ' ασχοληθεί με τους δεσμούς που υπάρχουν ανάμεσα στο ύφος του Ομήρου και στο ύφος των δημοτικών μας τραγουδιών θα είναι το δίχως άλλο ένα από τα πιά γοητευτικά και πιά σημαντικά. Για την ώρα στη μελέτη-μου αυτή εξετάζω ένα μόνο θέμα, με την ελπίδα να φανεί, πόσο γόνιμη είναι μιά τέτοια έρευνα, που δίνει το αρχαιότερο και το μεγαλύτερο ποιητικό έργο της γής αυτής με το ταπεινό και απρόσωπο νεοελληνικό τραγούδι(5).

* * *

Στο Ζ της Ιλιάδας ο Έχτορας, καθώς φτάνει στο σπίτι-του και δέ βρίσκει η γυναίκα-του μέσα, στέκει στο κατώφλι και ρωτάει τις δούλες :

376 εἰ δ' ἄγε μοι, δμῶαί νημεοῖα μνηθήσασθε
πῆ ἔβη Ἀνδρομάχῃ λευκώλενος ἐκ μεγάροιο ;
ἢ ἐ πῆ ἐς γαλῶν ἢ εἰνατέρων εὐπέπλων,
ἢ ἐς Ἀθηναίης ἐξοίχεται, ἔνθα λεο ἄλλαι
Τρωαὶ ἐνπλόκαμοι δεινὴν θῶν ἰλάσονται ;

(1) Ομηρικές Έρευνες (Βιβλιοθήκη του Φιλολόγου, αρ. 4, 1944).

(2) Πρόβλ. S. E. Bassett : The poetry of Homer (1938) 96.

(3) Πρόβλ. M. Nilsson : Homer and Mycenae (1933) 197.

(4) Πρόβλ. L. Rademacher : Die Erzählungen der Odyssee, Stb. Wien. A.—Kad. 1916, E. Samler : Volkskunde in allsprachlichen Unterricht, I Teil, Homer (κεφ. 1). Για το θέμα του Πολύφημου ιδές Hackmann : Die Polyphemage in der Volksüberlieferung (1904).

(5) Η μελέτη του Γ. Ζαννέτου, Η ομηρική φράσις εν τη καθ' ημάς δημώδει ποιήσει

Και η *διερωτή ταμίη*, η κελάρισσα, του αποκρίνεται :

382 *Ἐχτορ, ἐπεὶ μάλ' ἀνωγας ἀληθέα μωθήσασθαι,
οὔτε πη ἐς γαλόων οὔτ' εἰναίεθρον ἐνπέπλων
οὔτ' ἐς Ἀθηναίης ἐξοίχεται, ἐνθα περ ἄλλαι
Τρωαὶ ἐνπλόκαμοι δεινὴν θεὸν ἰλάσονται,
ἀλλ' ἐπὶ πύργον ἔβη μέγαν Ἴλιου...*

Ὁ Wilamowitz βρήκε την τελευταία ερώτηση του Ἐχτορα παράξενη. Γιατί ἂν η Αντρομάχη ἀνῆκε στο θῖασο των «γεραιρών» — πράγμα που ἔπρεπε να το ξέρει και ο ἄντρας-της —, θα βρισκόταν αναγκαστικά στο ναὸ της Αθηνᾶς· ἂν ὄχι, αποκλειόταν να την υποθέσει ἐκεῖ ο Ἐχτορας. Ὁ Wilamowitz θα ἦταν λείε πρόθυμος «να συχωρέσει στον ποιητὴ τη μικρὴ αὐτὴ ανωμαλία», ἂν δὲν ἐβλεπε και ἄλλα στοιχεῖα που να τον πείθουν ὅτι ἐδῶ βρίσκει καταχωρισμένο ἓνα αυθυπόστατο μικρὸ ἔπος με θέμα τον αποχαιρετισμὸ του Ἐχτορα, που ὅσο κι' ἂν μετασηματίστηκε ἀπὸ τον Ὀμηρο, δὲν κατόρθωσε ν' αφομοιωθεῖ εντελῶς με το ἄλλο σῶμα-της. Στο αρχικὸ ἐπύλλιο ο Ἐχτορας δὲ θα ἔκανε μιά τέτοια ἀνόητη ερώτηση(6).

Ὅτι η θεωρία του μεγάλου αὐτοῦ φιλόλογου δὲν εἶναι καθόλου σωστή, ἔδειξε οριστικά, νομίζω, αλλοῦ.(7) Ἐδῶ θα ἤθελα να εξετάσω εἰδικὰ το διάλογο του ἥρωα με την κελάρισσα, που ἔδωσε και αὐτὸς ἀφορμὴ στη διάσπαση του Ζ.—Φυσικά, ἂν ο Ἐχτορας ἦταν ζωντανὸς ἄνθρωπος, μιά και ἤξερε αν η γυναικα-του ανῆκε στο θῖασο των γυναικῶν που λάτρευαν την Αθηνά ἢ ὄχι, δὲ θα ρωτοῦσε ἐτσι. Ὁ Ἐχτορας ὅμως εἶναι ποιητικὴ μορφή, και η ποίηση ζεῖ κυβερνημένη ἀπὸ νόμους δικούς-της. Ἐτσι θα μου επιτραπεί να την προστατέψω ἀπὸ «τα ὄργια της λογικῆς κριτικῆς», κάτι που ο ἴδιος ο Wilamowitz ζητάει στον πρόλογο του βιβλίου-του(8), χωρὶς ὅμως και να το εφαρμόζει.

Θα ἤθελα πρῶτα ἀπ' ὅλα να τονίσω ὅτι τέτοιες ἐρωταπόκρισεις, ὅταν δηλαδὴ ἓνα πρόσωπο επιθυμῶντας να διαφωτιστεῖ σε κάτι προβάλλει ωρισμένες δυνατότητες, που ο αποκριτὴς ἔπειτα τις ἀπορρίπτει ὅλες για σφαλερές, προτοῦ να δώσει ο ἴδιος τη σωστὴ λύση, ἀπαντᾶ σε ἐννέα ἀκόμα χωρία της Ἰλιάδας και της Οδύσσειας, και αὐτὸ φτάνει για να δείξει ὅτι ἔχουμε να κάμουμε μ' ἓνα τυπικὸ θέμα.

Ἀπὸ τα οχτῶ αὐτὰ παραδείγματα (Α 59/93, Ε 812/817, Π 12(9), Π 34/50, β 25/42, λ 170/198, λ 398/406, π 91/116, ω 106(10)) θὰ παρουσιάσω ἐδῶ μερικά, για να διαφωτίσω καλύτερα τη φύση του θέματος αὐτοῦ.

Στο β της Οδύσσειας (25) μιλεῖ στη συνέλευση των Ἰθακήσιων ο Αἰγύπτιος, για να ρωτήσει για ποῖο λόγο ὑστερα ἀπὸ τόσα χρόνια, ἀπὸ την εποχὴ που ἔφυγε ο Οδυσσεάς, τους κάλεσε ὅποιος τους κάλεσε σε αγορά σῆμερα :

30 *ἢ ἐ τιν' ἀγγελίην σιγατοῦ ἔκλυεν ἐχομῆνοιο,
ἢν χ' ἡμῖν σάφα εἴποι, δις πρότερός γε πύθοιο ;
ἢ ἐ τι δήμιον ἄλλο πιφάουομαι ἢ γ' ἀγορεύει ;*

Και ο Τηλέμαχος αποκρίνεται :

42 *οὔτε τιν' ἀγγελίην σιγατοῦ ἔκλυεν ἐχομῆνοιο,
ἢν χ' ὑμῖν σάφα εἴπω, δις πρότερός γε πυθοίμην,
οὔτε τι δήμιον ἄλλο πιφάουομαι οὔδ' ἀγορεύω,
ἀλλ' ἐμὸν αἰτιῶ χρεῖος, ὃ μοι κακὸν ἔμπεσον οἴκα...*

Στο Α 59 μιλεῖ στη συνέλευση των Αχαιῶν ο Αχιλλέας για το λοιμὸ που τους ἀφανίζει : ἂς ρωτήσουμε κάποιον μάντη, γιατί θύμωσε ἐτσι μαζί-μας ο Απόλλωνας,

65 *εἴ τ' ἄρ' ὃ γ' εὐχολῆς ἐπιμέμφεται εἴ θ' ἐκατόμβης*

Και ο Κάλχας αποκρίνεται :

93 *οὔτ' ἄρ' ὃ γ' εὐχολῆς ἐπιμέμφεται οὔθ' ἐκατόμβης,
ἀλλ' ἐνεκ' ἀρηιήτος, ὃν ἠτίμησ' Ἀγαμέμνων.*

Στο Π 21 ο Πάτροκλος παρακαλεῖ τον Αχιλλέα να τον ἀφήσει να οδηγήσει τους Μυρμιδόνες στη μάχη, ἂν ο ἴδιος ἐκεῖνος ἐμποδίζεται ἀπὸ κανένα τυχόν χρῆσμὸ :

36 *εἰ δέ τινα φοσεῖ σῆσι θεοπροσίην ἄλειςενις,
και τινά τοι παρ Ζηγὸς ἐπέφραδε πότνια μήτηρ,
ἀλλ' ἐμὲ περ πρόσ εἴχ', ἅμα δ' ἄλλον λαόν ὅπασσον
Μυρμιδόνων.... (11)*

(1883), σημειώνει ωρισμένες ἀντιστοιχίες, εἶναι ὅμως μακριὰ πολὺ ἀπὸ το ν' ἀγκαλιάσει το θέμα-του, σε ὅλο του το εἶδος και το πλάτος.

(6) Wilamowitz : Die Ilias und Homer 307.

(7) Ομηρικὲς Ἐρευνες 54.

(8) Ὁ. π. 20.

(9) Για το χωρίο αὐτὸ ἰδὲς σ. 14.

(10) Για το χωρίο αὐτὸ ἰδὲς πῶ κάτω σ. 12.

(11) Οι στίχοι ξαναγυρίζουν στο στόμα του Νέστορα, Α 794. Ο Πάτροκλος στο Π επα-

Και ο Αχιλλέας αποκρίνεται :

50 οὔτε θεοπολιῆς ἐμπάζομαι, ἦν τινα οἶδα,
οὔτε τί μοι παρ Ζηνος ἐπέφραδε πότινα μήτηρ.
ἀλλὰ τόδ' αἰνὸν ἄχος καρδίην καὶ θυμὸν ἰκάνει....

Σε όλα τα παραδείγματα που είδαμε κοινό χαρακτηριστικό είναι ότι το πρόσωπο που ρωτάει, όποιαν υπόθεση και να κάνει για να βρεί τη λύση στην απορία που τον κατέχει, ποτέ δέ βρίσκει το σωστό — γιατί αλήθεια ; Η απάντηση δέν είναι πιστεύω δύσκολη. Τα άστοχα ερωτήματα είναι εντελώς άσχετα με την ψυχολογία του προσώπου που τα προβάλλει. Ακόμα μπορεί μερικές φορές να παρουσιάζονται παράλογα ή και ανόητα. Γιατί το θέμα έχει αποκλειστικά μορφική σημασία. Ο ποιητής το χρησιμοποιεί μόνο και μόνο για να εξάρει το θετικό μέλος που θ' ακολουθήσει στην απάντηση, ύστερα από τ' αρνητικά μέλη. Η ερώτηση παρασέρνει για μία στιγμή τη φαντασία του ακροατή σε δυνατότητες σφαλερές. Γρήγορα όμως ακολουθεί η απάντηση με τη ρητή απόκρουσή-τους, για ν' ακουστεί στο τέλος γεμάτη βάρος η μόνη σωστή λύση. Μέσα στο σχήμα αυτό τα ερωτήματα μοναδικό σκοπό έχουν να σχηματίσουν το αρνητικό βάθος, απ' όπου θα ξεπροβάλλει πτό έντονα η τελική θέση.

Γι' αυτό και δέν ενδιαφέρει ο ποιητής να τα δικαιολογήσει απόλυτα μέσα στην άλλη του διήγηση. Δέν είναι μόνο του Έχτορα η ερώτηση στο Ζ που έπρεπε να γεννήσει απορίες στο τετραγωνικό μαζό των παλιών αναλυτικών. Μήπως ο Αχιλλέας στο Α 62 δέν έπρεπε να έχει καταλάβει την πραγματική αφορμή του θυμού του Απόλλωνα, τη στιγμή που όλοι οι Έλληνες είχαν παρακολουθήσει την προσβολή του Χρύση από τον Αγαμέμνονα ; Ή μήπως ο Πάτροκλος στο Π 36 δέν ξέρει, τί πραγματικά κάνει τόν Αχιλλέα να μή βοηθεί τους Έλληνες ; (12) Απορώ πώς η παλαιότερη ανάλυση δέν χρησιμοποίησε και αυτές τις «αντίφασες», για να κάνει και άλλα αναλυτικά πειράματα. Μιά φορά έδειξα, νομίζω, πώς μία μέθοδο που εφαρμόζει κριτήρια λογικά, για να μελετήσει έργα της ποιητικής φαντασίας, και που ξεχνάει τις διαφορές που χωρίζουν ένα ποιητικό πρόσωπα από ένα πραγματικό πρόσωπο, είναι αδύνατο να καταλήξει σε σωστά συμπεράσματα.

* * *

Ότι το θέμα των άστοχων ερωτημάτων είναι τυπικό, αυτό μπορούσαν και έπρεπε να το έχουν προσέξει και οι ξένοι ομηριστές, τη στιγμή που το βρίσκουμε τόσο συχνά στα ομηρικά έπη. Ότι όμως η καταγωγή-του είναι καθαρά λαϊκή, αυτό μπορούμε να το δεβαιώσουμε οι Έλληνες μόνο, που το υψαντούμε αμέτρητες φορές στα δημοτικά-μας τραγούδια. Η παρουσία-του στην ποίηση του λαού-μας σήμερα δέν μπορεί βέβαια να εξηγηθεί από επίδραση ομηρική: ούτε πάλι από σύμπτωση, ότι τάχα ο μεσαιωνικός και ο νεώτερος ελληνικός λαός έπλασαν το ίδιο θέμα ανεξάρτητα από την παλιά παράδοση. Έτσι δέν απομένει παρά μία μόνο λύση: να δεχτούμε ότι το θέμα των άστοχων ερωτημάτων ο Όμηρος — ή καλύτερα, η παλαιότερη επική ποίηση των αρχαίων Ελλήνων το πήρε από τα σύγχρονά-της λαϊκά τραγούδια, ενώ παράλληλα το θέμα κρατήθηκε ζωντανό στη λαϊκή προφορική παράδοση σε όλους μέσα τους αιώνες που χωρίζουν τη νεώτερη Ελλάδα από την ομηρική ή και την προομηρική. (13)

Η μορφολογική ανάλυση των τυπικών στοιχείων που αποτελούν το θέμα, τόσο στον Όμηρο όσο και στα τραγούδια-μας, θα μας δείξει ακόμα πτό καθαρά τη λαϊκή-του ρίζα. Μόνο που οι παραλλαγές των τραγουδιών-μας είναι περισσότερες, αφού και το υλικό-μας είναι αφθονότερο.

Οι απορίες αυτού που ρωτάει είναι πολλές και διάφορες :

α) πού λείπει το πρόσωπο που θέλει να συναντήσει :

Z 377 πῆ ἔβη Ἄνδρομάχη λευκώλενος ἐκ μεγάρου :

Πρώτος μας λείπει ο Ρουπασιός, δεύτερος ο Καλύβας, και τρίτος λείπει ο Μουστοκλής, το άξιο παλικάρι.

ναλαθαίνει την πρόταση του γέροντα κατά λέξη. Έτσι συνδυάζονται δύο θέματα — ας τα πούμε για την ώρα επικά —, η κατά λέξη μετάδοση από τον άγγελο της εντολής που πήρε (πρθλ. Β 11/28, Γ 71/92 και αλλού συχνά) και η κατά λέξη ερωταπόκριση που εξετάζουμε εδώ. — Ότι η παλαιότερη ανάλυση αθετούσε τους στίχους στο Λ (Wilamowitz : ό. π. 204, Η. Fischl: Ergebnisse und Aussichten der Homeralyse 27), δέν είναι να μας παραξενέψει.

(12) Και του Οδυσσέα η ερώτηση στον Τηλέμαχο για τους αδερφούς-του (π 97) είναι παραλογή, αυτό όμως πρέπει να εξηγηθεί από την επιθυμία του ήρωα να μείνει κρυμμένος και να μή φανεί πως ξέρει τίποτα από τα οικογενειακά του Τηλέμαχο.

(13) Χαρακτηριστικό είναι ότι το θέμα-μας δέν απαντάει σε κανένα μεταγενέστερο επικό (τον Ησίοδο, τον Κόιντο Σμυρναίο, τον Νόνο, το λόγο ποιητή του Διγενή Ακρίτα, τον Κορνάρο). Μιά απόδειξη και από ότι είναι λαϊκό και όχι γνήσιο επικό θέμα. Από το δημοτικό τραγούδι το έχει πάρει ο Κρυστάλλης.

Κάνε σε γάμους λείπουνε, κάνε σε πανηγύρια.
 — Μήτε σε γάμους λείπουνε, μήτε σε πανηγύρια.
 Στην Άγια Λαύρα κοίτουνται, κορμιά δίχως κεφάλια.
 (Λαογραφία 5, 166) (14)

β) γιατί κάποιος κλαίει, δέρνεται, γενικά υποφέρει :

Π 7 *Τίπτε δσδάκρσσαι, Πατρόςλεις...*

Γιατί δακρύζεις, Βλάχα-μου, και βαριαναστενάξεις ;
 Μήνα πεινάς, μήνα διψάς, μήν έχεις κακιά μάνα ;
 — Μήτε πεινώ, μήτε διψώ, μήτ' έχω κακιά μάνα.
 Ξένε-μου, κι' άν εδάκρσσα, κι' άν βαριαναστενάζω,
 τον άντρα 'χω στην ξενιτιά...

(Τζιάτζιου, Τραγούδια Σαρακατσαναίων 31)

γ) τί αναπάντεχο συμβαίνει, άν κρίνει κανείς από τα εξαιρετικά περιστατικά που το συνοδεύουν :

β 25 *Κέκλυτε δή νυν μεν, Ίθακήριοι, ουτι κεν εΐλω
 ουτε ποδ' ημστροη άγοση γενει' ουτε θάκος
 εε ου' Οδυσσεύς δίος εβη κοίλης ενι νησοί.
 Νυν δε τίς οδ' ηγειρε ; τίνα χροιω τόσοι ΐκει
 ηε τιν' άγγελίην στρατοϋ εκλυεν εροχόμενιο.....;*

Τί είν' το κακό που γίνεται στην άκρη το Λεβίδι ;
 Κάνε λιοντάρια πιάνονται, κάνε θεριά μαλώνουν ;
 — Μάιδε λιοντάρια πιάνονται, μάιδε θεριά μαλώνουν.
 Εκλείσαν το Στριφτόμπολα, το δόλιον Αναγνώστη.

(Λαογραφία 6,636)

δ) άλλα, πιό ειδικά ερωτήματα : γιατί ο Απόλλωνας είναι θυμωμένος (Α 64), γιατί ο Τηλέμαχος δέν αντιστέκεται στους μνηστήρες (π 97), γιατί ο Αχιλλέας δέν παίρνει μέρος στη μάχη (Π 36), πώς πέθαναν η Αντίκλεια, ο Αγαμέμνονας και οι μνηστήρες (λ 171, λ 398, ω 106. Ανάλογα ποικίλλουν τα ερωτήματα στα νεοελληνικά: γιατί δέν περπατεί η σκλάβα (Λαογραφία 5,563), γιατί έρχεται κάποιος (2,458), ποιός έρχεται (1,624), τί θέλει για άμοιβή κάποιος (Μιχαηλίδη—Νουάρου, Τραγούδια της Καρπάθου 64) και άλλα πολλά.

Στην πολλαπλή διάζευξη της ερώτησης αντιστοιχεί στην απάντηση η πολλαπλή άρνηση :

Όμηρος : *η — η (-η), — ηε — ηε — ηε, εΐτε — εΐτε > ουτε — ουτε (-ουτε), ουτε — ουτε — ουτέ. Νεοελληνικά τραγούδια : μήν — μήν (-μήν), μήν — ίσως — ίσως, μήν — και, ή — ή — ή, είτε — είτε κτλ. δέν — δέν (-δέν), δέν — και — μηδέ, δέν — ουδέ (ή μηδέ), δέν — ούτε — ούτε, ούτε — ούτε, — ουδέ — ουδέ (-ουδέ) κτλ.*

Χαρακτηριστικό είναι ότι η απάντηση, καθώς ξαναπαίρνει τα διαζευχτικά μέλη της ερώτησης, μεταβάλλοντάς-τα σε αρνητικά, τα επαναλαβαίνει κατά λίσξη, έξω από τις απαραίτητες μεταβολές στα πρόσωπα. Πρβλ. Όμ. λ. 398,399 *ηε / 406,408 ε/μέ), β 30 εκλυεν, 31 ημιν εΐποι κτλ. / 42 εκλυον, 43 ημιν εΐλω κτλ.* Για τα νεοελληνικά ιδέσ π.χ. το τραγούδι της προηγούμενης σελίδας : πεινάς, διψάς, έχεις / πεινώ, διψώ, έχω.

Ακόμα και οι δευτερεύουσες πρότασες και οι μετοχές, που συνοδεύουν τα ερωτήματα συμπληρώνοντας το νόημά-τους, ξαναγυρίζουν στην απάντηση : Πρβλ. Z 379/384 *ένθα ποσ άλλαι Τορραι ενυλόκαμοι δεινην θεόν Ιάσσκοιαι, β 31 οτε πρότερός γε πυθόιτο / 43 οτε πρότερός γε πυθόιμην, λ 400/407 οσρας άργαλέων άνεμων άμέγαρον άνιμην, π 97/115 οίοί ποσ άνηο μτροναμένοιο πέλοιθε, και εΐ μέγα νεΐτος δορταί.*

Νεοελληνικά παραδείγματα :

Μή σου πονεί για το νερό, ίσως και για τη βρύση,
 ίσως και για τον κόπο-σου, για να σ' τονε πληρώσω ;
 — Δέ μου πονεί για το νερό, ούτε και για τη βρύση,
 ούτε και για τον κόπο-μου, για να μου τον πληρώσεις.

(Λαογραφία 2,457)

(14) Το χωρίο της Ιλιάδας θυμίζει περισσότερο — στα ερωτήματα όμως μόνο — τη θουροβουρική παραλλαγή του τραγουδιού της άπιστης γυναίκας :

Σ τέκει και διαλογίζεται και διαμετράει στο νού-του
 τάχα πού λείπει η λύγερη, τάχα πού λείπει η κόρη,
 τάχα μήν πάει στη μάνα-της, μήν πάει στην αδερφή-της ;

(Λαογραφία 5,565)

—Καλώς ἦρτεν ὁ Διγενής, νὰ φά, νὰ πκίει μιτά-μου,
νὰ φάει ἄρδην τοῦ λαοῦ, νὰ φά οφτόν περτίτσο'ιν,
νὰ φά ἀρκοσ'εράμιδον, που τρών ἀντρειωμένοι,
νὰ πκίει γλυκόποτον κρασίν, που πίνουν χουμισμένοι,
τσο'αί ἀπού το πίνουν ἄρρωστοί τσο'αί βρίσκονται γειασμένοι.
—Τσο'αί δέν ἦρτεν ὁ Διγενής νὰ φά, νὰ πκίει μιτά-σου,
νὰ φάει ἄρδην τοῦ λαοῦ, νὰ φά οφτόν περτίτσο'ιν,
νὰ φά ἀρκοσ'εράμιδον, που τρών ἀντρειωμένοι,
νὰ πκίει γλυκόποτον κρασίν, που πίνουν χουμισμένοι,
τσο'αί ἀπού το πίνουν ἄρρωστοί τσο'αί βρίσκονται γειασμένοι.

(Λαογραφία 6,392) (15)

Υστερα ἀπό τ' ἀρνητικά μέλη ἀκολουθεῖ στην ἀπάντηση το θετικό σε ἔντονη ἀντίθεση, καθὼς εἰσάγεται με τὸν ἀλλὰ στα ομηρικά παραδείγματα ὅλα, ἔξω ἀπὸ ἕνα(16), με το μα, μόν(ο), παρὰ, ἢ, πὶὸ συχνά, με ἀντιθετικό ἀσύνδετο στα νεοελληνικά(17).

Εἶναι ἀλήθεια πὼς τα ομηρικά παραδείγματα, ὅσο λίγα κι' ἄν εἶναι, παρουσιάζονται μερικὲς φορές με παραλλαγμένο το τυπικό σχῆμα, ὅπως τὸ ἀναλύσαμε πὶὸ πάνω. Ὡστόσο το σημαντικό εἶναι ὅτι οἱ παρέκκλισες αὐτές ἀπαντοῦν και στα νεοελληνικά δημοτικά τραγούδια. Ἔτσι

Α' στην ἐρώτηση ἢ ἀπορηματική ἐρώτηση μπορεῖ νὰ ἀντικατασταθεῖ με υποθετικό λόγο :

Π 36 εἰ δέ τινα φροσὶ σῆσι θεοπροπὴν ἄλεσις ...

Ποιὸς εἶν' στην πόρτα που χτυπά, στη σκάλα κι' ἀνεβαίνει ;
Σαν εἶν' περάτης, ἀς περνά, διαβάτης, ἀς διαβαίνει,
κι' ἄν εἶναι ὁ προξενήτης-μου, ἀς πάγ' στα γονικά-μου,
κι' ἄν εἶν' ὁ πρώτος-μου ἀδερφός ἀς σύρει νά' ρτει πάνου.
—Οὔτε περάτης νὰ περνά, οὔτε διαβάτης εἶμαι,
οὔτε και προξενήτης-σου νὰ πάγ' στα γονικά-σου.
Εγὼ εἶμ' ὁ Χάρος, κόρη-μου, και ἦρτα νὰ σε πάρω.

(Λαογραφία 1,624) (18)

Β' στην ἀπάντηση τα διαζευχτικά μέλη της ἐρώτησης ξαναγυρίζουν σε πὶὸ ἐλεύθερη ἀπόδοση, το πὶὸ πολὺ ἀπὸ μετρικούς λόγους :

Π 36 εἰ δέ τινα φροσὶ σῆσι θεοπροπὴν ἄλεσις ...

50 οὔτε θεοπροπὴς ἐμπάζομαι, ἦν τινα οἶδα(19)

—Πέ-μου, τα ρούχα σε 'αρού στη γῆ οἱ φλουροκολαίνες;
—Μῆε τα ρούχα με 'αρού μῆε κι' οἱ κολλάνες.

(Μιχαηλίδου—Νουάρου, Τραγούδια Καρπάθου 161)

Κάπου βουάλλια σφάτζουσι, κάπου θεριά μερώννου,
κάπου κι' ὁ Ρούσσιος πολεμά ἀντάμα με τοτ Τούρκο.

—Μῆε βουάλλια σφάτζουσι, μῆε θεριά μερώννου,
μῆε κι' ὁ Ρούσσιος ἦκαμε πόλεμο με τοτ Τούρκο.

(ἴδιο μέρος 80)

Γ' στην ἀπάντηση μπορεῖ να παραλειφεῖ :

α) ὀλόκληρο το σύστημα τὼν ἀποριῶν της ἐρώτησης. Ἔτσι στη Δεύτερη Νέκυια (ω 106) ὁ Ἀγαμέμνωνας ρωτᾷ τὸν Ἀμφιμέδοντα, ἕναν ἀπὸ τοὺς μνηστήρες, που ἔτυχε νὰ γνωρίζει, πὼς ἔγινε νὰ σκοτωθοῦν τόσα ἀρχοντόπουλα μονομιάς :

109 ἦ ὕμ' ἐν νῆσοι Ποσειδάων ἐδάμασεν,
ὄρσας ἀγαλέους ἀνέμους και κύματα μακρά ;

(15) Στο κυπριώτικο τραγούδι το Παγρουδῆ (Λαογραφία 6,579) οἱ δευτερεύουσες πρότασες που ξαναγυρίζουν ἀπαράλλαχτα στην ἀπόδοση πέντε ὀλόκληρους στίχους (98—102 και 105—109).

(16) Στο π 115 ὁ Τηλέμαχος θέλει νὰ δικαιολογήσει τὴν ἀναίρεση τῆς δευτέρας δυνατότητας που τοῦ πρόβαλε ὁ Ὀδυσσεύς : «οὔτε τα θάζω με τ' ἀδέρφια-μου που δέ με βοηθοῦνε' γιατί δέν ἔχω ἀδέρφια, οὔτε ἄλλους στενοὺς συγγενεῖς' ὡδε γὰρ ἡμετέρην γενεὴν μόνωσεν Κρονίων... Ἔτσι ὁμῶς ὁ λόγος παίρνει ἄλλη τροπὴ.

(17) Το ἀσύνδετο εἰσάγει στα νεοελληνικά ἔντονη ἀντίθεση ἀνάμεσα σ' ἕνα ἀρνητικό και ἕνα θετικό μέλος. Ἰδὲς Ι. Κακριδῆ, Το Μεταφραστικό Πρόβλημα, ἔ' ἐκδ. 115.

(18) Στα νεοελληνικά ἡ ἐρώτηση ἀντικατασταίνεται και με πρόταση ἐπιθυμίας (πρὸβλ. πὶὸ πάνω στο κυπριώτικο τραγούδι : «νὰ φά, νὰ πκίει»), και με πιθανολογική πρόταση (με το κἀπου ἢ κἀνε).

(19) Το ἴδιο και λ 172/198, π 95/114.

*ἢ που ἀνάσσει ἄνδρες ἐδηλήσανι' ἐπὶ χέρσου
βοῦς περιταμνομένους ἢδ' οἴων πάσα καλά,
ἢ ἐπεὶ πόλιος μαχοῦμενοι ἢδὲ γυναικῶν;*

Ο Αμφιμέδοντας όμως στην απάντησή-του, ἀντὶ ν' αποκρούσει πρῶτα τα ἀστοχα ἐρωτήματα τοῦ Ἀγαμέμνονα, δίνει ἀμέσως τὴ σωστὴ λύση : (125) *μὴ μὲθ' Ὀδυσσοῦς δὴν οἴχομένοιο δάματα*..(20)

Το ἴδιο καὶ ὁ μεταμφιεσμένος Χαζαρνὴς στο κυπριώτικο τραγούδι ἀποφεύγει ν' ἀπαντήσῃ στα ἐρωτήματα τῆς Μαρουδιάς :

*Τζ' αὶ πκοιός ἐνι, τζ' αὶ πκοιός εἶναι που σοῦζει το τερτζ' ἔλλιν;
Ἄν ἐδ δκιαδάτης, ἀς κιαβεῖ, περάτης, ἀς περάσει,
τζ' ἄν ἐν Ὁ Χαζαρνάκης-μου, ἔς ἀνοιξεί τζ' ἀς ἡμπ' ἔσσω.
—Ἐλ' ἀνοιξέ-της, Μαρουκιά, τζ' αὶ ἦρτεσ-σου μαθήρα.*

(Λαογραφία 11,617)

β' ἓνα ἀπὸ τα διαζευχτικά μέλη. Ἔτσι στο π. 114 ὁ Τηλέμαχος δὲν ἀναφέρεται στὴν πρῶτη ἐρώτηση τοῦ Ὀδυσσεά : (95) *ἢ ἐκὼν ὑποδάμνασαι*.

*Κάπου στράφει, κάπου βροντά, κάπου χαλάζιρ ρίβκει,
κάπου θεός ἐθέλησεχ χώρες γιὰ νὰ χαλάσει.*

*—Μηδέ στράφει, μηδέ βροντά, ἢτε χαλάζιρ ρίβκει,
μόνον ἐν Ὁ Κωστάκης-μου τζ' αὶ κάπου πολεμίζει.*

(Λαογραφία 11,610)

γ) οἱ μετοχές καὶ οἱ δευτερεύουσες πρότασες που συνοδεύουν τα διαζευχτικά μέλη. Στο λ 406, στὴν ἀπάντηση τοῦ Ἀγαμέμνονα, οἱ δύο στίχοι 402/3 ἀπὸ τὴν ἐρώτηση τοῦ Ὀδυσσεά με τὶς μετοχές *περιταμνομένων* καὶ *μαχοῦμενον* παραλείπονται. Ἔτσι καὶ στα νεοελληνικά :

*Γίω-σου χίλια ἀμέτρητα καὶ χίλια μετρημένα,
γίω-σου καὶ τὰ ρούχα-μου τὰ καθημερινά-μου,
ἀπού τὰ ἄλλει ὁ ἄσιλιάς τρεῖς εορτές το χρόνο,
τὴν Ὑψωση γιὰ τὸ Σταυρό, τὰ Φῶτα γιὰ τ' ἀγιάζει,
καὶ τὴμ Μεάλη Κυριακή γιὰ τὸ Χριστὸς Ἀνέστη.
—Ἐθ θέλω χίλια ἀμέτρητα καὶ χίλια μετρημένα,
μὴ κι' ἀπὸ τὰ ρούχα-σου τὰ καθημερινά-σου,
τὸ ἀνανάκι θέλω γιῶ που τζῶνεσαι στὴμ μέση.*

(Μιχαηλίδη—Νουάρου, Τραγούδια Καρπάθου 93)

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἓνας ἄλλος τραγουδιστὴς δὲ θα ξεχνούσε να περιλάβει καὶ στὴν ἀπάντησή τους τρεῖς στίχους που παραλείπονται τώρα στὴν παραλλαγὴ τοῦ Μιχαηλίδη—Νουάρου (ἀπού τὰ ἄλλει...Χριστὸς Ἀνέστη), ὅπως δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, γιὰ μὲνα τουλάχιστο, ὅτι ἡ «πολύστιχη» ἐκδοχή τοῦ Ὁμήρου καὶ ἄλλες ἀπὸ τὴς «εἰκαιότερες» θὰ πρόσθεταν καὶ στὴν ἀπάντηση τοῦ Ἀγαμέμνονα τους στίχους τοῦ λ που παραλείπονται τώρα. Καὶ στὴν ἀπαγγελία, ἓνας ραψωδὸς που θὰ εἶχε περισσότερο καιρὸ στὴ διάθεσή-του δὲ θὰ παράλειπε τους στίχους 402/3 τοῦ λ. Γιατὶ εἶναι γνωστὸ καὶ ἀπὸ τὴ σημερινὴ πράξη στους διάφορους λαοὺς ὅτι ὁ ραψωδὸς ἀνάλογα με τὴς συνθήκες τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, ὅπου αἰεῖ τὴν τέχνη-του, ἄλλοτε γίνεται πιο διεξοδικὸς καὶ ἄλλοτε περιορίζεται μόνο στα κύρια σημεῖα τῆς διήγησής-του. Καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ἐξω ἀπὸ τὴν οἰκογένεια ε ὅλα τὰ χειρόγραφα τῆς Ὀδυσσειας παραλείπουν καὶ το στ. 407 τοῦ λ με τὴ μετοχικὴ πρόταση που συμπληρῶνει το πρῶτο ῥῆμα, ἔτσι ὥστε ἡ ἀναίρεση τῶν ἐρωτημάτων στὴν ἀπάντηση τοῦ Ἀγαμέμνονα να περιορίζεται μόνο στα κύρια νοήματα :

*406 οὔτ' εἰς γ' ἐν νήεσσι Ποσειδάων ἐδάμασεν,
οὔτε μ ἀνάσσει ἄνδρες ἐδηλήσανι' ἐπὶ χέρσου,
ἀλλὰ μοι Αἴγισθος...*

Υπάρχει ωστόσο ἓνα μοναδικὸ παράδειγμα στὴν Ἰλιάδα, που δὲ βρῆκα το ταίρι-το στα τραγούδια-μας — ἓνα πολὺ χαρακτηριστικὸ παράδειγμα : Καὶ ἐδὼ ἡ σωστὴ ἀπόκριση στὴν ἀπορία δίνεται στο τέλος, ἀφού πρῶτα ἡ φαντασία τοῦ ἀκροατῆ ὠδηγήθηκε σε σφαλερούς δρόμους· τώρα ὅμως δίνεται ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο που ρωτᾷε καὶ που δὲν περιμένει νὰ φωτιστεῖ ἀπὸ τὸ συνομιλήτῃ-του :

Στὴν ἀρχὴ τοῦ Π Ὁ Ἀχιλλέας ρωτᾷε τὸν Πάτροκλο που θρηνεῖ :

*7 τίτις δεδάκρουσαι, Πατρόκλεες, ἦύτε κούρη
νηπίη, ἢ θ' ἄμα μητιὸ θέουσ' ἀνελέσθαι ἀνώγει*

(20) Καὶ στὸν Ὀμηρικὸ Ὑμνο στὸν Ἐρμῆ ὁ Ἐρμῆς δὲν ἀποκρούει τα ἀστοχα ἐρωτήματα τοῦ Ἀπόλλωνα (440).

εἰανοῦ ἀπομένῃ....

ἦέ τι Μυρμιδόνεσσι παραύσκει, ἦ ἔμοι αὐτῶ;
ἦέ τι γ' ἀγγελίην Φθίης ἔξ' ἐκλυες οἶος;
Ζῶειν μὲν ἔτι φασὶ Μυνοίτιον, Ἄκτορος υἱόν·
ζῶει δ' Αἰακίδης Πηλεὺς μετὰ Μυρμιδόνεσσι,
τῶν καὶ μάλ' ἀμφοτέρων ἀκαχοῖμεθα τεθνηῶτων.
Ἦε σὺ γ' Ἀργείων ὀλοφύρεαι, ὧς ὀλέγονται
νηοῖν ἔπι γλαφυρῶσιν ὑπερβασίης ἔνεκα σφῆς;

Εἶναι φανερό ότι ο ποιητής ἐδῶ παραλλάζει σκόπιμα το θέμα των ἀστοχων ἐρωτημάτων, για να το χρησιμοποήσει με διπλό νόημα : ὄχι μόνο και ὄχι τόσο για να χαρίσει πάλι βάρος στη σωστή λύση· πῶς πολύ για να δώσει με τον τρόπο αυτό κάποιον τόνο ελαφρῆς και γεμάτης ἀπὸ ἀγάπη ειρωνείας — πρβλ. και την παρομοίωση της αρχῆς, — μαζί ὁμως κι' ελαφροῦ ψόγου· Γιατί το νόημα των λόγων-του εἶναι καθαρό: μοναχά ἂν μάθαινες για τους γονεῖς-μας κάτι κακό, θα ταίριαζε να κλαῖς ἔτσι. Οι Ἀχαιοὶ ἄλλωστε ἀφανίζονται ἀπὸ δικό-τους φταίξιμο.

* * *

Η παρατήρηση ότι ο Ὅμηρος το παραδομένο λαϊκό θέμα δέν το χρησιμοποιεῖ ἀναλλοίωτο πέντα, ἀλλά και το παραλλάζει, για να το ανανεώσει και να το συνδέσει στενότερα με τη δική-του διήγηση — η παρατήρηση αὐτή φωτίζει ἀκόμα πῶς ἔντονα την προσωπικότητα του Ομήρου. Γιατι και στο περιεχόμενο, ὅπως πιστοποιήσαμε ἀρκετές φορές στις «Ὀμηρικές Ἐρευνες», ο ποιητής-μας τείνει για μίαν ἀνάλογη ανανέωση του παραδομένου υλικού, καθώς μεταφέρει θέματα και σκηνές ἀπὸ τον ἕνα μῦθο στον ἄλλο μετουσιώνοντάς-τα.

Και ἀπὸ γενικότερη ἀποψη τα συμπεράσματά-μας δέν ἔχουν μικρή σημασία, νομίζω. Ἐνα θέμα, που ἀπαντᾶ τυπικά στον Ὅμηρο, ξαναβρίσκεται στην ἐλληνική γραμματεία για πρώτη φορά ὑστερα ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες σχεδόν χρόνια, και ὁμως εἴμαστε υποχρεωμένοι να δεχτοῦμε ότι ζούσε στα τραγούδια του ἐλληνικοῦ λαοῦ ὅλους τους αἰῶνες που μεσολάβησαν, κι' ἄς μὴν ἔχουμε σχετικές μαρτυρίες· ἄς μὴν ἔχουμε καν μαρτυρίες ότι σε ὅλους τους αἰῶνες που χωρίζουν τον Ὅμηρο ἀπὸ τους σημερινούς καιρούς ἀκμάζει δημοτική ποίηση. Τώρα ἔχουμε μιά χεροπιαστή ἀπόδειξη ὄχι μόνο ότι καί στα προομηρικά καί στα ομηρικά χρόνια ὑπάρχει δημοτική ποίηση, ἀλλά και ότι η ποίηση αὐτή δέν ἔσβησε ποτέ ἀπὸ το στόμα των Ἑλλήνων, ἀκολουθοῦσε μάλιστα πιστά πάντα τ' ἀχνάρια των παλιῶν παλιῶν λαϊκῶν ραψωδῶν.

I. Θ. ΚΑΚΡΙΔΗΣ

ΤΡΙΣΤΙΧΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Ἔθελ' ἀγέριν τοῦ θουνοῦ νά 'μουν νά σ' ἄθθυμιζῶ
τὴμ μυρωδικιὰν τῆς ξησαρκῆς, τὴμ μυρωδικιὰν τοῦ πεύκου,
τῆς ὅπου κοντέθειες νά φυσῶ τὸν τόπον νά δροσιζῶ.

Ἔθελα νάμουν μέλισσα νά σ' ἀκλουθ' ὅπου πάεις,
νά ἐόσκω πᾶς στὲς θούτζιες σου, νά πιπιλιῶ γλυκάδαν,
νά κάμω μελισόσπητταν, πού νά μεθκια (ὀ)ποιος φάει.

Ἔθελα νάτουν παονιά τῆς ὀ λᾶς νά τουρτουροῦσιν
τῆς νάρτης ἄξιππα ἐσοῦ τῆς νά σταθεῖς κοντά τους,
τῆς νά θαρκοῦντ' ἔμπην ὁ Μᾶς τῆς ἔγινην καλοτῆζαριν.

Πουπανωθικίος σου ἔθελα, νά 'μουν ἄτὸς νά πέτουν,
τῆς νά σὲ γλέπ' ὅπου τῆς ἄμ πᾶς, τῆς ὅπου τῆς ἂν ἠδικαλλάξης
τῆς ἰάδ' ὀδῶ τῆς νά με χρειαστεῖς νά σῆσω νάρτ' ὀμπρός σου.

A. ΚΛΟΚΚΑΡΗΣ

ΓΑΜΗΛΙΟ ΤΑΞΙΔΙ (*)

Ευλογημένοι όσοι κοιμούνται τὸν ὕπνο τοῦ ἀθώου καὶ τοῦ δικαίου. Εὐλογημένοι όσοι πλαγιάζουν στὸ μαγικὸ ἀκρογιάλι τῆς ἀμεριμνησίας. Καλότυχα εἶναι τὰ παιδιά μὲ τὰ τερπνὰ ὄνειρα κι' ὅσοι γέρνουν σὰν παιδιά στὸ προσκεφάλι τῆς ἀφροντισιάς. Ἡ Γαλήνη μὲ πουπουλένια δάχτυλα κλείνει τὰ μάτια τους κι' ὀρθώνει γύρω τους τὸ πέτρινο βασίλειο τῆς σιγῆς!...

Μακριά, στὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντα, ἦταν τὸ Θεῖο Βουνό, πού τραβοῦσε τὴν ψυχὴ μου σὰ μαγνήτης. Ἐνα βουνό μὲ θολές γραμμές : Θαῶρ, Ὀλυμπος, Σινά, κάτι τέτιο, κάτι ἀπ' ὅλα. Κι' ἦταν ντυμένο μὲ τὴ μαγεία τοῦ Ὑμηττοῦ, πράσινο, σ' ἓνα μενεξελὶ ἀχνόφωτο καὶ στὴν κορφή του ἀστραφτοκοπούσε «Τὸ Παλάτι τῆς Εὐτυχίας».

Καὶ μέσ' ἀπὸ τὸ θάραθρο ἀκόμη τόβλεπα, τόβλεπα πιὸ καθαρά ἀπὸ πρῶτα γιατί θωροῦσα μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς. Πῶς ἔπεσα στὸ θάραθρο ; Πότε ἔπεσα ; Δὲν ξέρω. Δὲ θυμάμαι. Θυμάμαι μονάχα τὸν ἱλιγγο πού ἔνοιωσα, θυμάμαι τὰ δόντια ἑνὸς λύκου στὴν καρδιά μου καὶ τώρα ψαύω τὶς πληγές πού αἰμορροοῦν ἀκόμη...

Τρεκλίζω στὸ θάραθρο, κοιτάζω μὲ τρομάρα τοὺς ψηλοὺς βράχους, γυροφέρνω καὶ ψάχνω νὰ βρῶ μιὰ «διέξοδο». Εἶναι σὰν πελώρια κάστρα οἱ βράχοι, σκληροὶ κι' ἄγριοι, ὄρες-ὄρες στοιχοιώνονται, γίνονται γίγαντες καὶ προχωροῦν ἀγκαλιασμένοι κατὰ πάνω μου : Δὲ μπορεῖ νὰ μᾶς ξεφύγεις, καὶ λὰ σὲ κρατοῦμε : Βροντοφονάζουν κι ἀντιλαλοῦν τὴ φοβέρα τους ἀπ' αἰαία.

Τρέχω νὰ φύγω, σκοντάφτω, πέφτω, σφουγγίζω τὶς πληγές μου καὶ πάλι ὀρθώνουμαι καὶ τρέχω ἀπελπισμένα, σὰ μανιακός.

—Στάσου! μοῦ φώναξε ἑαφνικά μιὰ φωνή. Γυρίζω καὶ βλέπω μιὰ κοπέλα. Δὲν πρόφταξα νὰ τὴ ρωτήσω ποιά ἦταν, πῶς βρέθηκε στὸ θάραθρο καὶ τὴ ζητοῦσε ἀπὸ μένα. Ἐγιναν τόσο γρήγορα — ἴσως σ' ἓνα χιλιοστὸ τοῦ δευτερόλεπτου — πού δὲν μπόρεσα νὰ ρωτήσω.

Ἡ κοπέλα συνέχισε γρήγορα :

—Χρόνια τώρα σὲ κοιτῶ νὰ κάνεις τὸ φαῦλο κύκλο τοῦ θαράθρου. Ὅλοι σου οἱ κόποι πᾶνε χαμένοι. Δὲν τὸ κατάλαβες πῶς δὲν ὑπάρχει «διέξοδο» ; Γιατί σὲ συνεπαίρνει τόσο τρελλὸ πείσμα ; Γιατί σκοτώνεσαι σὲ μάταιους ἀγῶνες ; Ὁ σάκκος τῆς πείρας γιατί νὰ μείνει ἄδειος ;

—Τί θές νὰ κάμω ;

—Πούλησέ μου τὴν ψυχὴ σου κι ἐγὼ θὰ σὲ βγάλω ἀπὸ τὸ θάραθρο.

—Κοίταξε αὐτὴ τὴ μαγικὴ σκάλα!

Ἦταν μιὰ σκαλίτσα, παιδικὸ παιγνιδάκι. Μόλις τὴν ἀκούμπησε στὸ χῶμα μάκρυνε, ἔφτασε στὰ χεῖλη τοῦ θαράθρου καὶ σελάγισε στὸν ἀέρα σὰν οὐράνιο τόξο. Ἡ κόρη ἀνέθηκε τρέχοντας τὴ σκάλα, στάθηκε στὸ χεῖλος τοῦ θαράθρου καὶ ρώτησε :

—Λοιπὸν ;

—Σοῦ πουλῶ τὴν ψυχὴ μου, ἄσε με μόνο ν' ἀνεβῶ!

Βγῆκα.

—Τώρα εἶσαι δικός μου, εἶσαι ὁ καλός μου!

—Εἶσαι ὁ ἐλευθερωτὴς ἄγγελος, καλή μου!

Ἀγκαλιαστήκαμε καὶ φιληθήκαμε.

—Τώρα γεύτηκες τὴν ὀπώρα τοῦ Θανάτου, μοῦ σφύριξε ὁ Σωσίας, πού μ' ἀκολουθοῦσε πάντα σὰ σκιά, ἀθώρητος ἀπὸ τὸν ἄλλο κόσμο.

Κι' ἀλήθεια, πρὶν τελειώσει ὁ Σωσίας, τὸ γλυκὸ φίλι πῆρε τὴν πικρὴ γεύση τῆς ναυτίας!.....

Ἐπειτα μὲ πῆρε ἀπὸ τὸ χέρι ἡ κοπέλα καὶ τραβήξαμε. Θαρρῶ πῶς μπήκαμε σὲ μιὰ ἐκκλησιά.

Ἦταν γεμάτη σκιές, σκιές θαριές, σιωπηλές, ἐφιαλτικές. Κερία δὲν φωτοπλημμύριζαν. Λουλούδια δὲ μοσκοβόλησαν. Μύρα κανεὶς δὲ μᾶς ἔρανε. Ἐνα στεφάνι ἀκάνθινο πλῆγωνε τὸ μέτωπο. Οἱ ὕμνοι σῆναν κάτω ἀπὸ τὰ κύματα πυρετικῶν στεναγμῶν. Πατέρας ἢ μάνα, ἀδέρφια ἢ φίλοι δὲν παρα-

(*) Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ «Ἄντρο», νουβέλλα πού ἐκδίδεται προσεχῶς.

στάθηκαν στη δύσκολη στιγμή. Σὰ νὰ τοὺς εἶδα στὸ θάθος κι ἦταν ὅλοι τους ἀδιάφοροι ἢ κακιωμένοι. Θεέ μου! Γιατί νάναι οἱ ἄνθρωποι τόσο ξένοι, τόσο ἀδιάφοροι μεταξύ τους, τόσο ἀνάλητοι στοὺς δικούς τους ;

—Όταν βγήκαμε ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά μοῦθε ἢ κοπέλα :

—Τώρα μπορείς νὰ πάρεις τὸ τιμόνι τῆς ζωῆς μου στὰ χέρια σου. Θέλω πρῶτα ἓνα ταξίδι, ἓνα ταξίδι εὐτυχισμένο, ἀντάξιο τοῦ λυτρωμοῦ σου.

Στάθηκα λίγες στιγμές, ἐρεύνησα τὸν ὀρίζοντα καὶ τῆς ἔδειξα στὸ θάθος τὸ τρίμορφο θουνό.

—Ἐκεῖ, τῆς εἶπα, εἶναι τὸ «Παλάτι τῆς Εὐτυχίας», τῆς δικῆς μας εὐτυχίας. Πρέπει νάνεβούμε πρῶτα στὸ Θαδῶρ, νὰ περάσουμε ἀπὸ τὸ Σινᾶ γιὰ νὰ μπορέσουμε νάνεβούμε στὸν Ὀλυμπο!

—Δὲν ξεχωρίζω τίποτα!

—Ἀκόμη δὲ χάραξε καλὰ κι ἡ πρωινὴ ἀχλύ κρύβει τὸ παλάτι. Πᾶμε. Δὲν ξέρω πόσο προχωρήσαμε. Ἡ κοπέλα κάθε τόσο σταματοῦσε. Τῆς εἶδινα θάρρος καὶ προχωροῦσαμε. Κάποτες ὅμως ἦρτε μιά μοιραία στιγμή.

—Κουράστηκα πολύ. Κι εἴμαστε ἀκόμη στὴν ἀρχή. Γιατί πρέπει νάνεβούμε στὸ θουνό ; Προτιμῶ τὸν ἴσιο κάμπο πού μερμηγκιάζει ἀπὸ κόσμο.

—Στὸν κάμπο περπατοῦν καὶ τὰ σκουλήκια. Ὅμως οἱ ἀητοὶ μονάχα στὶς ψηλές κορφές φωλιάζουν.

—Ποῦ εἶναι τὰ φτερά μας νάνεβούμε τόσο ψηλά ;

—ὦ! Ἐχομε στὰ πόδια μας φτερά ὅταν φωλιάζουν μέσα μας οἱ ἐλπίδες. Θὰ ραντίσουμε τὰ θράχια μὲ τὸν ἰδρῶτα μας, θὰ λαχανιάσουμε ἴσως, στὴν κορφὴ ὅμως θ' ἀστράψουμε σὰν ἥλιο!

—Εἶσαι τόσο πολὺ χιμαιρικός ;

—Εἶσαι τόσο πολὺ λιγόπιστη ;

—Πρέπει νὰ γυρίσω μόνη ;

—Πρέπει νὰ προχωρήσω μόνος ;

—Κι ἡ ψυχὴ σου ;

—Ἀχ!....

Μιά χορδὴ τῆς καρδιάς μου ἔσπασε κι ἡ νύχτα θρηνοῦσε στὸν ἀντίλαλό της. Μ' ἔσπρωξε ἀγριεμένη σ' ἓνα θαθὺ λάκκο:

—Βρὲς τώρα τίς κορφές καὶ τοὺς ἀητούς σου, κουτέ ἄνθρωπε!

Πέφτοντας πάγωσε τὸ αἷμα μου. Ἡ σκοτοδίνη τύλιξε τὸ μυαλό μου στὸ μαῦρο κρέπι τῆς. Ἡ ἀνάσα μου κόπηκε. Ὅταν συνέφερα φώναξα τὴν κοπέλα, παρακάλεσα, ἰκέτεψα, οὔρλιασα, ἔλαστήμησα. Σιωπὴ! Βαριά, συντριπτικὴ σιωπή.

—Ἄς κάνω σκαλιά! εἶπα, ν' ἀνεβῶ μόνος!

Ἄρχισα λοιπὸν νὰ σκάθω μὲ τὰ νύχια. Μάτωναν τὰ δάχτυλα, μὰ δὲν ἐνοιωθα πόνο, τόσο πολὺ μὲ ἠλέκτριζε ἡ λαχτάρα τοῦ λυτρωμοῦ! Ἀνέβαινα λίγα σκαλιά, γλυστροῦσα κι ἔπεφτα. Πάλι ἀνέβαινα, χαλοῦσαν τὰ σκαλιά κι ἔπεφτα χειρότερα. Τέλος ἡ λάμια τῆς ἀπελπισίας ρούφηξε τὸ θάρρος μου. Ἰκέτεψα τὸ θάνατο νὰ γίνει σωτήρας μου. Δὲν ταλαντεύομαι πιά στὸ σύνορο τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ὄχι. Μπήκα σὰν ἰκέτης στὴ μαῦρη περιοχὴ του, χτύπησα θαρρετὰ τὴν πόρτα του, μὰ δὲ μ' ἀνοίξε. Μ' ἐδίωξε ἡ Ζωὴ ἀπ' τὸ βασίλειό της, ἡ Πύλη τοῦ θανάτου ἦταν κλειστή, ποῖο τέρας λοιπὸν θὰ μὲ ρουφοῦσε ; Σὲ ποῖο κρησφύγετο μποροῦσα νὰ λουφάξω ; Ἐμείνα πολλὴν ὥρα δισε καὶ πάλι. Ντράπηκα γιὰ τὴν μικροψυχία μου.

—Κεῖνος πού ξεκίνησε γιὰ τίς κορφές πρέπει νὰ πεθάνει στὴ σκάλα τοῦ ἀγῶνα, εἶπα. Ἄς φτιάξω νέα σκαλιά. Κάπου ἡ γῆ θάναι στέρια. Δὲ μπορεί νὰ σάπισε ὄλ' ἡ γῆ....

* * *

Τὸ «Γαμήλιο Ταξίδι» τέλειωσε.... (Πότε τέλειωσε ; Πότε ἄρχισε ;)

Μιά πένθιμη καμπάνα ἔπαιξε, ἓνας ἄνθρωπος πέθανε τόσο πρῶτ, ἔπαιξε ἡ πένθιμη καμπάνα καὶ τέλειωσε τὸ «Γαμήλιο Ταξίδι», ὅταν ἡ μέρα τοῦ γάμου ἀνοίξε τὴ βεντάλια τῆς κι ἀνέμιζε στὴν ἀνατολὴ ρόδα κι ἀχτίδες.

Ἄχ! Γιατί νὰ ξυπνᾶ κανεὶς τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου του μὲ πένθιμη καμπάνα ; Γιατί νὰ πεθαίνουν οἱ ἄνθρωποι τόσο πρῶτ ; Γιατί νὰ πεθαίνουν πρὶ βγεί ὁ ἥλιος ;

Κ. ΜΟΙΡΑΝΘΗΣ

ΤΟ “ΜΕΘΥΣΜΕΝΟ ΚΑΡΑΒΙ” ΤΟΥ ARTHUR RIMBAUD

Ἀνάμεσα στὰ ἑκατὸ τόσα ὠραία κ' ἔμπνευσμένα ποιήματα, πού ἔγραψε μέσα σὲ λίγα χρόνια ὁ Ρεμπώ, (1) τὸ «Μεθυσμένο Καράβι» του ἐξέχει σὰν ἀριστοτέχνημα, καὶ δικαιολογημένα θεωρεῖται ἓνα ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα τῆς Γαλλικῆς λογοτεχνίας. Ὁ θαυμασμός μας γιὰ τὸν ποιητὴ παίρνει ἀκόμα πιὸ μεγάλες διαστάσεις σὰν ἔχουμε ὑπ' ὄψη πὼς τὸ ποίημα τοῦτο γράφτηκε τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1871, ὅταν ὁ Ρεμπώ δὲν εἶχε ἀκόμα κλείσει τὰ δεκαεφτά του χρόνια, κί' ὄχι μονάχα δὲν εἶχε ἀκόμα κάνει θαλασσινὸ ταξίδι μὰ οὔτε εἶχε δεῖ ὡς τότε θάλασσα.

Οἱ εἰκόνες πού ζωγραφίζει ὁ Ρεμπώ στὸ «Μεθυσμένο Καράβι» του μετ' ὅση ζωτικότητα καὶ λυρική ἔξαρση εἰκόνας πραγματικῆς κί' ἀληθινῆς—σὰν νὰ τις εἶδε καὶ τις ἔζησε ὁ ἴδιος. Εἶναι, ὡστόσο, φανερὸ πὼς τὰ γνωσιολογικὰ του στοιχεῖα εἶναι παρμένα ἀπὸ βιβλία. Καὶ ξέρουμε πὼς ἀνάμεσα στὰ πολλὰ κ' ἐκλεκτὰ βιβλία πού κέρδισε τὸ 1869 καὶ 1870, ὅταν ἀρίστην στίς σχολικῆς του ἐξετάσεις, εἶπανε καὶ δυὸ θαλασσινά, μὲ πλούσια εἰκονογράφηση—«Ὁ Κόσμος τῶν Ὀκεανῶν» τοῦ Figuiet, καὶ ἡ «Θάλασσα» τοῦ Michelet.

Μέσα στίς σελίδες τῶν δυὸ αὐτῶν βιβλίων περιγράφονται μὲ περισσὴ ζωτικότητα καὶ γλαφυρότητα, ἀλλὰ καὶ μὲ πολλὴ φαντασία, τὰ μυθικὰ θεριά τῶν μυθῶν, τὰ πετούμενα ψάρια, οἱ θαλάσσιοι ἵπποι καὶ τὰ λογῆς-λογῆς ὑδρόβια, πού μέσα στὸ νερὸ φαίνονται σὰν ἐξωτικῆς ἀνοδοδέσμες. Τὸ καταπληκτικὸ φαινόμενον τοῦ φωσφορισμοῦ τῶν κυμάτων εἶχε κάνει ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση καὶ στοὺς δυὸ συγγραφεῖς. Ὁ Φιγκυιέ διηγεῖται πὼς τὸ καράβι του ἔσκιζε σὰν ἀλέτρι τὸ δρόμὸ του ἀνάμεσα ἀπὸ μιὰ φωτεινὴ μάζα ὀργανικῶν σωμάτων πού ἔπλεαν μέσ' τῆς θάλασσο σὲ διάφορα βάθη. Ὅταν αὐτὰ εἶταν σὲ ἀκίνησια, τὸ χρῶμα τους εἶταν γαλακτώδες κιτρινωπὸ ἀνάμεικτο μὲ πράσινο, κί' ὅταν ἔκαναν τὴν παραμικρότερη κίνηση ἀνάδινον λάμψεις μὲ χρωματισμοὺς ἐναλλασσόμενους ἀπ' τὸ πιὸ βαθύ κόκκινο ὡς τὸ πορτακαλλί, κί' ἀπ' τὸ πιὸ ζωρὸ πράσινο ὡς τὸ ἀπαλότερο γαλάζιο.

Ἔτσι, ὡς προχωροῦσε τὸ καράβι σκαμπανεβάζοντας, εἶταν σὰν νὰ ἔπλεε μέσα σὲ μιὰ θάλασσα ἀπὸ ζωντανῆς φλόγες, παραμερίζοντάς τες ἀπότομα στὸ διάβα του δεξιά κί' ἀριστερά. Τὰ ἀπέραντα θαλάσσια πεδία, λέγει, εἶναι γεμάτα ἀπὸ φωσφορίζοντα ὄντάρια πού κολυμπᾶνε καὶ παίζουσι στὴν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ, λαμποκοποῦσι καὶ κυνηγοῦσι τὸ ἓνα τᾶλλον, σμείγουν καὶ χωρίζονται καὶ ξανασμείγουν ἀνάνα σὲ μιὰ ἀτελειώτη φαντασμαγορία πύρινης ἀμπωτῆς καὶ παλίρροιας...

Μὲ τὸν ἴδιο πανωκάτω τρόπο περιγράφει κί' ὁ Μισελὲ τίς φωσφορίζουσες ὑγρῆς ἐκτάσεις, τίς παρομοιάζει σὰ μιὰ θάλασσα ἀπὸ γάλα πού τὸ ἀπαλὸ λευκὸ της φῶς δυναμώνει ἢ λιγοστεύει κατὰ βαθμούς, ἀλλάζοντας χρώματα σὰν τὸ ἀναμμένο θειάφι. Μέσα στὴ μάζα αὐτὴ περιστρεφόνται γύρω στὸν ἀξονά τους μικροὶ φωτεινοὶ ὀργανισμοί, λέγει, καὶ κυλοῦν σὰν πύρινες σφαίρες, πρῶτα μὲ χροιά κίτρινη κί' ὕστερα μὲ πράσινη βαθεῖα καὶ πού τελικὰ σκάνε καὶ κοκκινίζουν καταλήγοντας στὸ μαβὶ ἢ τὸ γαλανό. Στὸν ὀρίζοντα πέρα ξεπετιοῦνται μέσ' ἀπ' τὸ νερὸ μεγάλες πολυχρώμες φωτεινῆς ταινίες σὲ σχῆμα ἀψίδας καὶ τὰ διάφανα σωματιδία τους εἰσδύουσι στὴ θάλασσα σὰν.. ἡθοποιοὶ μιάς βουβῆς κωμῶδιας! Ἡ περιγραφή αὐτὴ μᾶς θυμίζει συγκεκριμένα τὰ «οὐράνια τόξα» τοῦ Ρεμπώ, πού εἶναι «ταυνοστὰ σὰ χαλινάρια κάτω ἀπ' τοῦ πόντου τὸν ὀρίζοντα μέσ' τὰ γλαυκὰ κοπάδια», καὶ τὰ κύματα πού εἶναι «σάμπως ἡθοποιοὶ κάποιων ἀρχαίων δραμάτων»—στὶς στροφῆς 12 καὶ 9.

Ὁ Μισελὲ περιγράφει καὶ τὸ φαινόμενον τῆς καταγίδας στὸ πέλαγο. Ἡ ἀτμόσφαιρα, λέγει, σὰν νὰ πῆξει. Σκουραίνει καὶ παίρνει σχῆμα πελώριας χοάνης. Στὸ στενὸ ἄκρο της κάτω, τὸ καράβι σὰν νᾶναι σφηνωμένο στὸ θυθὸ τοῦ κρατήρα ἐνὸς ἡφαιστείου ἐνὸς ἀπάνω, στὴ μεγάλη διάμετρο τῆς χοάνης διαφάνεται μιὰ ἰδέα φωτὸς κί' εἶναι σὰν νὰ ρουφιέται τὸ σκάφος πρὸς τᾶνω ὥσπου νὰ βρεθεῖ ἀναμεικτὴ θάλασσα καὶ οὐρανοῦ Ὁ Ρεμπώ, στὴν 20ῆ στροφή περιγράφει κί' αὐτὸς ἔτσι «τοὺς θόλους τῶν θαυκούσαν οὐρανῶν μὲ τᾶγρια τὰ χωνιά τους».

Μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε τὸ Ρεμπώ, παιδί δεκαπέντε-δεκάξι χρόνων, σκυμμένο ἀπάνω στὰ βιβλία αὐτὰ καὶ οἱ ὑπέροχες, πολυχρώμες, παραστατικῆς εἰκόνας τους νὰ δίνουν στὴν ποιητικὴ φαντασία του φτερά γιὰ πλούσιους δραματισμοὺς καὶ ἐξώκοσμα

(1) Ὁ Γάλλος ποιητὴς Ἀρθοῦρ Ρεμπώ (1854-1891) ἦρθε δυο φορές στὴν Κύπρον· Μιὰ τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1878, καὶ μιὰ τὸ μεθεπόμενον χρόνον (1880), καὶ δοῦλεγε σὰν ἐπιστάτης σὲ κάποιο λατομεῖο, κί' ἀργότερα σὰν ἐπιστάτης στὴν κατασκευὴ κυβερνητικῶν κτιρίων, πιθανόν στὸ Τρόδος. Βλέπε σχετικά ἄρθρον τοῦ κ. Ἀντ. Ἰντιάνου «Τὰ Κυπριακὰ Γράμματα τοῦ «Arthur Rimbaud» εἰς «Κυπριακὰ Γράμματα» Δ' σ. 34. (Σημ. «Κ. Γρ.»)

ταξίδια... Μπορεί ακόμα να είχε κι' άλλα βιβλία στη μνήμη του όταν έγραφε τὸ «Μεθυσμένο Καράβι» του, γιατί πραγματικά μὰς θυμίζει τις «20 χιλιάδες λεύγες κάτω από τὴ θάλασσα», τοῦ 'Ιουλ. Βέρν, τὸς «Εργάτες τοῦ Βυθοῦ», τοῦ Β. Οὐγκώ, τὸν «Γόρδων Πύμ» καὶ τὴν «Κάθοδο στὸ Μάλετρομ» τοῦ Πόε.

'Αλλά, ὄχι μονάχα τὴν κάθε εἰκόνα, μὰ καὶ τὴν κάθε λέξη τοῦ Ποιήματος ἂν ξεδιπλώσουμε καὶ βρούμε τὴν προέλευσή της, τὸ μεγαλεῖο τοῦ «Μεθυσμένου Καραβιοῦ» ἀνήκει ἀποκλειστικά στὸ Ρεμπώ. Δὲν εἶναι μονάχα τὴ ζωντανὴ λεπτομέρεια τῶν εἰκόνων τοῦ ποῦ θαυμάζουμε, ἢ τὸ συνταραχτικὸ καλπασμὸ τους, οὔτε τις διαλεχτὲς λέξεις ποῦ μεταχειρίστηκε αὐτὸς γιὰ πρώτη φορὰ στὴ γαλλικὴ ποίηση, οὔτε τὸ σμιλεμένο στίχο του, ἀλλὰ τὰ ψηλὰ νοήματα ποῦ περιέχει, τὸ μαγικὸ στροβίλισμα ὁραμάτων καὶ συμβόλων, τὴν ἰλιγγιῶδη πορεία ἐξω ἀπὸ τὰ συμβατικὰ ὄρια, τὸν τρόπο ποῦ σμίγει τὴ φαντασία μὲ τὸ αἴσθημα γιὰ νὰ φτιάσει αὐτὸ τὸ ἀριστούργημα τοῦ λόγου καὶ τῆς τέχνης, τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς.

'Η ἀφετηρία τοῦ «Μεθυσμένου Καραβιοῦ» εἶναι, φανερά, τὸ «Ταξίδι» τοῦ Μπωντλαίρ. Εἶναι, ὡς ἂν θάθελε ὁ Ρεμπώ νὰ τὸ συνεχίσει ἀπὸ κεί ποῦ σταμάτησε ὁ ποιητὴς τῶν «'Ανθέων τοῦ Κακοῦ» 'Ο Μπωντλαίρ περιορίστηκε στὶς σφαίρες τῶν ἐγκόσμιων πραγμάτων, ἀτενίζοντας

τῆς ἀμορτίας τὸ θέαμα, αἰῶνιο βαροσιό.

Ὅπου τῆς γῆς κι' ἂν πήγαινε ὁ Μπωντλαίρ, πάντα τὰ ἴδια πράγματα ἔβρισκε, ὁλοῖδια μὲ διαφορετικὰ χρώματα.

*Γνώση πολλὰ μικρὴ θὰ βοεῖ κανεὶς μὲς' τὰ ταξίδια !
Κι' αὐθιο, ὡς ψῆς, μονότονος ὁ κόσμος καὶ μικρὸς;
μὰς δείγνει τὴν εἰκόνα μὰς παντοεινὰ τὴν ἴδια,
ὅπου ἡ φρέικη εἶν' ἡ ὄραση κ' ἔρημο ὁ βαροσιό !*

Μονάχα στὸ τέλος τοῦ ποιήματός του ὁ Μπωντλαίρ κατορθώνει νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς ἐγκόσμιας ζωῆς. Στὴν τελευταία ἀποσπείρα του, ποῦ δὲν ἔχει γυρισμὸ, ἀνοίγει τὰ πανιά του πρὸς τὸ πέλαγο τοῦ Σκότους, μὲ μιὰ καρδιά γεμάτη νόστο, ἐλπίζοντας πὼς τὸ στερεὸ τοῦτο ταξίδι θὰ τονε πάρει στὴ χώρα ἐκείνη ὅπου κάτι θε νὰ τοῦ φέρει τὴ γαλήνη καὶ τὴν ἱκανοποίηση στὴν ψυχῆ, κάτι ποῦ ν' ἀλαφρύνει ἕνα πανανθρώπινο ἄσβεστο πόθο...

*Ἐ Καπιτάνιε Θάνατε ! Σάλαρος μάνι μάνι !
Στὴ χώρα τούτη ἐπλήξαμε, Χάος ! Κάνε πανιά !
Κι' ἂν οὐρανὸς καὶ θάλασσα εἶν μαῦρα σὰ μελάνι
Ξέρεις τί ἀχιίδες κλεινοῦς λαμπρὸς μὲς' τὴν καρδιά !
Κόρα μὰς τὸ φαρκάκι σου, μ' αὐτὸ θὰ ψυχωθοῦμε !
Τὸ ξαναμμένο μὰς μυαλὸ τὸ βάραθρο ποθεῖ,
Κόλαση ἂν εἶναι ἡ Οὐρανός, τί τάχα ; Ἄς πονιστοῦμε !
Κάτι καινούργιο σι' Ἄγνωστο βαρδιά μήπως βορθεῖ !...*

'Ο Ρεμπώ δὲ μπορούσε νὰ κρατηθεῖ δεμένος, οὔτε μ' ἄλυσιδες στὸ βαρεμὸ τοῦ κόσμου ἢ στὰ περιορισμένα ὄρια του. Ξέρει καλά καὶ νιώθει τὴν ἀηδία καὶ τὴν ἐξανάσταση, ὄχι ὅμως καὶ τὸ βαρεμὸ. 'Ο Ρεμπώ εἶναι σοφὸς καὶ πρέπει ν' ἀρμενίσει ἀκάθεκτος κι' ἀτίθασος μὲ τὸ τρελλὸ καράβι του χωρὶς νὰ χάνει καιρὸ — αὐτὸ ἐξ ἄλλου εἶναι δικαίωμά του — καὶ νὰ τραβήξει πρὸς τὸ Βασίλειο τοῦ Μέλλοντος. Θέλει ἐτούτῃ τῇ στιγμῇ νὰ σκαρφαλώσει σὲ οὐράνια ὕψη κι' ἀπὸ κεῖπάνω νὰ θυθομετρήσει τὴν Κόλαση. Σ' αὐτὴ τῇ ζωῇ μέσα, ἐδῶ, τώρα, θέλει νὰ δεῖ καὶ ν' ἀκούσει τὰ πάντα, νὰ δοκιμάσει τὸ καθετί. Δὲ μπορεῖ νὰ περιμένει ὥσπου νὰ γδυθεῖ τὸ ἀνθρώπινο σχῆμα. Θέλει νὰ δεῖ τ' ἄορατα, ν' ἀκούσει τ' ἀνεπίτιστα, νὰ ἐκφράσει τ' ἀνεκφράστα. Καὶ εἶδε «ὄ, τι ὁ ἀνθρώπος φαντάστηκε πὼς εἶδε».

'Ο Ρεμπώ ἀνυπομονεῖ νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὸν περίγυρο τῆς ταπεινῆς συμβατικότητος καὶ τῆς παρδαλῆς προκατάληψης θέλει νὰ ξεπλευρή ἀπὸ τὸ ρυπό, νὰ καθαρευεῖ ἀπὸ κάθε βρωμερὴ κηλίδα τοῦ κόσμου τούτου καὶ νὰ ἐξαγιστεῖ...

*Τὸ κύμα πράσινο εἰσόδους στὸ ἐλάτινο μου σῶμα
Ξέρωγας ἀφροῦς μαβιῶν κραισιῶν καὶ μ' ἔπλενς ὀλοῦγα...*

Τὸ «Μεθυσμένο Καράβι» λούζεται μὲς' τὸ Θαλάσσιο Ποίημα — τετραστίχο δο — τὸ κύμα ποῦ εἶναι σὰ ρευστὸς Γαλαξίας ἀπὸ τὸ οὐράνιο φῶς, ἐνῶ ἐκεῖνο ρουφάει ἀχόρταγα χρώματα γαλανὰ. Μὰ τὰ ἴσαλα του, ποῦ εἶναι βουτηγμένα μὲς' τὸ νερό, ἐξακολουθοῦν νὰ ναι γήινα, ἀνθρώπινα, κι' ὁ ποιητὴς βλέπει πότε-πότε, ἐκθαμβὸς κι' ὠχρὸς

ἀπὸ τὸ δέος ποὺ τὸν κυριεῖει μπροστὰ στὴ σκληρὴ πραγματικότητα «κάποιον πνιγμένον ποὺ περνάει συλλογισμένος».

Ἔτσι τὸ Καράβι ἔπλεε στὸς ὠκεανούς ἐλεύθερο, «ἀκυβέρνητο», μιὰ καὶ τοὺς ἄνδρες τοῦ ὄλους τοὺς ἄρπαξαν Ἑρυθρόδερμοι (Σατωμπριάν;) κι' ἀλαλάζοντας τοὺς ἀνασκόληψαν σὲ πολὺχρωμους πάνω πάλλους καὶ τοὺς ξέκαναν μὲ βέλη. Κ' ἔμεινε ὁ ποιητὴς μονάχος σὲ τὸ Καράβι του, τὸν ἑαυτὸ του (ὅπως ἔμεινε ἀργότερα στὴν πραγματικὴ του ζωὴ), κι' ἄρχισε ἡ μεγάλη περιπέτεια...

Μῆνες πολλούς, χρόνια, ἐσιδᾷ ξεσέρνεται στὴ βούληση τῶν κυμάτων, ποὺ φουσκάνουν καὶ ξεσπᾶνε στὰ βράχια μὲ μανία, σὰν τὶς κακίες τοῦ κόσμου. Τ' ἄγριο μούγκρισμα τοὺς μοιάζει μὲ τὸ μούγκανητὸ βουβάλων, μᾶς λέει ὁ ποιητὴς στὸ τετράστιχο 11 ποὺ μᾶς δέχνει κιόλα πῶς ἐργάζεται ἡ δημιουργικὴ φαντασία του, πῶς συναντιῶνται εἰκόνες ἀπὸ διάφορες πηγές, σμείγουν καὶ ταυτίζονται καὶ παίρνουν σχῆμα ὁράματος καὶ νόημα πραγματικότητας μαζί.

Ὁ Πόε, στὴν Κάθοδο στὸ Μάελοστρόμ, παρομοιάζει τὸ βουητὸ τῆς θύελλας ποὺ προσεγγίζει μὲ τὸ ποδοβολητὸ ἄγριων βουβάλων. Σὲ μιὰ ἀκροθαλασσιά στὴ Νότια Ἀμερικὴ εἶδα πραγματικά κάποτε κι' ἐγὼ ὀλόκληρη ἀγέλη βωδιῶν σὲ ἡμιάγρια κατάσταση, νὰ τεντώνουν, δύσμα τοῦ ἡλίου, τὰ κεφάλια καὶ τοὺς λαιμούς των πρὸς τὸ φουσκωμένο πέλαγο καὶ νὰ μούγκρίζουν, χωρὶς κανένα φανερὸ ἢ νοητὸ αἴτιο. Ὡς μοῦ εἶπαν οἱ ἰθαγενεῖς, μιὰ τέτια γοερὴ ἐκδήλωση τὴν ἀκολουθεῖ σχεδὸν πάντα σύγκοιτα ἡ θύελλα. Ἀλλὰ ἡ εἰκόνα τῶν βουβάλων τοῦ Ρεμπῶ φαίνεται πῶς ξαφνικά τοῦ θυμίζει κάτι ἄλλο — τοῦ θυμίζει τὴν Καμάργκ (Camargue), ἕνα νησάκι στὶς ἐκβολὲς τοῦ Ροδανού, ὅπου οἱ χωρικοὶ θρέφουν βώδια γιὰ ταυρομαχίες. Στὸ νησι' ἀπάνω τοῦτο εἶναι μιὰ πολίχνη ποὺ λέγεται: Οἱ «Ἁγίες Μαρίες τῆς Θάλασσας» (Les trois Maries de la mer). Σύμφωνα μ' ἕνα θρύλο τοῦ τόπου, οἱ πολιοῦχες Μαρίες — ἡ Μαρη Ζακομπέ, ἡ Μαρη Σαλωμέ, καὶ ἡ Μαρη Μαντλαῖν — μαζί μὲ τὴ μαύρη δούλη τους τὴ Σάρα, τὸ Λάζαρο καὶ τὸν Ἅγιο Μαξιμίνο, εἶχανε ναυαγήσει στὸ πέλαγο καὶ τὰ κύματα τὶς φέρανε κάπου κεῖ κοντὰ καὶ τὶς ἀπίθωσαν στ' ἀκρογιάλι, ὕστερα ἀπὸ πολλὲς ταλαιπωρίες καὶ περιπέτειες σὰν καὶ κείνες ποὺ γνώρισε τὸ «Μεθυσμένο Καράβι» τοῦ Ρεμπῶ. Αὐτές, νομίζω, τὶς Μαρίες ἐνοσεῖ ὁ Ποιητὴς στὸ 11ο τετράστιχο, ὅταν λέει πὺς τ' ἅγια τους πόδια μποροῦν κι' ὠκεανούς ἀκόμα νὰ φιμώσουν. Κι' ὥστόσο ὁ ἴδιος οὔτε σκέφτηκε κὰν νὰ ἐπικαλεσθεῖ τὴν ἐπέμβαση τους. Εἶπα «τ' ἅγια» τους πόδια, ἐνῶ ὁ ποιητὴς τὰ χαρακτηρίζει «φωτερά». Δὲ μπόρεσα νὰ αἰτιολογήσω τὸ ἐπίθετο τοῦτο — ἀλλὰ τί σημασία ἔχει ἡ μεαφραστικὴ διασκευή ὅταν κι' αὐτὴ ἡ οὐσιαστικὴ μεταφορὰ τοῦ Ρεμπῶ πῶς μὲ τὰ πόδια τους οἱ Μαρίες μποροῦσαν νὰ χαλιναγωγῆσουν τὰ κύματα, προξενῶ μεγαλύτερη ἀπόρεια;

Τὸ «Μεθυσμένο Καράβι» περνáει ἀνάμεσα σὲ νησιὰ ποὺ δὲν τὰχε ἀντικρύσει μάτι ἀνθρώπου, νησιὰ τῆς φαντασίας, ὅπου ὁ ποιητὴς βλέπει οὐράνια τόξα σὰ γιγαντιαία χαλιναρία τοῦ ὠκεανοῦ βυθισμένα στὸ νερὸ τοῦ πόντου. Βλέπει ἀκόμα καὶ θαλάσσιους ἵππους νὰ τὰ φέρνουν γύρα, βλέπει τὰ κύματα νὰ φεγγοβολοῦν καὶ τὸν ἀφρὸ τους νὰ σκάει καὶ νὰ παίρνει σχῆμα ἐξωτικῶν λουλουδιῶν, ἐνῶ τὸ ἀργοκίνητο ἀνασῆκωμα τῆς φουσκοθαλασσίας ρυτιδώνεται μακρὰ στὸ βάθος κ' οἱ τρεμουλιαστὲς πτυχώσεις λαμπυρίζουν σὰν νάσαι γρίλλιες παραθύρων π' ἀνοιγοκλείνουν, νύχτα, κι' ἀφίνουν τὸ φῶς τοῦ σπιτιοῦ νὰ φαίνεται καὶ νὰ χάνεται ὀλοένα.

Τὸ Καράβι ἀναρπάζεται τελικὰ ἀπ' τὰ σύννεφα — ὅπως τὸ Καράβι τοῦ Μισελὲ — κι' ἀνασῆκωνεται ψηλά, μακρὰ ἀπὸ τὸν κόσμο. Κρέμεται στὸ κενὸ ἀνάμεσα στὰ ἐγκόσμια καὶ στὰ οὐράνια μέσα στ' ἄγρια χωνιά τῆς θύελλας. Καὶ τὴ στιγμή πιά ποὺ μ' ἕνα πῆδημα θὰ περάσει στὴν αἰωνιότητα, ξαφνικά τὰ σύννεφα κατακρημνίζονται, τὸ χωνὶ τ' οὐρανοῦ διαλύεται κι' ὁ ποιητὴς ξαναπέφτει στὴ γῆινὴ πραγματικότητα. Καὶ τὸ ποίημα τελειώνει σὰ χρησμός γιὰ τὴ μοῖρα τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ καταδειχώντας τὴ μεταιότητα ὄλων τῶν ὄνειρων.

Μ' ἀλήθεια ἔκλαψα πολὺ — σκέφτεται ὁ ποιητὴς. Οἱ αὐγὲς μοῦ τρῶνε τὰ σωθικά. Τὰ ὠραία φεγγάρια μοῦ εἶναι φριχτὰ κι' ὁ ἀσημένιος ἥλιος μὲ φαρμακὸν τῶρα, ἀντὶ νὰ μὲ ζωογονεῖ. Καὶ μιὰ καὶ δὲ μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀλλήλτικα παρὰ νὰ ξαναγυρίσει στὴ γῆ, νὰ μείνῃ στὰ νερὰ τοῦ κόσμου τούτου, τότε τοῦ ἀρκοῦνε οἱ λιμνοῦλες τοῦ βροχῆσιου νεροῦ στὸ χωριὸ του, ὅπου σὰν εἶτανε μικρὸ παιδί ἔριχνε μέσα μικρὲς βαρκοῦλες χάρτινες, τὶς φόρτωνε μὲ τὰ ὄνειρά του καὶ τὶς ἔστελνε στὰ μακρυνὰ ταξίδια τοῦ ἀπείρου...

«... τὸ κρῦο καὶ μαῦρο τέλμα, ποὺ ἕνα παιδί σκυφτὸ, γεμάτο θλίψη, κάποιον ἕνα δειλὶ εὐωδιστὸ ρίχτει μέσ' τὰ νερὰ του μιὰ βάρκα χάρτινη, εὐθραυστη σὰν πεταλοῦδα τοῦ Μάη...»

Ὁ Ρεμπῶ ξέρει πῶς τὸ Ταξίδι του τέλειωσε τῶρα — πρέπει ν' ἀρκεστεῖ στὴν

πραγματικότητα της ζωής. Τὸ Καράβι του, λουσμένο ἀπ' τὴ νωχέλεια τοῦ κύματος, δὲ μπόρει πιά νὰ παραβγεῖ τὰ ἄλλα πλεούμενα «πὺ κοιβαλοῦν βαμβάκια», δὲ μπόρει ν' ἀντικρύσει σήματα καὶ πυρσούς, οὔτε νὰ περνάει ἀφοβὰ κάτω ἀπ' τ' ἄγρια μάτια τῶν γαλερών...

* * *

Μὲ τὸ «Μεθυσμένο Καράβι» τοῦ Ὁ Ρεμπώ κατόρθωσε νὰ φτάσει στὰ ψηλότερα ἐπίπεδα τῆς ποιητικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς του ἐξάρσεως. Τὸ «Les Illuminations» τοῦ, ποῦ θεωρεῖται κι' αὐτὸ ἕνα ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα του, δὲ μπόρεσε νὰ ξεπεράσει τὸ «Μεθυσμένο Καράβι». Ὑστερα ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦτο Ὁ Ρεμπώ ἀνάκτησε τὴν ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτό του, ποῦ εἰς κλονιστεῖ ἀπὸ προηγούμενες ἐπισκέψεις του στὸ Παρίσι κ' ἐπαφῆς του μὲ τοὺς ἀνθρώπους τῶν Γραμμάτων καὶ τῆς Τέχνης. Ἔτσι πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ δοκιμάσει ξανά τὴν τύχη του. Ἐνας φίλος του τοῦδωκε τὴ διεύθυνση τοῦ ποιητῆ Βερλαῖν κι' Ὁ Ρεμπώ τοῦγραψε στέλλοντάς του μαζί καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ ποιήματά του.

Ὁ Βερλαῖν, γοητευμένος ἀπὸ τοὺς ωραίους στίχους τοῦ Ρεμπώ, τοῦ ἀπάντησε: «Ἔλα, ψυχὴ ἀγαπημένη καὶ μεγάλη, ἔλα. Σὲ προσκαλῶ, σὲ περιμένω...» Καὶ μὲ τὴ γνωστὴ γενναιοδωρία του Ὁ Βερλαῖν τοῦ ἔστειλε καὶ χρήματα γιὰ τὸ εἰσιτήριο του, καλώντας τον νὰ πάει στὸ Παρίσι καὶ νὰ μείνει στὸ σπίτι του, κοντὰ σ' αὐτὸν καὶ τὴ γυναίκα του.

Ὁ μισεμὸς αὐτὸς τοῦ Ρεμπώ στὸ Παρίσι εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς σημαντικώτερους σταθμούς τοῦ λογοτεχνικοῦ του σταδίου. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ἐξ ἄλλου καὶ τὴν ψυχολογικὴ του κατάσταση σὰν ἔφυγε ἀπὸ τὸ χωριὸ του, τὴ Σαρλεβίλ, — μιὰ κατάσταση πνευματικῆς ἐξάρσεως κι' ὠριμότητος, συνυφασμένης μὲ τέλεια ἔλλειψη πείρας, μὲ ἀβυσσαλέα ἀγνοία τοῦ κόσμου, χωρὶς χρήματα ἢ πόρους ζωῆς, μὲ τὰ ρούχα του παλαιὰ καὶ τριμμένα — γιὰτὶ ἡ τσιγγούνα μητέρα του δὲν τοῦ ἀγόραζε ἄλλα. Μὲ τὰ ρούτὰ δὲν εἶχε καμμιὰ γνωριμιὰ, οὔτε μὲ τίς γυναῖκες. Ἡ μόνη ἐνδειξὴ ποῦ ἔχουμε πῶς μπόρει τὸ φθινόπωρο τοῦ 1871, ὅταν πῆγε στὸ Παρίσι, νὰ πῆρε κάποια πείρα γιὰ τίς γυναῖκες, εἶναι τὸ ποίημα του «Coeur Surpluicé», ὅπου περιγράφει κάποιο ἐπεισόδιο, ποῦ τὸν ἀφήκε ἀηδισμένο καὶ μάλιστα τόσο ὥστε νὰ τοῦ ἐμπνεύσει καὶ μερικὰ ποιήματα δλάσφημα κι' ἄσμενα.

Οἱ δεσμοὶ ποῦ κράτησαν ἀχώριστες αὐτὲς τίς δυὸ ὑπάρξεις — τὸ Βερλαῖν μὲ τὸ Ρεμπώ — γιὰ ἕξι-ἑπτὰ χρόνια ὡς τὸ 1878, οἱ περιπέτειες τους, οἱ φιλονεικίες τους, ὁ τραυματισμὸς τοῦ Ρεμπώ ἀπὸ τὸ Βερλαῖν, τὸ διαζύγιο τοῦ Βερλαῖν καὶ τελικὰ ὁ χωρισμὸς τῶν δυὸ ποιητῶν, εἶναι θέματα ξεχωριστῆς μελέτης, βιογραφικῆς καὶ ψυχολογικῆς. Κεῖνο ποῦ εἶναι βέβαιο εἶναι ὅτι ὕστερα ἀπὸ τὸ χωρισμὸ ἔσβυσε ὁ ποιητῆς σὰ διάπτοντας ἀστέρας καὶ γεννήθηκε ἕνας νέος ἀνθρωπος ποῦ τράβηξε μακριὰ, σ' ἄλλους τόπους ξένους κι' ἀφιλόξενους, γιὰ νὰ ἐξαγνιστεῖ μέσα στὴν πείρα καὶ τὸν ἀγῶνα τῆς σκληρῆς διαπάλης...

Γύρισε στὴ Γαλλία τὸ 1891, μὲ τσακισμένο τὸ σῶμα, ἀλλὰ μὲ ἐξαγνισμένη τὴν ψυχὴ καὶ πέθανε τὸ Δεκέβρη σὲ ἡλικία μόλις 37 χρόνων. Ἔτσι ἔσβυσε ὁ ἄνθρωπος. Μὰ τὸ ἔργο του μένει ἀθάνατο, ὅπως καὶ ἡ μνήμη του....

ΤΗΛ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ

ARTHUR RIMBAUD

ΜΕΘΥΣΜΕΝΟ ΚΑΡΑΒΙ

Ἔτσι ἀπαλὰ ὡς κατέβαινα γαληνιαῖα Ποτάμια,
ἔνωσα π' ἀρμυούλκητο ἀπ' τοὺς ὄχτους πιά κυλοῦσα.
Τοὺς ναῦτες μου Ἐρυθρόδερμοι ἀλαλάζοντας καρφῶσαν
γυμνοὺς σὲ πάλλους παρδαλοὺς καὶ τοὺς ἑκάνα στόχο.

Ξένοιαγο πιά τότες ἐμέ γιὰ ναῦτες καὶ ναυκλήρους,
ἢ στόρια Φλάντρας ἢ ἀγγλικά θαμβάκια ἂν εἶχα ἐντὸς μου,
σὰν τέλειωσε τὸ μακελειὸ μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου ὄλους,
οἱ Ποταμοὶ ὄθε ἦθελα μ' ἀφίνα νὰ πηγαῖνω.

Στῶν παλιρροῶν τὸν ἄγριο τὸν παφλασμὸ πετοῦσα,
ἀπὸ παιδιὰ πιὸ ἀτίθασο, τὸν ἄλλο τὸ χειμῶνα,
κι' ὅσες στὸ δρόμο μου στεριῆς προσπέραγα ποτὲ πρὶν
δὲ νιώσανε κλυδωνισμὸ πιὸ θριαμβικὸ ἀπὸ κεῖνο.

Ἡ θύελλα μοῦ θλόγησε τὶς θαλασσαγρυπνιές μου
κί' ἀπὸ φελλὸ ἀλαφρύτερο χόρευα δέκα νύχτες
σὸ κῦμα πάνω — αἰώνιο λίκνο, ὡς τὸ λέν, θυμάτων —
δίχως τῶν φάρων τὰ χαζὰ ν' ἀποζητήσω μάτια.

Πιὸ γλυκὺ ἀπ' ὅσο στὰ παιδιὰ ὁ χυμὸς τοῦ ξυνομήλου
τὸ κῦμα πράσινο εἶσδνε σὸ ἐλάτινο μου σῶμα
καὶ μοῦπλενε μασιῶν κρασιῶν κηλίδες ἀπὸ ἐμέτους,
σκορπίζοντας μου, σὰ φτερά, τιμόνι κί' ἀγκουρέτο.

Μέσ' σὸ Θαλάσσιο Ποίημα ἀπὸ τότε εἶμαι λουσιμένο,
ποῦ ἀπὸ τὸ φῶς τῶν ἀστεριῶν εἶναι γαλακτωμένο,
κ' ἐνῶ ροφούσα γαλανὸ κάποι' ἕνας πνιγμένος,
συλλογισμένος πέρναε μπρὸς στὰ ἔκθαμβά Ἰσαλά μου,

Κεῖ ποῦ ἀλλάζουν ξαφνικὰ χρώματα πρᾶα γαλάζια,
παραληρήματα, ἀπαλοὶ ρυθμοὶ σὸ φῶς τοῦ ἡλίου,
καὶ πιὸ ἔντονα ἀπ' τὶς λύρες μας κί' ἀπὸ τ' ἀλκοῦλ ἀκόμα
τοῦ ἔρωτα οἱ πορφυρὲς ἀψάδες ἀναβοάζουν!

Ξέρω οὐρανοῦς ποῦ οἱ ἀστραπὲς τοῦς σκιάζουνε, σιφούνια,
ρεσιτίες, ἀφροκῦματα, κί' ὠραία ἐσπέρια θάμνη,
θεῖες αὐγούλες εἶδα ἐγὼ καὶ σμάρια περιστέρια
καὶ κάποτε ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος φαντάστηκε πῶς εἶδε!

Τὸν ἡλιο εἶδα σὸ δῦσμα του μὲ μουσικὲς φρικιάσεις
σ' ἀνάερα φωτοτέλματα, μενεξεδιά ντυμένο,
σάν ἡθοποιὸ πανάρχαιου δράματος, καὶ τὸ κῦμα
ν' ἀργοκυλᾷ τὰ ρίγη του ἀπὸ μακρυὰ σὰ γρίλλια!

Τὴν πράσινη ὄνειρεύτηκα χιονοθαμποῦσα νύχτα,
φιλὶ νὰ ὑψώνεται γωθρὰ στῆς θάλασσας τὰ μάτια,
ρόϊσμα ἀφάνταστων χυμῶν στὶς ρίζες φυτοδέντρων,
φρικίασμα χρυσογάλαζο τραγουδιῶν φωσφῶρων!

Μῆνες πολλοὺς ἀκλόυθησα τὸ φουσκωμένο κῦμα,
σάν θοῦβαλον ὑστερικές ἀγέλες νὰ ξεσπάει
στὰ βράχια, δίχως νὰ σκεφτῶ πῶς τῶν Μαριῶν(1) τὰ πόδια,
τὰ φωτερὰ, κί' ὠκεανούς μποροῦν νὰ τιθασεύουν.

Χτύπησ' ἀπάνω, ξέρετε, σ' ἀφάνταστες Φλωρίδες,
ὅπου μάτια ἀνθρωπόδερμων πανθήρων κί' ἀνθη σμίγουν,
κί' οὐράνια τόξα ταυσιτὰ σὰ χαλινάρια, κάτω
ἀπ' τοῦ πόντου τὸν ὀρίζοντα μέσ' στὰ γλαυκὰ κοπάδια.

Τεράστια τέλματα εἶδα ἐγὼ σ' ἀναθρασμοῦ, ρουφίχτρης,
ποῦ σάπιζε στὰ βροῦλα τοὺς ὀλόκληρος Λεβιάθαν!
Σ' ὄρες γαλήνης εἶδα ἐγὼ ν' ἀνοίγουν καταρράχτες
κί' οὐράνια ὕψη νὰ γλυστροῦν σὲ βάθη ἀβυσσαλέα!

Πάγους, φλογάτους οὐρανοῦς, νερὰ μαργάρινα, ἡλίους
ἀσῆμι, ἀπεχθὴ ναυάγια μέσ' σὲ βαθύχρους κόλπους,
ὅπου γιγάντια σερπετὰ σκῶληκοφαγωμένα
πέφταν μὲ μαῦρα ἀρώματα ἀπὸ δέντρα στρεβλωμένα!

Τοῦ γαλανοῦ τοὺς δέλφινες, τὰ ὀλόχρυσά αὐτὰ ψάρια
ποῦ τραγουδοῦνε, στὰ μικρὰ παιδιὰ ἤθελα νὰ δεῖξω.
— Ἄνθινοι ἀφροὶ στεφάνωναν τὶς θαλασσοπορεῖες μου
κί' ἀνεῖπτωτοι ἀνεμοὶ φτερὰ πολλὲς φορὲς μοῦ ἐδῶκαν.

(1) Οἱ Τρεῖς Μαρῖες γιορτάζονται σὸ ὁμώνυμο χωριὸ στὶς 25 τοῦ Μᾶη, κάθε χρόνο, καὶ τὴν ἡμέρα ἐκείνη γίνονται ταυρομαχίες. Ἡ μαῦρη δούλη τοὺς Σάρα εἶναι ἡ προστάτις τῶν τσιγγάνων. Ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου οἱ τσιγγανοὶ συρρέουν σὸ προσκύνῃμά της.

Κάποτε πάλι, μάρτυρας ἀπ' τοὺς δαρμούς τῶν πόλων,
σάν καλογραία γονατιστὴ ν' ἀναπαυθῶ ἐζητοῦσα,
μαυριδερά ἄνθη οἱ θάλασσες καὶ κίτρινα μοῦ ἐφέρναν,
ἐνῶ τὸ σῶμα ἐλίκνιζα στὸ γλυκανασασμό τους...

Εἶδα στερειῆς πού μοῦρριχναν στὴν κουπαστὴ τὴν κόπρου
καὶ τοὺς καυγάδες κρωκτικῶν ξανθόφθαλμων ὀρνέων,
κ' ἐγ' ὄδευα, ὥσπου μπροστὰ ἀπὸ τὶς λεπτὲς δεσιῆς μου
κάποιοι πνιγμένοι ἀνάποδα πηγαίναν νὰ ἡσυχάσουν...

Χαμένο μέσ' στοὺς πλοκαμούς δεντρόσκεπων κολπίσκων
καὶ σ' οὐρανοὺς χωρὶς πουλιά, ριγμένο ἀπ' τὰ ραγάνια,
οὔτε Μονίτορες⁽²⁾ ποτέ, ἢ Ἀνασάτικες⁽³⁾ γαλέρες,
τὸ μεθυσμένο ἀπ' τὸ νερὸ θὰ βροῦνε σκελετὸ μου...

Ἐλεύθερο κ' ἀχνίζοντας σὲ ἰώδεις πάχνες μέσα,
ἐγὼ πού λόγχιζα οὐρανοὺς, κάστρα πού κοκκινίζαν
ἀπ' τοὺς ἰξοὺς τοῦ γαλανοῦ καὶ τὶς λειχῆνες τοῦ ἡλίου —
ἐξάισιο γλύκισμα γιὰ τοὺς καλόγνωμους ποιητάδες.

Στιχτὸ μὲ ἠλεκτροφέγγαρα, τρελλὴ ἐγὼ μιά σανίδα,
τ' ἀρμένιζα κ' ἱππόκαμποι μὲ συνοδεῦαν μαῦροι,
ἐνῶ οἱ Ἰούλιοι γκρέμιζαν μὲ ρόπαλα τοὺς θόλους
τῶν βαθυκύανων οὐρανῶν μὲ τ' ἄγρια τὰ χωνιά τους,

Ἐγὼ πού ἔτρεμα νιώθοντας μακρυάθε νὰ μουγκρίζουν
τῶν Βεμῶθων⁽⁴⁾ ὁ ὄργασμός καὶ τὰ πυκνὰ Μαελοστρόμια,⁽⁵⁾
κλώστης ἀέναος ἐγὼ ἀκινήσιων γαλάζιων,
ὦ, τὴν Εὐρώπη νοσταλγῶ μὲ τὰ παλιὰ μουράγια!

Εἶδ' ἀστρικά ἀρχιπέλαγα, νησιά πού οἱ οὐρανοὶ τους
παραληροῦν κ' εἶν' ἀνοιχτοὶ στὸν ταξιδιάρη ἀλήτη.
— ὦ, σ' ἄβυθες τέτιες νύχτιες νεῖρεσαι ξορισμένη
μύρια ὀλόχρυσά πουλιά, Μελλοντικὴ Εὐρωστία;

Μ' ἀλήθεια ἔκλαψα πολὺ! Οἱ αὐγὲς μοῦ τρῶν τὰ στέρνα.
Κάθε φεγγάρι εἶναι φριχτό, φαρμάκι ὁ κάθε μου ἥλιος,
καὶ τοῦ ἔρωτα οἱ μεθυστικὲς ζυμώσεις πιά μὲ πνίγουν.
Ἦ, ἄς ἀνοίγε ἡ καρίνα μου! ὦ, στὸ θυθὸ ἄς θουλοῦσα!

Ἄν τῆς Εὐρώπης νοσταλγῶ κάποια νερά εἶν' τὸ μαῦρο
καὶ κρῦο τέλμα, πού ἓνα παιδί, σκυφτό, γεμάτο θλίψη,
κάποιο ἓνα δέλι εὐωδιαστὸ ρίχτει μέσ' στὰ νερά του
μιά θάρκα χάρτινη, εὐθραυστὴ σάν πεταλοῦδα τοῦ Μάη.

Λουσμένο ἀπ' τὴ νωχέλεια σου, δὲ μπόρω πιά, ὦ κῦμα,
νὰ παραβγῶ τὰ πλεούμενα πού κουβαλοῦν θαμβάκια,
οὔτε τὴν οἴηση σημαῖων ἢ λάμπων ν' ἀντικρύσω,
ἢ κάτω ἀπ' τ' ἄγρια νὰ διαβῶ τῶν γαλερῶν⁽⁶⁾ τὰ μάτια.

Μεταφρ. ΤΗΛ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ

(Λονδίνο, Μᾶης 1949).

(2) Μονίτορες ἦταν τὰ κανονιοφόρα καράβια, πού εἶχιν στὸν Ἀμερικανικὸ ἐμφύλιον πόλεμο.

(3) Ἀνασάτικες γαλέρες ἦταν τὰ μεγάλα ἐμπορικὰ καράβια τῆς Ἀναστικῆς Λεγεῶνος, πού εἶχε ἰδρυθεῖ στὰ 1241 γιὰ νὰ προστατεύει τὸ Γερμανικὸ ὑπερπόντιο ἐμπόριο ἀπὸ τὴν πειρατεία κλπ.

(4) Behemot — Βεεμῶθ — ὁ Βιβλικὸς ἱπποπόταμος (Ἰώβ, μ' 15—24).

(5) Maelstrom — Μαελοστρόμ — εἶναι ἡ δίνη πού σχηματίζεται στὰ νησιά Λοφόντεν, στὶς δυτικὲς ἀκτὲς τῆς Νορβηγίας. Κατ' ἐπέταση σημαίνει ὁποιασδήποτε δίνη, πολεμικὴ, ἐγκεφαλικὴ, συναισθηματικὴ κλπ.

(6) Pontons — εἶναι ἀποβάθρες, ἀλλὰ καὶ πλωτὲς φυλακὲς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης — γαλέρες.

ΕΝΑ ΕΡΩΤΕΥΜΕΝΟ ΑΣΚΗΜΟΚΟΡΙΤΣΟ (*)

Ἐσὸς τ' ἀπόγεμα προχωροῦσε καὶ καμιά τέτοια κουβέντα δὲν μοῦ γενότανε. Παραξευεῖτό μου γι' αὐτό, μὰ σύγκαιρα δὲν ἔδειχνα καὶ τόση θιάση σὰν στὴν ἀρχή. Καὶ στὸ μούχρωμα σὰν νὰ μὴν ἤθελα, τοῦλάχιστο γιὰ κείνη τὴν ὥρα, μιὰ τέτοια ὀριστικὴ ἐξήγηση κι' ἔνοιωθα μιὰ κάποια ἀνυπομονησία νὰ σηκῶθῶ νὰ φύγω, νὰ γυρίσω στὸ χωριό. Καὶ σὰν καθάλλα στὸ γαῖδουρι ξαναπήρα τὸ δρόμο τοῦ χωριοῦ, ἀνάσασα μ' ἀνακούφιση σὰν ξαλαφρώμενος ἀπὸ κάποιο βάρος, μὰ σύγκαιρα βρίζοντας τὸν ἑαυτὸ μου γιὰ τὴν ἀστάθεια τῆς σκέψης καὶ τῶν αἰσθημάτων.

Ἄλακερη τὴ βδομάδα βασανίζόμουνα μὲ τὴ σκέψη τῆς Βούλας, παραδέρνοντας σὲ σκοταδερὸ ἀδιέξοδο. Τὸ μυαλό μου μαρτυροῦσε ἀπ' τὴν καρδιά, ἡ καρδιά ἀπ' τὸ μυαλό, ἀπ' τὰ κατάθρατα τοῦ εἶνα μου ἀναβλύζανε χίλια δυὸ αἰσθημάτων ἀλλήλοσυγκρουόμενα κι' ὠστόσο ἄμορφα, ἀσχηματοποιήτα, πού πάσκιζαν ν' ἀναδυθοῦν στὴν ἐπιφάνεια παλεύοντας ἄγρια συναναμεταξύ τους, ὡς νὰ μπόρέσουν νὰ πάρουν μορφή, συνείδηση. Καὶ παρ' ὅλ' αὐτά, δὲν τὰ κατάφεραν καὶ τόσο.

Παράδερνα σὰν κουκουβάγια στὸ φῶς τῆς ἡμέρας καὶ δὲν ἔβρισκα πουθενὰ στήριγμα, πουθενὰ ἀποκοῦμπι. Τί ἤθελα λοιπόν, τί γύρευα, τί σκόπευα τέλος πάντων! Καὶ πῶς θ' ἀντιμετώπιζα μιὰ κατάσταση πού τῆς ἔδωσα γὰ ὁ ἴδιος τροπὴ ἀναπάντεχη, ὀδηγημένος ἔτσι στὰ τυφλά ἀπὸ ἓνα αἰσθημα νεφελώδικο, χωρὶς σχῆμα καὶ μορφή, προδοτικὸ ἴσως κι' ὑπουλο! Τί θάκανα, τί θὰ γενόταν, τώρα π' ἄφισα ἔτσι τὸν ἑαυτὸ μου νὰ λυγίσει, νὰ παρασυρθεῖ στὴ διὴν ἐνοῦ ἀγνωστῆς φύσης σίφουνα!

Μὲ περιστοίχιζε τ' ἀλλόκοτο καὶ τ' ἀκατανόητο. Ἐνοιωθα ἓνα πράμα, σὰν... τέλος πάντων μιὰ συμπάθεια, μιὰ συμπόνοια, μιὰ λύπηση· ναὶ μὰ καὶ κάτι ἄλλο, ἔν' ἄλλο πράμα πειὸ σκοτεινὸ, σὰν... ναί, σὰν ἀγάπη, σὰν... ὦ, μὰ δὲν εἶναι δυνατό!... Εἶναι ποτές δυνατό νὰ νιώσω ἔρωτα γι' αὐτὸ τὸ ἄθλιο πλάσμα πού ὡς προχτές συχαινόμουνα καὶ νὰ τὸ κυττάξω;

Ἄθλιο πλάσμα, συχαινόμουνα.... Λέξεις, λέξεις κενές, χωρὶς νόημα, χωρὶς περιεχόμενο. Λέξεις πού ἀπόμεινε ἀπ' τὴ σημασία τους μονάχα σὰν μιὰ μακρυνὴ ἀνάμνηση, ἀχνὴ κι' ἀνάρια, διάφανη. Μὰ ὄχι καὶ τόσο, ναί, ὄχι καὶ τόσο!... ὦρες ὦρες τοῦτ' ἡ θύμηση μούρχεται ἔντονη, ἡ θύμηση μιᾶς πειφρόνησης, μιᾶς... ναί, ναί, συχαμάρας, μιᾶς ἔστο ἀδιαφορίας γιὰ ἓνα πλάσμα πού τόκρατα μέσα μου κοροϊδευτικά Ἄσκημόπαπο. Κι' ὅμως τοῦτο τὸ πλάσμα τὸ συμπαθῶ τώρα, τό... τό... ναί, τὸ ἀγαπῶ!

Ἄχ Θεέ μου, πῶς θουίξει τὸ κεφάλι μου! Σκέψεις, αἰσθημάτων ἐχθρικά συναναμεταξύ τους παλεύουν ἀγῶνα ἄγριο μέσα μου, σπρώχνοντάς με δῶθε κείθε, σὰν μπάλα πού τὴν κλωτσοῦν σιδεροπαπουτσωμένα πόδια. Κι' ἡ μάχη τούτη ἡ ἀδυσώπητη, ἡ ἐξοντωτικὴ, ἐκκλινε πότε ἀπ' τὴ μιὰ, πότε ἀπ' τὴν ἄλλη, μὲ τόση γρηγοράδα στὴν ἐναλλαγὴ, πού δὲ μ' ἄφινε νὰ ξεχωρίσω καλά τὴν ἔνταση καὶ τὴν ἔχταση κείνου πούνοιωθα, γιὰτὶ ἔσθυνε γιὰ ν' ἀφίσει τὴ θέση του στὸ νικητὴ, γιὰ νὰ νικηθεῖ κι' αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του χωρὶς νὰ μ' ἀφίσει νὰ δῶ καλά καλὰ τὸ πρόσωπό του, νὰ τὸ ξεχωρίσω, νὰ τὸ νιώσω.

Ἐσὸς σὲ κάποια στιγμή κάποιας μέρας... μπόρεσε νὰ προβάλει ξεκάθαρα μέσ' ἀπ' τὸν περιδινούμενο κυκεῶνα τοῦ λογικοῦ μου, μιὰ σκέψη, ξεπλυμένη, νετταρισμένη: πῶς εἶναι δυνατό ν' ἀγαπήσω τοῦτο τὸ σκιαχτρο, ἔγω, ὁ λάτρης τοῦ ὠραίου, ὁ κυνηγὸς τῆς ὀμορφιάς; Κι' ὅμως νιώθω τὴν καρδιά μου νὰ μὲ σπρώχνει σ' ἓνα τέτοιο αἰσθημα, σ' ἓνα τέτοιο πρωταίκοτο παραλόγισμ.

Ἦταν τόσο νέττη καὶ ξεκάθαρη τοῦτ' ἡ σκέψη, πού τὴν ψυχὴ μου τὴν κυρίεινε ξαφνικά ὁ πανικός. Βρισκόμουνα φάτσα μὲ φάτσα μπροστά στὸ ἀκατανόητο, στὸ ὑπερφυσικό. Μπᾶς καὶ μοῦ κάναν μάγια; Σ' ἄλλη περίσταση τέτοια σκέψη θὰ μοῦ φαινόταν κάτι παραπάνω ἀπὸ γελοία, οὔτε κἂν θὰ τὴν ἔκανα. Τώρα ὅμως δὲν ἔνοιωθα τίποτε τὸ γελοιο σ' αὐτὴ, κι' οὔτε πού παραξευεῖτό μου ἀπ' αὐτὴ τὴ διαπίστωση. Τ' ἀντίθετο μάλιστα, ἤρθε ἐπικαιρα καὶ πολὺ φυσικά στὴ μνήμη μου ἡ ἱστορία τοῦ φίλου μου τοῦ Ρωμόλου.

Ἦταν καθηγητὴς στὴ Λεβαδεία. Σὰν καλὴ ὥρα ἐμένα, οἱ σπιτονοικο-

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο

κυραίοι τὸν θάλανε στὸ νοῦ τους νὰ τὸν κάνουνε γαμπρό. Κι' ἐπειδὴ ὁ φίλος μου ὁ Ρωμόλος δὲν ἔδειχνε καμιά τέτοια ὄρεξη, καταφύγανε στὰ πνεύματα τὰ πονηρά γιὰ νὰ πετύχουν τὸ σκοπὸ τους. Καὶ νὰ πῶς ἐνεργήσανε.

Πήρανε νύχια τῆς κοπέλλας καὶ τὰ ξεράνανε στὸν ἥλιο. Πήραν καὶ κατσαρίδες στὸ φωτοφέγγαρο, τὶς ξεράνανε κι' αὐτές, τὰ κοπανίσανε ἄλλ' αὐτὰ καὶ τᾶκαναν μιὰ σκόνη ἀνάκατη, δὲν ξέρω τί ξόρκια καὶ τί μαγικὲς τελετουργίες κάνανε στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, στὰ τρίστρατα καὶ στὸ λάλημα τ' ὄρνιθιού, κι' ἔτσι μαγεμένη τὴν πολυτίμη σκόνη τὴν ἀνακατέψανε στὸ φαί τοῦ φίλου μου τοῦ Ρωμόλου. Καὶ φυσικὰ ὁ ἄνθρωπος κόντεψε νὰ πεθάνει.

Τότες ποῦ μοῦ διηγήθηκε ταύτη τὴν ἱστορία ξεράθηκε στὰ γέλια. Τώρα ὅμως θυμάμαι μὲ κατὰπληξη ἓνα πράμα, μιὰ λεπτομέρεια οὐσιώδη, ποῦ τότες, δὲν ξέρω ἀπὸ ποιά θασκανία, δὲν τὴν πρόσεξα, δὲν μοῦκανε ἐντύπωση, δὲν τὴν ἔβαλα στὸ μυαλό μου, τὴν ἀγνόησα, σὰν νὰ μὴν τὴν ἤξερα. Καὶ τότες αὐτὸ ἡ λεπτομέρεια γιγαντωμένη χύμηξε στὸ μυαλό μου κυρίαρχη καὶ νικητριά, γεμίζοντας τὴν ψυχὴ μου δέος κι' ἀπόγνωση: ὁ φίλος μου ὁ Ρωμόλος στὸ τέλος εἶχε παντρεφτεῖ τὴ νοικοκυροπούλα του κι' ὕστερ' ἀπὸ τρία τέσσερα χρόνια ζωῆς ἀβάσταγης τῆνε χώρησε μὲ τοῦ κόσμου τὶς ἀβαρίες, ὀλικές καὶ ἠθικές.

Μοῦ μελλόταν νὰ πάθω καὶ γὼ τὰ ἴδια ; "Α, σίγουρα θὰ πάψω πειὰ νὰ τρώω τὰ μαγερεμένα τους. Λές νὰ φάω καὶ γὼ μιὰ μέρα τὰ νύχια τοῦ Ἀσκημόπαπου καὶ νὰ μὲ θροῦνε τέζα ἢ ἔστω καὶ ζωντανὸ δεμένο μὲ κείνηνε ; Τὶ ἀνοησίες ὅμως ποῦ λέω ; Ἐγὼ νοιώθω τὸν ἑαυτὸ μου μαγεμένο, τώρα μαγεμένο, ποῦ πάει νὰ πει πῶς τὰ μάγια ἔχουνε πειὰ γίνει, κι' ὡστόσο δὲν ἔχω νοιώσει τίποτε. "Αχ, ἀνοησίες, ἀνοησίες, δὲν γίνονται τέτοια πράματα.

Μὲ τοῦτες τὶς στερνὲς σκέψεις ὅμως σὰν νᾶνοιωσα κάπως ξαλαφρωμένης Βροῆκα τὴ δύναμη καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ σκεφτῶ λογικὰ, ξεκάθαρα, μὲ σύστημα. Κι' εἶπα: γιὰ νὰ κάνω, γιὰ νὰ μπορῶ νὰ κάνω τέτοιες σκέψεις, νὰ μοῦ φαίνεται σὰν πράμα παράλογο, ἄσκημο καὶ δυσᾶρεστο νὰ μπλέξω μὲ τοῦτο τὸ πλάσμα, πάει νὰ πει πῶς ἡ θασκανία ἄρχισε ν' ἀναλύεται, νὰ ἐξατμίζεται, νὰ σκορπᾶει. Ἡ ἀχλύ τοῦ τύλιγε τὸ μυαλό μου ὅσο πάει κι' ἀναριώνει καὶ χάνεται ἀνεπαίσθητα ὅπως ἀνεπαίσθητα κυλάει ἡ σφαῖρα τῆς γῆς στὸ ἄπειρο καὶ γύρω ἀπ' τὸν ἑαυτὸ της. Καὶ τὸ σκοτάδι τῆς ψυχῆς μου ὅπου παράδερναν τόσες μέρες σὰν στὰ θαλονέρια τῆς κόλασης τὰ αἰσθηματά μου, ἄρχισε κι' αὐτὸ νὰ τραβιέται ὀλοένα καὶ τὸ φῶς νὰ ξαναγίνεται μέσα μου, σκορπώντας τὴν ἀγωνία. χαρίζοντας τὴ γαλήνη, τὴν αὐτοκυριαρχία, τὴν αὐτοπεποίθηση.

* * *

Μὲ τὶς μέρες ἄρχισα νὰ συνέρχομαι ὀλοένα καὶ πειὸ πολὺ, καὶ σιγουρισμένος πειὰ, νοιώθοντας μακρὰ ἀπ' τὸν κίντυνο, γελοῦσα μὲ τὴ μαρία μου ποῦ κόντεψε νάχει ἀνεπανόρθωτες συνέπειες. Καὶ μοῦμεινε μονάχα ἓνας ἀδιόρατος φόβος, μιὰ κάποια ἀνησυχία τοῦ πῶς θ' ἀντιμετώπιζα τὴν κατάσταση, γιατί χωρίς καμιά ἀμφιβολία ἔχω ἐκτεθεῖ ἀπέναντί τους ἀπ' τὴ θλακία μου, ἀπὸ τὴν ἀνεξήγητη κείνη ἀδυναμία, ποῦ οὔτε ἤξερα οὔτε θυμόμουνα ἀπὸ ποῦ μοῦ ἦρθε καὶ ποῦθε πήγασε.

Κιόλας ἡ νοικοκυρά μου ποῦ καθημερινὰ μοῦφερνε τὰ χαιρετίσματα τῆς Βούλας κι' ἦταν ὄλο διάχυση ἀπέναντί μου, μὲ πιέζε νὰ ξαναπάω στὸ Κίτσι τὴν Κυριακὴ. Καὶ σὰν προφασίστηκα δουλειὰ ἐπείγουσα καὶ δὲν πῆγα, κείν' ἡ χαρὰ ποῦθλεπα ν' ἀχτινοβολοῦσε στὰ μούτρα της ὅλη τὴ βδομάδα, ἔσθυσε μονομιᾶς, χάθηκε, γεμίζοντάς με μὲ τύψεις κι' ἀνησυχία. Ἡ Βούλα ὡστόσο ὄλο κι' ἔπαιρνε ἀπάνω της καὶ γρήγορα θὰ μᾶς ἐρχόταν, ποιὸς ξέρει μὲ τί ὄνειρα, μὲ τί ἐλπίδες, μὲ τί διαθέσεις; καὶ σὲ τούτη τὴ σκέψη ἡ ἀνησυχία μου μεγάλωνε.

Μὲ σταύρωσε τούτ' ἡ νοικοκυρά μου, μοῦβγαλε τὴν πίστι ἀνάποδα μὲ τὸ θάρρθεις καὶ πότε θὰ ξανάρθεις, καὶ τὴν Κυριακὴ τούτη νὰ ρθεις ἐξάπαντος καὶ τὰ τέτοια. Νὰ ξαναπάω λείει στὸ Κίτσι! Καὶ μὲ τὴ μούτρα νὰ παρουσιασθῶ μπροστά της, τί νὰ τῆς πῶ, καὶ πῶς νὰ τῆς φερτῶ! Μπα, μπα, νὰ λείπει! Μὲ πιάνει σύγκρυο ποῦ συλλογιέμαι τί θὰ γένει σὰν θὰ γυρίσει στὸ σπίτι, καὶ γὼ νὰ πάω γυρεύοντας ;

Καταλάβαινα πώς της κακοφαινόταν αυτό της κυρά-Γιώργαινας, μα τί να της κάνω ; Πότε μου κατέβαζε κι' αυτή τα μούτρα της, πότε μου δειχνόταν σοβαρή κι' αδιάφορη και πότε έπαιρνε μιὰ θωριά παρακαλεστική χωρίς ωστόσο να βγαίνει απ' το στόμα της κανένα παρακάλιο. Καί γώ μονάχα πού στενοχωριόμουνα και δέν έπαυα να φοβούμαι την τελική εξήγηση, πού κάποτε θά ξεπροβάλλε την απειλητική είδή της, μοιραία, σίγουρα, άδυσώπητα.

Μιά-δυό φορές μάλιστα, την κατάλαβα πολύ καλά τή νοικοκυρά μου πώς κάτι τοιμαζόταν να μου πει, κάτι πού τόχε σκεφτεί και προετοιμάσει από πρίν, κάτι τό δίχως άλλο πολύ σοβαρό, γιατί την έβλεπα πού κόμπιαζε, πού ταραζόταν και γώ τότες έκανα ό,τι μπόραγα για να την άποθαρρύνω, για να της χαλάσω την εύκαιρία. Καί τό κατάφερα. Κι' έτσι κατά πού φαίνεται αναβλήθηκε όριστικά ή μοιραία λύση για μετά τό γυρισμό της Βούλας.

Παρ' όλο τούτο ή γλώσσα της νοικοκυράς μου δέν έμενε κι' άργή κάθε φορά πού με πετύχαινε στο σπίτι έρχόμενη να μου σιγουρίσει και να μου μαγερέψει τά πρηνά. Έξόν από τις ιστορίες και τά κουτσομπολιά της κατασκήνωσης — παραθερίζανε πολλές φαμίλιες στο Κίτσι — ρώταγε να μάθει (κι' αυτό καθημερινά) πώς τά περνούσα τώρα πού μ' άφίσανε μονάχο στο σπίτι κι' άν έβγαινα τό θράδυ περίπατο σουδ Σουρλαντζή. Με ρωτούσε άν άντάμωνα καμιά φορά τά κορίτσια (τις γειτόνισσες και τις κόρες του ήλεκτρολόγου) κι' άν έκανα παρέα μαζί τους. Τέλος με συμβούλευε όλοένα να προσέχω μη με μπλέξουν γιατί είν' έτσι κι' είν' άλλοιώς και να μην πολυκατεβαίνω στην Άθήνα να ξεδεύομαι. Δηλαδή τό ίδιο συναξάρι όπως πάντα. Έγώ της άπαντούσα άνόρεχτα με μονοσύλλαβα, πασκίζοντας πώς να την ξεφορτωθώ μιὰ ώρ' αρχήτερα.

Με τά κορίτσια είν' αλήθεια μόλις τις τελευταίες μέρες είν' αρχίσει και πάλι να νταραθερίζομαι. Όλο τόν τελευταίο τούτο καιρό με την κρίσι πού πέρασα ούτε πού της συλλογίστηκα, κόβοντας και τόν περίπατο για ν' αποφύγω να τις συναντήσω. Κι' άν καμιά φορά τις άπαντούσα στο δρόμο τυχαία, κύτταγα πώς να τους ξεγλυστρήσω, κύτταγα πώς να ξεφύγω κουβέντες άσκοπες κι' έρωτήσεις όλληρές.

Τώρα όμως ή άλλαγή συντελέστηκε ολάκερη μέσα μου. Άρχισα να φέρνω πάλι τό νού μου στις κοπέλλες, μα τούτη τη φορά σοβαρά, με κάποιο σκοπό, με κάποια πεθυμιά ίσως άπροσδιόριστη άκόμη, νεφελώδικη, μα πού άφινε ωστόσο ν' άχοφαινεται απ' ανάμεσα της ένα τέμμα, ένα τελικό σημάδι. Συλλογίστηκα πάλι και τή Μάρω κι' ή θύμησή της μπόρεσε πάλι να μου γεμίσει την ψυχή πίκρα, καύμό. Ποιός ξέρει πόσον καιρό θά ύπόφερνα άκόμα ως να ξεχάσω, ως να νοιώσω τελειωτικά την άδιαφορία ν' άπαντά στο προσκλητήριο της.

Κι' ένα Κυριακάτικο άπόγεμα ύστερ' από τόσες μέρες, ξαναβγήκα και γώ στον περίπατο. Συναπάντησα την Άθανασία και την Έλένη μαζί μ' άλλες φιλενάδες τους και μου κάνανε πανηγύρι πού με ξαναβλέπαν στον περίπατο και πάλι. Βαρέθηκα τά ρωτήματά τους. Ίσως μέσα μου νάχα πάρει άσυναίσθητα κάποια άπόφαση, κι' έτσι τις άφισα συνεχίζοντας μονάχος τό σεργιάνι μου.

Άπάντησα τις κόρες του ήλεκτρολόγου. Έννοιωσα χαρά άντικρύζόντας τες και μιὰ λαχτάρα πού με παραξένεψε και μένα τόν ίδιο. Έννοιωθα μιὰ έλξη δυνατή κι' έπιταχτική να με τραβάει προς τή Λίνα, τή μεγαλύτερη. Ή συντροφιά της κείνο τό θράδυ με γέμισε εύτυχία. Καί χάρηκα, δόξασα τό Θεό πού έννοιωθα να ποθώ την εύτυχία τόσο όλόψυχα, να την άπενίζω σαν κάτι τό χεροπιαστό, κάτι πού μπορούσα να τό φτάσω εύκολα, φτάνει να σηκώσω τό χέρι μου. Καί τούτ' ή θεβαιότητα μ' έκανε ν' αναθυμάμαι τή Μάρω μ' άλαφρότερο πόνο, να σκέφτομαι τ' Άσκημόπαπο με λιγότερη ταραχή κι' άνησυχία.

Αλήθεια ή Λίνα ήταν σπουδαίο κορίτσι. Τί ήθελα να βασανίζομαι άσκοπα και ταπεινά, βασανίζοντας και τους άλλους! Έφτανε ένα λόγο να πω για να κοπεί σαν τό μαχαίρι κάθε λαχτάρα, κάθε άνησυχία, κάθε πόνος, κάθε φόβος, έφτανε ν' άπλώσω τό χέρι μου για να βρω τή λήθη, τή γαλήνη, την άνακούφιση του τέμματος. Κι' αυτό τό λόγο θά τόν έλεγα εγώ, κι' αυτή τή χειονομία θά την έκανα.

Γλυκειά Λίνα, θά παραδοθώ ολάκερος στη συλλογή σου και θ' άναπνέω

ἀπ' τῆ γλύκα τῆς θωρηῆς σου, ἀπ' τῆ σπίθα τῆς ματιῶς σου, ἀπ' τῆ μυρωμένη ἀπόπνοια τοῦ κορμιού σου. Κι' ἡ μεγαλόπρεπη ὁμορφιά τῆς Μάρως δὲ θά μοῦ ταραξεί πειὰ τὸν ὕπνο μου, δὲ θά μοῦ δηλητηριάξει πειὰ τὴν ὕπαρξή μου, δὲ θά μοῦ τσουρουφλίζει πειὰ τὸ νοῦ καὶ τὴν καρδιά μου. Ἴσως νὰ κατέβαινα μερικά σκαλοπάτια ἀπὸ κεῖ πού ποθοῦσα νὰ κρατηθῶ, μὰ δῶ πού καταστάλαξα δὲ μ' ἀπειλεῖ πειὰ ὁ Διγγος τοῦ ὕψους, οὔτε τὸ φυσομάνι πού ἔχει γιὰ ἔρμαιο τὰ ψηλότηπια. Πατῶ σὲ στέρεο ἔδαφος καὶ κανένας σίφουνας δὲν εἶν' ἱκανὸς νὰ μὲ κουνήσει.

Κι' ὅσο γιὰ τὴ λύπησθ, γιὰ τὸν οἶχτο, θά κλείσω σ' αὐτὸν τὴν πόρτα τῆς καρδιάς μου. Θ' ἀτσαλωθῶ σὰν πρῶτα, θά γένω πειὸ σκληρῶς, ἀκόμα κι' ἂν δῶ καὶ μὲ παρασκοτίσουν θὰ κάνω μιά καὶ θά πετάξω, ἀδιαφορώντας τί θ' ἀφίσω πίσω μου.

Κι' ἔτσι μὲ τὴν ψυχὴ, ἴσως ὄχι ἀκόμα λέφτερη, μὰ ὡστόσο ἀνάλαφρη, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ πολλοὺς φόρτους κι' ὀδυνηρὰ βάρητα, παραδόθηκα στὴν ἄδολη συντροφιά τῆς Λίνας, προσμένοντας νὰ φτάξει ὁ Μεγάλος Θεός, νὰ χτυπήσει τὴ ξεμαντάλωτη πόρτα, νὰ τὴ σπρώξει, νὰ μπει.

* * *

Τέλος τὸ Ἀσκημόπαπο γύρισε ἀπ' τὸ Κίτσι. Ἦταν μιά χαρούλα τὸ τοσάμενο! Πῆρε ἀπάνω του, δυνάμωσε κι' οἱ λακκουθες τῶν ματιῶν τῆς μερέψανε. Ὡς καὶ μιά ἀνάλαφρη ροδίλα ψευτοχρωμάτισε τὰ χλωμά της μάγουλα. Ἔδειχνε χαρὰ γιὰ τὸ γυρισμὸ της, μὰ μιά χαρὰ συγκερασμένη μ' ἕνα ἀξεχώριστο, συγκεχυμένο συναίσθημα δυσάρεστο, πού ἀντανεκλιόταν στὴ ματιά της πού σπιθίζε ὠρες ὠρες ἀφαιρεμένα, καὶ πρὸ παντός στὴν ὅλη ἔκφραση τῆς φάτσας της πού σκυθρῶπαζε ἀσυναίσθητα καὶ τὴν ἔδειχνε βυθισμένη σὲ ρέμβη ὀχι εὐχάριστη.

Ἡ στάση τῆς ἀπέναντί μου στὴν ἀρχὴ εἶχε μέσα τῆς διάχυση μὰ μὲ συγκρατημῶ, πού ὅσο πήγαινε αὐξάνει ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς μου στάσης πού τὴν ἤθελα ψυχρὴ κι' ἀδιαφορῆ. Ἦταν φανερὸ πὼς τ' Ἀσκημόπαπο, ἀνησυχημένο ἀπ' τὸ ὅτι δὲν μεταπήγα στὸ Κίτσι νὰ τὴν δῶ, εἶχε μετριασμένη τὴ χαρὰ τοῦ γυρισμοῦ της κοντά μου ἀπὸ κάποια εὐλογη ἀνησυχία καὶ λαχτάρα, ἔχοντας μέσα τῆς τὸ προαίσθημα ἢ τὸ φόβο πὼς τὰ πράματα δὲ θάταν τόσο εὐχάριστα ὅσο τὰ ἔλπριζε. Μὰ παρ' ὅλο πού ἦταν προετοιμασμένη γιὰ τὸ δυσάρεστο, ὡστόσο φαινόταν ξεκάθαρα πὼς ἡ ἀπογοήτεψή της ἦταν πολὺ μεγάλη, ἦταν φανερὸ πὼς ἔβλεπε νὰ γκρεμίζονται κι' οἱ λίγες ἐλπίδες πού τῆς ἀπόμειναν. Καὶ γῶ ἔκανα ὅτι μποροῦσα γιὰ νὰ γκρεμοτσακκίσω καὶ κείνες ἀκόμα πού γαντζῶναν ἀπελπισμένα καὶ δὲν θέλαν νὰ ξεκολλήσουν, παλέθοντας ἀπεγνωσμένα νὰ κρατηθοῦν.

Κι' ἀρχίσαμε πάλι ἀπ' τὴν ἀρχὴ, οἱ ματιές οἱ γεμάτες πόθο καὶ παρακάλιο, οἱ στεναγμοὶ πού μοιάζανε τώρα μὲ βογγητά, ἢ χλωμάδα πού ὀλοένα μεγάλωνε, ἢ ἀδυναμία, ἢ ἀνησυχία τῶν γονιῶν, τὸ τριγύρισμα πού μοῦ κάνανε μὲ τὴν ἀγωνία ζωγραφισμένη στὴν ἔκφραση, ἔτοιμοι νὰ μοῦ κάνουνε ἕνα ρῶτημα ριζικό, μοιραῖο, μὰ πού φοβόντουσαν τὶς συνέπειες, τὸ ἴδιο ριζικὸς, τὸ ἴδιο μοιραῖος. Κι' ἡ λύση τοῦ δράματος ἀναβαλλόταν, κι' ἡ ἀτμόσφαιρα γινόταν ὀλοένα καὶ πειὸ καταθλιπτικὴ τριγύρω μου.

Εἶχα πειὰ ἀποφασίσει ὀριστικὰ νὰ δώσω γῶ τὴν λύση, νὰ θέσω τέρμα ἀνέκκλητο στὴ βασανιστικὴ τούτην ἐκκρεμότητα πού ἄρχισε νὰ μοῦ πιέζει τὰ στήθια σὰν θραχνᾶς. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θά προχωροῦσαν οἱ σχέσεις μου μὲ τὴ Λίνα ὡς τὴν ἐπισημότητα. Μὰ τοῦτο τὸ πρᾶμα θάπρεπε νὰ γένει ὀλο ἔφευγα ἀπὸ τοῦτο τὸ σπίτι. Τρόμαξα μονάχα στὴ σκέμη τοῦ τί θά γινόταν σὰν μάθαιναν πὼς ἀρραβωνιάστηκα. Καὶ τίποτε νὰ μὴν ἔλεγαν, καὶ τίποτε νὰ μὴν ἔκαναν, ἢ ἀτμόσφαιρα γύρω μου θά γινόταν τόσο πνιγερὴ, πού θά πάθαινα σίγουρα ἀπὸ ἀσφυξία. Κι' εἶχα ἄλλωστε νὰ φοβοῦμαι καὶ τὰ χειρότερα.

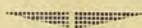
Κεῖνες τὶς μέρες σύμπτωση νὰ μοῦ γράψει ἕνας συμπέθερός μου ἐφορευκὸς ἀπ' τὴ Χαλκίδα πὼς μετατέθηκε στὸ Κορωπί καὶ νὰ φροντίσω νὰ τοῦ ἔρθω σπῖτι. Ἦταν ἀνθρωπικὸς οἰκογενειάρχης, μὲ τρία παιδιά. Εὐχαραστήθηκα πού θάγα συγγενεὶς κατὰ μου καὶ μάλιστα ἔτουνοὺς πού τοὺς ἀγαποῦσα ἐξαιρετικὰ. Καὶ συλλογιόθηκα πὼς θάταν μιά πρώτης τάξεως λύση νὰ καθίσω καὶ γῶ μαζὺ τοὺς. Ἔβρισκα κι' εὐλογη αἰτία νὰ φύγω ἀπὸ τοῦτο τὸ σπίτι γιὰτὶ κοντὰ στὶς ἄλλες μου ἀδυναμίες εἶχα καὶ τούτῃ: νὰ μὴ μπορῶ νὰ κάνω κάτι πού νᾶναι δυσάρεστο στὸν ἄλλο, χωρὶς αἰτία πολὺ σοβαρὴ, χειροπιαστή, πού

νά μπορεί ὁ ἄλλος νά τή νοιώσει, νά τήν παραδεχτεῖ. Βέβαια ἦταν τὰ παιδιὰ στή μέση, πού ἦταν ζιζάνια καί θά μ' ἔκαναν νά μαρτυρήσω μαζί τους, μά τί νά γένοι; "Ἐλπίζα πὼς σέ κανένα χρόνο θά μπορούσα νά κάνω γάμο ἂν καί τὰ οικονομικά δὲν ἦσαν καί τόσο εὐχάριστα κ' ἡ Λίνα ἦταν φτωχοπούλα, ἄπρικοη.

Ποῦ νά θρεῖς ὅμως σπίτι κατάλληλο σέ τοῦτο τὸ παληοχώρι! Σ' αὐτὸ τὸν καταραμένο τόπο οἱ ξένες φαμίλιες πού ξεπέφτουν ὡς ἐδῶ, μαρτυροῦνε κυριολεκτικὰ ἀπ' τὸ ζήτημα τοῦ σπιτιοῦ. "Ἐτσι ἀφοῦ εἶδα κ' ἀπόειδα ἀναγκάστηκα νά τοὺς νοικιάσω ἕνα χαμόσπιτο μὲ δυὸ καμαροῦλες καί μιὰ κουζινίτσα, ἐγκαταλείποντας — τί νά κάνω; — τὸ σκέδιό μου νά καθίσω μαζί τους. Ἦταν τουλάχιστο τὸ σπίτι κοντὰ στὸ δικό μου καί θάχα κάποια συντροφιά.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΚΥΠΡΟΛΕΩΝ

(Ἡ συνέχεια στὸ ἐπόμενο)

Η ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Σταμάτησε καταμεσις τοῦ δρόμου. Κοίταξε ἀπάνω, γιὰ παρηγοριά, τὸν ἥλιο, μὰ ἦταν καφτές οἱ ἀχτίδες του καί τοῦ τυφλώνανε τὰ μάτια. Πίσω, ὁ δρόμος σκονισμένος καί θαμπὰ τὰ πρόσωπα. (Χέρια ἰκεσίας πού χάνονταν στὰ σύννεφα, λυμένα μαλλιά πού κλαίαν).

"Ἐγυρε τὸ ἀποκαμαμένο του κορμί σ' ἕνα κατώφλι κ' ἔκλεισε τὰ βλέφαρα. Τέντωσε τὰ μακρὰ χέρια του καί ἀπαλὰ χάιδεψε τὰ πράσινα στάχυα— μικρὲς χορευτρίες στὸ χαδιάρικο φύσημα τοῦ ἀγέρα. Ὁ ἥλιος ἔγυρε καί φίλησε τὴ γῆ καί ναζιάρικες πρόβαλαν οἱ ἀνεμώνες. Τρελλὰ ξέφωτα καί ντροπαλὲς σκιές, τὰ καμώματα τοῦ ἡλίου στίς φυλλωσιές τῶν δέντρων. "Ἐτσι τραγούδησαν τὴ γέννηση τῆς μέρας. Τραγοῦδι πού τὸ πῆρεν ὁ ἀγέρας καί χάιδεψε τῆς καρδιάς του τὴ νοσταλγία.....

Τὸ νυσταγμένο βλέμμα του ἀντίκρουσε τὴν ἀποδοκιμασία στὸ γέρικο καί σοφὸ ἀπὸ τὸ χρόνο πρόσωπο. Μὲ σεβασμὸ ἀνασηκώθηκε.

«Πές μου Γέροντα. Πές μου τί νά κάνω».

«Τράθῃξε παιδί μου πρὸς τὰ κεῖ. Πρὸς τὸ ποτάμι».

«Πρὸς τὸ ποτάμι!» μουρμούρησε ὁ νέος καί τράθῃξε κατὰ κεῖ. «Πρὸς τὸ ποτάμι!»

Σὰν ἔφθασε ἐκεῖ, δὲν κατάλαβε πὼς ἔφθασε στὸ τέρμα. "Ήσυχο βουθὸ κυλοῦσε τὸ ποτάμι. Λεῖο, χωρὶς καμμιά ἀνταύγεια. Θολὸ σὰν τὰ δικά του μάτια, γκριζοπράσινο. Τ' ἀρρωστιάρικα δέντρα ἔριχναν ταντελλωτὲς σκιές μέσ' τὸ νερό. Πιο κάτω, μικρὰ σπιτάκια μὲ μικρὲς σκιές, ἄσπρα ἀσβεστωμένα, ἀντιφέγγιζαν τὸν ἥλιο.

Μὲ κόπο σύρθηκε ὡς ἐκεῖ. Βρώμικα παιδιὰ φώναζαν καί παίζαν στὴ σκιά. Σκυλιὰ τεμπέλιαζαν κοιτάζοντάς τα.

«Γέροντα μὲ γέλασες». Μουρμούρησε μὲ πικρία ὁ νέος.

Ξάφνου τὸ βλέμμα του στάθηκε πάνω σ' ἕνα παράθυρο, σὲ μιὰ γλάστρα ἀνθισμένη καί δίπλα ἕνα πρόσωπο χαμογελαστό. Ἀπὸ κάτω, μιὰ κάμαρα σκοτεινὴ.

«Μπορῶ ν' ἀνέβω», ρώτηξε τὸ βλέμμα του.— «Ἐλα» ἀπάντησε ἐκεῖνη. «Ἐλα», ἔπανάλαβε τὸ ποτάμι, «Ἐλα», μουρμούρησαν οἱ φυλλωσιές τῶν δέντρων, «Ἐλα», ἀντιλάλησαν οἱ ἄσπροι ἀσβεστωμένοι τοῖχοι, «Ἐλα, Ἐλα», βούηξεν ὁ ἀγέρας μέσ' τ' αὐτιά του.

Καί ὁ νέος προχώρησε στὸ σκίωφο τῆς μεγάλης κάμαρας.

"Ἐξω ὄλα ἔλαμπαν—ἄσπρα στὸν καυτὸν ἥλιο. "Ὅλα περιμένα τὴν νύχτα, τὴν νύχτα γιὰ νά ὄνειρευτοῦν.....

ΧΡΥΣΤΑΛΛΕΝΗ ΑΝΔΡΕΑ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΜΙΑ ΕΠΕΤΕΙΟΣ

ΕΡΡΙΚΟΣ ΝΤΥΝΑΝ

Ἡ 8 Μαΐου 1828, ἡμέρα ποῦ γεννήθηκε σ' ἓνα μικρὸ χωριὸ τῆς Ἑλβετίας ὁ Ἑρρίκος Ντυνάν, εἶναι μιὰ μέρα ποῦ ἀξίζει νὰ τὴν ἐνθυμεῖται καὶ νὰ τὴν τιμᾷ κάθε πολιτισμένος ἄνθρωπος. Ἀποτελεῖ χρέος ὄλων νὰ τιμοῦν ἐκείνους ποῦ ἀφιέρωσαν τὴ ζωὴ τους στὴν ἐξυπηρέτηση τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι καὶ ὁ Ἑρρίκος Ντυνάν.

Οἱ κόποι καὶ οἱ προσπάθειες τῆς μακρᾶς καὶ ἀξιομίμητης ζωῆς του βρῆκαν μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου τὴν πλήρη δικαίωση στὸ συνειδητὸ σεβασμὸ ὄλου τοῦ κόσμου πρὸς τὶς ἀρχὲς καὶ τὰ ιδεώδη τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, τοῦ ὁποῖου ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτής.

Τὸ πνεῦμα ποῦ ὠδήγησε τὴ μεγάλη Ἀγγλίδα Φλώρενς Ναϊτινγκέηλ, μὲ τὶς ἀξίες συνεργατίδές της νὰ ὑπερικήσουν ἀπάνταστες δυσκολίες καὶ νὰ βρεθοῦν πλάι στοὺς τραυματίες καὶ ἀρρώστους κατὰ τὸν Κριμαϊκὸ πόλεμο τοῦ 1845 συνεκίνησε τὸν εὐγενῆ Ἑλβετὸ βαθύτατα.

Καὶ ὅταν, ὕστερα ἀπὸ 4 χρόνια, τὸ 1859, ταξιδεύοντας στὴν Εὐρώπη γιὰ ἰδιωτικὲς τοῦ υποθέσεις, ἡ τύχη τὰ ἔφερε νὰ ὑπάρξει ὁ ἴδιος μάρτυρας τῆς φοβερῆς μάχης τοῦ Σολφερίνο (Β. Ἰταλία), κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ Γαλλοῖταλικά στρατεύματα συνεκρούσθησαν μὲ τὰ Αὐστριακὰ, καὶ νὰ διαπιστώσει, τῆς φοβικῆς αὐτῆς μάχης, καὶ τοῦ πολέμου γενικᾶ, τὶς φρικτὲς συνθήκες καὶ τὰ συνταρακτικὰ ἀποτελέσματα, δοκίμασε τὴ ζωηρότερη συγκίνηση καὶ τὸν ἰσχυρότερον ψυχικὸ πόνου τῆς ζωῆς του. Οἱ τραυματίες μὲ τοὺς τραομερούς πόνους των ἀπέθνησκαν ἀβόηθοι. Οἱ λίγοι μοναχοὶ ποῦ ἔτρεξαν νὰ προσφέρουν τὶς ὑπηρεσίες τους ἦταν μιὰ ἀσήμαντὴ βοήθεια, ποῦ δὲν μπορούσε νὰ μεταβάλει τὴν εἰκόνα τῆς φρίκης καὶ τοῦ πόνου ποῦ παρουσιαζέετο τὸ πεδίου τῆς μάχης.

Τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Ντυνάν, τὴ στιγμὴ ἐκείνη, βρῆκαν τὴ λύση : Οἱ ἄλλοι, ποῦ δὲν πολεμοῦσαν, ἔπρεπε νὰ βοηθηθοῦν ἐκείνους ποῦ πονοῦσαν.

Ὁ Ντυνάν ἀπευθύνθηκε, χωρὶς νὰ χάνει καιρὸ, στοὺς κατοίκους τῶν γύρω χωριῶν. Ἡ ἐκκλήσῃ του βρῆκε ἀπήχηση καὶ σὲ λίγο πολλοὶ κάτοικοι πρόσφεραν, ὅπως μπορούσε ὁ καθένας καλύτερα, τὶς ὑπηρεσίες τους στοὺς τραυμα-

τίες. Ἐργάστηκαν ὄλοι ἐντατικά, χωρὶς ἀνάπαυση τρία ἡμερονύκτια, γιὰ νὰ μεταβάλουν τὴν εἰκόνα τῆς φρίκης καὶ τῆς ἐγκατάλειψης.

Ἡ εὐγενὴς σκέψη καὶ πράξη τῆς Ναϊτινγκέηλ καὶ ἡ μάχη τοῦ Σολφερίνο, ὑπῆρξαν ἡ ἀφετηρία τῶν σωτηριῶν γιὰ τὸν κόσμον ἀρχῶν τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ.

Τὸ 1862 ἐξέδωκε τὸ βιβλίον τοῦ «Ἀνάμνηση ἀπὸ τὸ Σολφερίνο», στὸ ὁποῖον περιέγραφε ἀπλὰ καὶ μὲ παραστατικὴ ζωντάνια τὴ φρικτὴ ἐγκατάλειψη τῶν τραυματιῶν καὶ ὑπεδείκνυε τὴν ἀνάγκη τῆς οργανωμένης βοήθειας. Τὸ βιβλίον αὐτό, ποῦ διαβάστηκε μὲ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον καὶ συνεκίνησε τὴν παγκόσμια κοινὴ γνώμη, πρὸς τὴν ὁποίαν καὶ ἀπευθύνετο, ἔφερε τὸ ποδοῦμενο ἀποτελεσματικῶς. Ὑστερα ἀπὸ δύο χρόνια (τὸ 1864) 12 Εὐρωπαϊκὰ κράτη ὑπέγραψαν τὴ σύμβαση τῆς Γενεύης ποῦ καθώριζε : Τὴν προστασία καὶ περιθαλψὴ τῶν τραυματιῶν καὶ ἀρρώστων τῶν πολέμων, τὴν ἴδρυση συλλόγων σὲ κάθε κράτος γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ καὶ τὸ σεβασμὸ ἐκ μέρους τῶν ἐμπολέμων τῆς οὐδετερότητας, τοῦ ἐμβλήματος καὶ τῆς σημαίας τῶν συλλόγων, ποῦ πρὸς τιμὴν τοῦ μεγάλου Ἑλβετοῦ, ὠρίσθηκε ἡ Ἑλβετικὴ σημαία μὲ ἀντίστροφα χρώματα, δηλ. Ἐρυθρὸς Σταυρὸς σὲ λευκὸ πλαίσιο, καὶ ἔτσι ἡ διεθνὴς αὐτὴ ὀργάνωση ὀνομάστηκε «Ἐρυθρὸς Σταυρὸς».

Ὁ Ἑρρίκος Ντυνάν εὐτύχησε νὰ δεῖ τὸ ὄνειρό του πραγματοποιημένο καὶ τιμήθηκε μὲ τὸ βραβεῖο Νόμπελ τῆς Εἰρήνης τὸ 1901. Ἡ ἀνθρωπότης ὀλόκληρη, χρόνια τώρα ἀπολαμβάνει τῶν ἀγαθῶν τοῦ μεγάλου του ἔργου. Ἐκατομμύρια δυστυχισμένων γνώρισαν χάρις σ' αὐτὸ τὴν ἀνακούφιση ἀπὸ τὸν πόνου καὶ τὴν ἐγκατάλειψη.

Ὁλος ὁ κόσμος, ὕστερα ἀπὸ κάθε μεγάλη συμφορά, ἀναρωτιέται, ὅπως καὶ ὁ Ντυνάν ὕστερα ἀπὸ τὴν εἰκόνα τῆς μάχης τοῦ Σολφερίνο : «ἀφοῦ ὄλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀδελφοί, γιατί νὰ προξενοῦν τόσο πόνου ὁ ἓνας στὸν ἄλλο ; Δὲν μπορεῖ νὰ γίνεи τίποτε;».

Ναί! Μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ γίνεи. Ἄρκει νὰ τὸ θελήσουν ὄλοι καὶ νὰ τὸ τάξουν πρωταρχικὸ καὶ βασικὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς τους.

Δὲν εἶναι ἀκατόρθωτο. Πρέπει νὰ βροῦμε τὴ δύναμη νὰ νικήσουμε τὸν ἐ-

γωισμό, να διώξουμε τὸ μίσος ἀπὸ τὴν ψυχὴ μας καὶ νὰ συνθίσσουμε ν' ἀγαποῦμε καὶ νὰ βοηθοῦμε τοὺς ἄλλους. Νὰ μὴ κάμνουμε στοὺς ἄλλους, ὅπως παραγγέλλει ὁ μεγάλος δάσκαλος τῆς Ἀγάπης, ἐκεῖνο ποὺ δὲ θὰ θέλαμε νὰ κάμουν οἱ ἄλλοι σὲ μᾶς.

Πρέπει νὰ νοιώσουμε θαθεῖα πῶς στὸν κόσμον αὐτὸ δὲν ἔχουμε μόνο δικαιώματα, ἀλλὰ καὶ ὑποχρεώσεις καὶ μάλιστα ἀπέναντι ἐκείνων ποὺ πάσχουν.

Ὁ μεγάλος ἀνθρωπιστής, Ἐρρίκος Ντυνάν, τοῦ ὁποῖου γινόμενος ἐφέτος τὴν 121η ἐπέτειον τῆς γεννήσεως, ἔδειξε μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του τὸ δρόμον ποὺ φέρει τὴν εὐτυχία στὴν ἀνθρωπότητα.

Ἀσφαλῶς δὲ ὁ καλύτερος ἑορτασμός τῆς ἐπετείου αὐτῆς καὶ τὸ ἐπάξιον τοῦ ἔργου του μνημόσυνο, ἀπὸ ὅλων τὸν κόσμον θὰ εἶναι ἡ ὑπόσχεση ὅτι ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του θὰ ἐμπνέουν καὶ θὰ καθοδηγοῦν τὴ σκέψη καὶ τὴ δράση ὅλων ἐκείνων, ποὺ νοσταλγοῦν νὰ δούν ἕνα κόσμον χαρούμενον καὶ εὐτυχισμένο, ὁ ὁποῖος «νὰ πορεύεται ἐν εἰρήνῃ καὶ νὰ φρονῇ ὑψηλά».

Ν. Κ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

P. Dikaios, Trial excavations at Solira, site Teppés, on behalf of the University Museum Cyprus expedition. Bulletin University Museum Vol. XIII, No. 3, pp. 16—23. Philadelphia 1948.

Ὁ Π. Δίκαιος, ὁ ὁποῖος εἶναι πολὺ γνωστός διὰ τὰς μέχρι σήμερον πολὺ ἀξιολόγους ἐργασίας του εἰς τὴν Κυπριακὴν ἀρχαιολογίαν καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὴν νεολιθικὴν καὶ χαλκολιθικὴν περίοδον, μᾶς δίδει εἰς τὸ ἄρθρον του τοῦτο μίαν γενικὴν εἰκόνα τῶν ἀποτελεσμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχον αἱ ἀνασκαφαὶ του εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σωτείας, 5 περίπου μίλια μακρὰν τοῦ Κουρίου.

Ἡ περιοχὴ τοῦ Κουρίου ἠρτυρήθη τὰ τελευταῖα χρόνια ὑπὸ τῆς Ἀμερικανικῆς ἀρχαιολογικῆς ἀποστολῆς μὲ σκοπὸν νὰ ἐξετασθῇ πᾶσα περίοδος τῆς ζωῆς τῆς πόλεως ταύτης, τῆς ὁποίας ἡ ἀκμὴ ἔφθανε μέχρι τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων. Τὰ εὐρήματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς πᾶσαν περίοδον τῆς ζωῆς τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων καὶ ἐντεῦθεν ὑπῆρξαν πάρα πολὺ ἐνδιαφέροντα. Αἱ ἐργασίαι πρὸς ἐξερευνησὶν τῆς περιοχῆς ταύτης συνεχίζονται ἀκόμη καὶ ἀποδεικνύουσιν ἤδη εἰς τὸ παρόν των στάδιον ὅτι τὸ Κούριον εἶναι εἰς ἕκτασιν καὶ πλοῦτον ἢ πλεον σημαντικὴν περιοχὴν, ἡ ὁποία ἀνεσκά-

φη μέχρι σήμερον εἰς Κύπρον. Ὁ κατακρημένος χώρος τῆς πόλεως ἢ τῶν συνοικισμῶν αὐτῆς μετεκινεῖτο ἐκάστοτε, καὶ οὕτω προέκυψεν ἡ τεραστία ἑκτασίς αὐτῆς καταλαμβάνουσα ἀρκετὰ τετραγωνικὰ μίλια.

Ἡ Σωτεία πρὸς βορρᾶν σχεδὸν τοῦ Κουρίου εἶναι ἡ περιοχὴ τῆς παλαιότερας ἐγκαταστάσεως κατοικῶν ἐν αὐτῷ ἀπὸ τῶν νεολιθικῶν χρόνων. Ἐκείθεν οἱ κάτοικοι μετεκινήθησαν εἰς ἄλλας περιοχὰς κατωτέρω, μέχρις ὅτου ἐγκατεστάθησαν, ὅπου ἡ σήμερον ἀποκαλυφθεῖσα πόλις. Τὸ ἐνδιαφέρον σημείον τῶν ἐρευνῶν τοῦ Δικαίου ἦτο νὰ καθορισθῇ ὁ τύπος τῶν νεολιθικῶν κατοικιῶν τῆς περιοχῆς ταύτης, ἂν δηλ. θὰ εἴχομεν συνεχῆσαν τοῦ τύπου τῆς Χοιροκοιτίας ἢ ἂν θὰ παρουσίαζον ταυτότητα πρὸς τὸν ἄλλον τύπον τὸν ἀνακαλυφθέντα εἰς Καλαβασόν, συγγενεῖαν πρὸς τὰ γραπτὰ ἀγγεῖα τῆς ὁποίας παρουσίασαν τὰ ἀγγεῖα τῆς Σωτείας. Αἱ ἐρευνᾶι τοῦ Δικαίου ἀπέδειξαν ὅτι ὁ τύπος τῶν κατοικιῶν τῆς Χοιροκοιτίας συνεχίζεται ἐν Σωτεία, συναντώμενος καὶ περαιτέρω ἐξελισόμενος ἐν Ἐρήμῃ. Τὸ συμπέρασμα εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ τύπου κατοικιῶν τῶν νεολιθικῶν χρόνων ἐν Κύπρῳ.

Περαιτέρω ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀποκάλυψις παχέως τοίχου, ὁμοίου πρὸς τὸν τῆς Χοιροκοιτίας, ἐτέρου δὲ ἐπιθλιπτικοῦ τοίχου εἰς τὸ βόρειον μέρος, ἐξ ἧς νέα προβλήματα καὶ εἰκασίαι προκύπτουν. Οὕτω ἡ Σωτεία καθίσταται τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρουσα διὰ τὴν προϊστορίαν τῆς νήσου, καθ' ὅσον μάλιστα ἄλλα ἐρευνᾶι ἀπέδειξαν ὅτι ἡ περιοχὴ κατωτέρω κατὰ τοὺς χρόνους τῆς 3. χιλ. π. Χ.

Αἱ ὅλαι ἐργασίαι τῶν ἀνασκαφῶν ἐγίναν ἐπὶ προκαταρκτικῆς βάσεως, ἀλλὰ πλουτίζουσιν ἐπαρκῶς τὰς γνώσεις μας περὶ τοῦ νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Κύπρου, τὸν ὁποῖον ὁ Δίκαιος ἐχάρισεν εἰς τὴν σημερινὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπιστήμην.

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

P. Dikaios and T. B. Mitford: Kafiriziz and the Syllabary. Reprinted from the Report of the Department of Antiquities, Cyprus 1937-39. 1949.

Εἰς τὴν μελέτην ταύτην, ἡ ὁποία εἶναι ἀνατύπωσις ἐκ τῆς ἐπῆσις ἐκθέσεως τοῦ τμήματος Ἀρχαιοτήτων Κύπρου τῶν ἐτῶν 1937—39 προσφάτως ἐκδοθεῖσα καὶ εἰς ἰδιαίτερον τεύχος, ἐξετάζει πρῶτον ὁ Δίκαιος ἱστορικῶς

καὶ ἀρχαιολογικῶς διὰ βραχέων τὴν παρὰ τὴν Λευκωσίαν τοποθεσίαν, γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Καφίζιν, ὅπου λείψανα τινὰ εἰς τὸ παρελθὸν ὑπεδήλωσαν τὴν ὑπαρξίν λατρευτικοῦ χώρου, καὶ ὅπου ἤρξαντο πρὸ τινος χρόνου, συστηματικὰ ἀνασκαφαὶ πρὸς διαλευκασίν ποιικίλων προβλημάτων σχετικῶν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Γ. Β. Mitford. Κατὰ τοῦτον, στηριζόμενον ἐπὶ ἐπιγραφικῶν ἐνδείξεων, ὁ χώρος οὗτος, ὁ ὁποῖος ἦτο παλαιὸν ἱερόν, ὑπήγετο εἰς τὸ Ἰδάλιον ἀπέχον 7 μίλια ἐξ αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Δίκαιος παρατηρεῖ ἀνεξαρτητῶς τῶν ἐπιγραφικῶν ἐνδείξεων ὅτι εἶναι μικρότερα ἢ ἀπόστασις ἐκ τοῦ λόφου τοῦ Λεονταρίου, ὁ ὁποῖος ἦτο ἤδη καταφικνέμενος ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς χαλκῆς ἐποχῆς, εἰς οὓς χρόνους καὶ ὁ μεταξὺ τοῦ Καφίζιν καὶ τοῦ λόφου τοῦ Λεονταρίου χώρος ἀνήκει. Ἐρευνᾶται ὡσαύτως καὶ ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος, προκύψαντος κατὰ τὸν Δίκαιον ἐκ τοῦ κωνοειδοῦς σχήματος τοῦ λόφου.

Ὁ Mitford ἐξετάζει προβλήματα χρονολογικὰ σχετιζόμενα καὶ μὲ τὴν γνωστὴν ἀμφισβήτησιν τῶν χρόνων, μέχρι τῶν ὁποίων διετηρήθη ἡ συλλαβικὴ γραφὴ ἐν Κύπρῳ. Τὰς προσφάτως περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διατυπωθείσας ἀπόψεις ἐλέγχει συντόμως οὗτος καὶ κάμνει πολὺ ἐνδιαφερούσας συγκριτικὰς παρατηρήσεις περὶ τοῦ σύγχρονισμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ συλλαβικοῦ ἀλφαβήτου κατὰ τοὺς χρόνους μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας ἐν Κύπρῳ. Εὐρίσκει ὅτι τὰ ἔτη 221—20 π. Χ. εἶναι τὰ τελευταῖα πιστοποιούμενα περὶ τῆς υπάρξεως τοῦ συλλαβικοῦ κυπριακοῦ ἀλφαβήτου καὶ τοῦτο ἐπὶ τῆ βάσει τῶν ἐπιγραφικῶν ἐνδείξεων.

Περαιτέρω ἐνδιαφέρον ζήτημα εἶναι ὅτι παλαιότερον εὐρέθηνα εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην θραύσματα ἀγγείων καὶ ἐπιγραφαὶ εἰς ἑλληνικὸν καὶ κυπριακὸν ἀλφαβήτου καὶ ἄλλα προσφάτως ἀποκαλυφθέντα ἀναφέρονται εἰς τὴν λατρείαν «νύμφης τῆς ἐν τῷ στρόφιγγι». Ἡ νύμφη αὕτη χαρακτηρίζεται ὑπὸ νέων στοιχείων ἐξ ἐπιγραφῶν, πιθανώτατα δὲ τὸ ὄνομα νὰ ὀφείλεται εἰς τὸν χώρον, ὁ ὁποῖος ὡς ἐκ τοῦ σχήματος του οὗτος (στρόφιγγ) ὠνομάζετο. Ὁ ὅλος χαρακτήρ τῆς νύμφης καὶ ὁ τρόπος τῆς λατρείας τῆς ἀναλύεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως μὲ πολλὴν ὀξύνουαν ἐπὶ τῆ βάσει τῶν ἐπιγραφικῶν τούτων στοιχείων, ὅσον ἐλάχιστα ταῦτα καὶ ἂν εἶναι.

Ἱστορικὰ τινὰ προβλήματα τῶν χρόνων τῆς κυριαρχίας τῶν Πτολεμαίων ἐν τῇ νήσῳ ὡσαύτως ἀναλύονται ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀνακαλυφθεισῶν ἐπιγραφῶν, δειγμάτων τῶν ὁποίων καὶ δημοσιεύονται. Τὸ ζήτημα καθίσταται περισσότερον ἐνδιαφέρον, διότι ἡ περίοδος πρὸ παντὸς τοῦ 3. αἰ. π. Χ. εἶναι διὰ τὴν Κύπρον πολὺ σκοτεινὴ. Πολλὰ στοιχεῖα ἀναμένεται νὰ διαλευκανθοῦν ἐκ τῶν γενομένων ἤδη ἀνασκαφῶν, τὰς ὁποίας διεξήγαγε προσφάτως ὁ Mitford εἰς τὸν λόφον καὶ τὴν περιοχὴν του. Ἡ διαλευκασίς τῶν στοιχείων τούτων ὄχι μόνον θὰ διαφωτίσῃ τὴν λατρείαν τῆς νύμφης τοῦ λόφου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον ἐν τῇ νήσῳ, ἴδια εἰς τὸ κέντρον αὐτῆς, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, δὲν εἶχε διαδραματίσει πρωτεύοντα ρόλον μέχρι τῶν χρόνων τούτων εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς νήσου.

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

Κ. Θ. Δημαρά : Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Τόμος πρῶτος. Ἀπὸ τῆς πρώτης ρίζης ἄνω Σολομό. «Ἱκαρος», Ἀθήνα 1948, σ. 262.

Τὸ ἔργο αὐτὸ δὲν ἔρχεται ν' αὐξήσει τὸν ἀριθμὸν τῶν βιβλίων πού γράφθηκαν γιὰ τὸ θέμα αὐτό, ἐπαναλαμβάνοντας μόνον τὰ ἴδια πράγματα μὲ τὸν ἴδιο γνωστὸ τρόπο. Ἐρχεται προπάντων σὰ μιὰ νέα φωνή, μὲ νέο χρώμα, μὲ ἄλλο τόνο, ξαναπλάθοντας τὸ ὑλικὸ μέσα σὲ μιὰ καινούργια μορφή καὶ μὲ διαφορετικὲς διαθέσεις. Κί' αὕτη εἶναι ἡ ἰδιαίτερη καὶ κύρια ἀξία του.

Καὶ νὰ γιατί : «Ἡ «Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας» τοῦ κ. Δημαρά δὲν εἶναι ἀπλὴ χρονολογικὴ, βιογραφικὴ ἢ εἰδολογικὴ ἐξέταση τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας, ἀλλὰ συνθετικὴ ἐξέταση καὶ ἀνάλυσή τῆς μέσα στὴν ἐξέλιξη τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Δίνει περισσότερη ἔμφαση στὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ ἐπὶ ἱστορικὸ περιβάλλον, πού διαμόρφωσαν κάθε φορὰ διαφορετικὰ τῆς διαθέσεις, τῆς κατευθύνσεις καὶ τῆς ἐκδηλώσεις τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, αἰτιολογώντας ἔτσι τὴ μορφή καὶ τὴν οὐσία τῆς στὴν κάθε περίοδο, τῆς τάσεις καὶ τῆς ἐπιτεύξεις τῆς. Τὰ στοιχεῖα πού δεσπόζουν στὴ ζωὴ τοῦ Ἔθους στὴν κάθε περίοδο, οἱ ἰδέες πού τὸ διαποτίζουν καὶ τὸ κινοῦν, οἱ ἐσωτερικοὶ κ' ἐξωτερικοὶ, ὑλικοὶ καὶ ἠθικοὶ, παράγοντες πού καθορίζουν καὶ ὀργανώνουν τῆς δυνάμεις του, πρόσωπα καὶ πράγματα καὶ καταστάσεις πού κυριαρχοῦν ἢ παίζου σημαντικὸν ρόλον στὴν πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ζωὴ του, ἐξετάζονται κ' ἐδῶ γιὰ

τή θετική ή αρνητική συμβολή τους στην πνευματική δημιουργία. "Ετσι ή λογοτεχνία — και πολύ σωστά — παρουσιάζεται όχι σαν κάτι αυθαίρετο κι' ανεξάρτητο από τη γενική ζωή του Έθνους, αλλά ίσα-ίσα σ'α λειτουργία στενά συνυφασμένη, οργανικά δεμένη με την καθολική ζωή του, είτε σαν κατάφασή της είτε και σαν προσπάθεια άρνησης της. Άποτελεί μιάν άλλη μορφή των έκδηλώσεων του βίου του Έθνους — στο πολιτιστικό πεδίο αυτή — πάντα όμως ένταξη με τον κύκλο της ιστορικής δράσης τους.

Ο κ. Δημαράς πραγματοποίησε το σκοπό αυτό μ' άξιοζήλευτη επιτυχία — ίσως μάλιστα με κάποιον υπερτονισμό του ιστορικού παράγοντα, εις βάρος κάποτε της αναλυτικότερης και πιό απλόχωρης μελέτης των πνευματικών έκδηλώσεων, τής αισθητικής και κριτικής εξέτασης των. Τόν ενδιαφέρει περισσότερο να δει τ' αίτια και τις επιδράσεις που δημιούργησαν τούτο ή εκείνο το πνευματικό αποτέλεσμα, παρά να εξετάσει αυτό καθαυτό το αποτέλεσμα μόνο. Γι' αυτό το έργο του γίνεται μιá σύνθεση τής ελληνικής ιστορίας όπως παρουσιάζεται μέσα από τις πνευματικές έκδηλώσεις της, κι αντί «ιστορία τής νεοελληνικής λογοτεχνίας» θά μπορούσε ένας να το χαρακτηρίσει «λογοτεχνική ιστορία τής Ελλάδας», δηλαδή ιστορία της μέσ' από τη λογοτεχνία της, ή καλύτερα, ιστορία της συνυφασμένη με τη λογοτεχνία της. Και νομίζω πως είναι σπουδαίο κατόρθωμα ή σύνθεση αυτή.

Με το χαρακτήρα που έχει το έργο, εύκολα καταλαβαίνει κανένας και την ύφή του. Ωστόσο, ή συμπυκνωμένη εξιστόρηση τής πολιτικής και πνευματικής ζωής του Έθνους, μ' επιστημονική ακρίβεια πάντα και νομοτέλεια ρασιοναλιστική, δέν είναι άχαρη κι' αλύγιστη επιστημονική πραγματεία, μά έχει όλη τη δροσιά και τη δύναμη, τη ζωντανία και τη χάρη μιás φωτεινής λογοτεχνικής δημιουργίας πρωτότυπης. Όχι πως διαβάζεται εύκολα το έργο. Σίγουρα χρειάζεται ο άναγνώστης άσκηση στο δύσκολο και λεπτό παιχνίδισμα τής σκέψης και του λόγου, στη φυσική όσο και τεχνική διάρθρωση των νοημάτων και τής φράσης, όπως και στη θεώρηση τής ζωής μέσ' από την ιστορία. Άλλά τότε χαίρεται πλέρια το έξαιρετικό αυτό έργο, και γι'α τή γενναία πνευματική προσφορά του και γι'α τα λογοτεχνικά του χαρίσματα. Κι' αυτό είναι το δεύτερο μεγάλο προσόν του βιβλίου αυτού.

Σ' αυτό συντελεί και το γεγονός πως ή σύνθεση κ' έπεξεργασία του όλου έργου και των μερών του σου δίνουν την εντύπωση πως μπροστά σου κινείται ένας ζωντανός οργανισμός, με τ'α καλά του και τ'α κακά του, που όλο εξελίσσεται και απλώνει, θαθαίνει και δυναμώνει, χωρίς να χάνει την επαφή του με τις ρίζες. Είναι μιá ζωντανή πραγματικότητα, που δένει το σήμερα με το χτες κ' έτοιμάζει το αύριο: σαν τόν άντρα που ήρθε από ένα πατέρα και θά δώσει ένα παιδί — τρεις μορφές τής ζωής, άλληλθενδτες σαν αίτια και αίτιατό, αλλά και με δική τους προσωπικότητα δημιουργημένη από τούς κάθε φορά διάφορους παράγοντες. Η λογοτεχνία στην κάθε περίοδο, αδιάφορο αν μικρή ή μεγάλη, κληρονομεί και κληροδοτεί, κ' έτσι συνεχίζεται ή πνευματική παράδοση σ' ένα αδιάσπαστο δεσμό. Με τόν τρόπο αυτό αισθητοποιείται ή πνευματική δημιουργία, όχι μόνο σαν τυπικό αποτέλεσμα τής χρονολογικής ακολουθίας, αλλά προπάντων, γιατί παρουσιάζεται πειστικά σ'α ζωή ή ίδια, που ξεκίνησε από κάτι ζωντανό και με τη σειρά της έτοιμάζει κάτι άλλο ζωντανό. Έτσι το έργο δέ γίνεται απλή γραμματολογική απειρίθμηση αλλά ζωντανή ιστορία των γραμμάτων. Και σίγουρα, είναι σπουδαίο κατόρθωμα κι' αυτό.

Έπειτα από τόν Πρόλογο — που άποτελεί ένα από τ'α αξιολογότερα μέρη του όλου έργου — ο κ. Δημαράς χωρίζει το βιβλίο του σε πέντε μέρη, που τ'α ύποδιαίρει σε δεκαεφτά μικρότερα κεφάλαια: Τό Πρώτο Μέρος «Στις ρίζες» με τόν υπότιτλο «Η άπαρχή τής νεοελληνικής λογοτεχνίας πριν από την Τουρκοκρατία», το Δεύτερο Μέρος «Επιβίωση και ανανέωση. Ο ελληνισμός ως τ'α 1669», το Τρίτο Μέρος «Αϊώνας προσπαθειών. Ο ελληνισμός ως τ'α 1774», το Τέταρτο Μέρος «Ένας κόσμος γεννιέται. 1770—1820» και το Πέμπτο μέρος «Τελική σύνθεση του λόγου.— Η κάμψη. Οί κορυφαίοι, ο Άγώνας και οί άμεσες συνέπειές του». Κάθε Μέρος προλογίζεται με λίγες γραμμές, που δίνουν τ'α γενικά χαρακτηριστικά και τις τάσεις τής κάθε εποχής. Παραθέτω όσα γράφει στην άρχή του Πρώτου Μέρους, γιατί καλά δείχνουν ό,τι έγραφα πιό πάνω, ιδιαίτερα στην προηγούμενη παράγραφο: «Στην άπαρχή τής νέας μας γραμματείας μπορούμε να διακρίνουμε τρεις ενότητες. Τό δημοτικό τραγούδι, άπαλλαγμένο από λόγια άττικιστικά στοιχεία, συνεχίζει την λαϊκή παράδοση του αρχαίου τραγουδιού.

Παράλληλα διαμορφώνεται μιὰ τάση γιὰ τὴν λόγια ἐπεξεργασία τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, γιὰ μιὰ μορφή μικτή : μερικά ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, ἄλλα βυζαντινὰ μυθιοτήματα κλπ. Τέλος ἔχουμε καὶ μιὰ παραγωγή λόγια, ἀλλὰ ποὺ ἀποβλέπει στὸ λαὸ καὶ χρησιμοποιεῖ τὴ γλῶσσα του. Ἔτσι ξεκινοῦν σχηματιζομένα τρία ρεύματα, τῶν ὁποίων ἡ σύνθεση πραγματοποιεῖται κατὰ βαθμούς καὶ ὀλοκληρώνεται μὲ τὴν ἀκμή τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας στὸν 18^ο αἰώνα : Κοραῆς, Κάλβος, Σολωμός».

Κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ δεκαεφτά κεφάλαια ἔχει ἰδιαίτερο τίτλο χαρακτηριστικὸ — κάποτε ὅμως κάπως ἀκαθόριστο ἢ τολμηρό, νομίζω — καὶ χωρίζεται πάλι σὲ μικρότερα μέρη μὲ παρένθετο τίτλο μέσα στὸ κείμενο τῆς σελίδας.

Δὲ θὰ μῶ ὁ σὲ λεπτομέρειες συζητήσιμες, οὔτε θ' ἀναφέρω τὰ ἐλάχιστα ἀδύνατα σημεῖα, ποὺ ἴσως νὰ εἶναι καὶ παραδρομές. Ἄλλωστε, τὰ καλύτερα βιβλία δὲν εἶναι πάντα ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα συμφωνοῦμε πέρα γιὰ πέρα. Ὡστόσο, ἡ ἀπουσία βιβλιογραφίας καὶ ἑνὸς πίνακα ὀνομάτων εἶναι ἔλλειψη αἰσθητῆ, πού, ὅμως, εὐκόλα μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ διορθωθεῖ στὸ δεύτερο τόμο τοῦ βιβλίου. Ζαίρωμε ἀπὸ ἄλλες μικρότερες ἐργασίες τοῦ κ. Δημαρά μὲ τὴν εὐσυνείδητη ἀκρίβεια κ' ἐξαντλητικὴ πληρότητα κάνει τὴ βιβλιογράφηση καὶ τὸν ὑπομνηματισμό, ὥστε δικαιολογημένα νὰ τὰ περιμενοῦμε καὶ σ' ἓνα τόσο σημαντικό ἔργο ὅπως ἡ «Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας». Ἐπίσης περιμενοῦμε μὲ πραγματικὴ λαχτὰ τὴ συμπλήρωση τοῦ ὅλου ἔργου μὲ δεύτερο, ἴσως καὶ τρίτο, τόμο, καὶ γιὰ τὰ ὀλοκληρωθεῖ ἡ εἰκόνα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας στὴν ἐξέλιξη τῆς ἀπὸ τῆς πρώτης ρίζης ὡς τοὺς σημερινούς καρπούς, καὶ γιὰ νὰ χαροῦμε στὴν πληρότητα τοῦ ἑνὸς ἔργου ἀγάπης καὶ δυνατοῦ στοχασμοῦ, ὄριμης σύνθεσης καὶ βαθιᾶς κατανόησης.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΞΗΣ

Κυπριακαὶ Σπουδαί. Δελτίου τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. Τόμος 1B' 1948, σελ. XIII+184 καὶ 4 πίνακες. Ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου, 1949.

Συνεχίζοντας τὴ γόνιμη ἐπιστημονικὴ δράση τῆς ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν ἐξέδωσε φέτος τὸν 1B τόμο τοῦ Δελτίου τῆς γιὰ τὸ 1948. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πλούσιο περιεχόμενό του ὁ νέος τόμος εἶναι καλλιτεχνικώτερος καὶ σὲ κα-

λύτερο χαρτί τυπωμένος. Περιέχει στὴν ἀρχὴ (σελ. IX—X) τὴ λογοδοσία τοῦ Προέδρου κ. Κ. Σπυριδάκη γιὰ τὰ πεπραγμένα τοῦ 1947. Κατόπιν δημοσιεύεται (σελ. 1—25) μιὰ διεξοδικὴ κι' ἐνδιαφέρουσα μελέτη τῆς δ. Ἄγγελ. Πασχαλίδου : «Τύποι καὶ συνθέσεις ἀπὸ κυπριακῆς τοιχογραφίας τοῦ 15ου καὶ 16ου αἰῶνος» ἀποκλειστικὰ βασισμένη σὲ τρεῖς ἐκκλησιᾶς τῆς Μαραθάσας, τοῦ Ἁγ. Ἡρακλείδου στὸν Καλοπαναγιῶτη, τοῦ Ἁγ. Θεοδώρου στὴν Λεμόθυο καὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στὸν Παλιόμυλο. Τῶν τριῶν αὐτῶν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν μνημείων περιγράφεται ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ οἱ τοιχογραφίες, ποὺ τὶς ἐξετάζει ἡ συγγραφεὺς ἀπὸ καλλιτεχνικὴ καὶ ἱστορικὴ ἄποψη καὶ μᾶς δίνει στὸ τέλος τῆς κρίσεως καὶ τὰ συμπεράσματά της γιὰ τὰ καλλιτεχνικὰ στοιχεία ποὺ περικλείουν, τὶς σχέσεις — στενὲς ἢ ἀπώτερες — μὲ τὴν κυρίως βυζαντινὴ τέχνη καὶ τὴν ἀξία τους. Ἡ μελέτη συνοδεύεται καὶ ἀπὸ πέντε εἰκόνες ἐπεξηγηματικῆς, δημοσιευμένες στὸ τέλος τοῦ τόμου.

Ὁ κ. Ἀνθ. Πανάρετος μᾶς χαρίζει μιὰ πλούσια συλλογὴ γεωργικῶν παροιμιῶν τῆς Κύπρου, συνεχῆς τῶν ὅσων ἐδημοσίευσεν στὸν Θ' τόμο (σελ. 77 κ.έ.) : Παροιμίαι καὶ γινωμικὰ ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν καλλιέργεια τοῦ ἐδάφους, τῆς σποράς, τῆς λίπανσης, τὸ πότισμα κλπ. (σελ. 29—56). Οἱ παροιμίαι αὐτές, ἀπόσταγμα πείρας αἰῶνων, ἔχουν καὶ τὴ λαογραφικὴ τους ἀξία. Στὴν ἴδια μελέτῃ περιέχονται καὶ λέξεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα τῶν χωραφῶν (σελ. 56—60), μὲ τὴν ἔκθεση καὶ τὸ μέρος ὅπου βρίσκονται τὰ χωράφια (σελ. 60—67), μὲ τὴν ἐδαφολογικὴ σύσταση καὶ γονιμότητά τους (σελ. 67—77), μὲ τὴν ὑγρασίαν ἢ τὴν ξηρασίαν τοῦ ἐδάφους (σελ. 78—83), μὲ τ' ὄργωμα (σελ. 83—98) καὶ τέλος μὲ τὴν κτηματικὴν περιουσίαν (σελ. 98—100). Οἱ λέξεις αὐτές ἀσφαλῶς θ' ἀπασχολήσουν κι' ἄλλους ἐρευνητῆς.

Ὁ κ. Θ. Σοφοκλέους δημοσιεῖ (σελ. 103—109) «Πάρεργα ἐτυμολογικά, ὅπου μὲ τρόπον αὐστηρὰ ἐπιστημονικὸν πραγματεῖται γιὰ τὴν ἐτυμολογίαν ὠρισμένων λέξεων τῆς κυπριακῆς διαλέκτου ποὺ ἀπασχόλησαν προηγουμένως κι' ἄλλους : 1. Τριβιτζάζομα, πὺ διαφορητικὰ ἐτυμολόγησε ὁ κ. Κ. Πηλαδάκης. 2. Βούρκαρης, γιὰ τὴν ὁποία ἔγινε συζήτηση μεταξὺ τῶν καθηγητῶν κ.κ. Κεραμπούλου καὶ Ἀμάντου. 3. Ἄτἀλου. 4. α) Ὀρνοῦσαι καὶ β) Ἀρνις, γιὰ τῆς ὁποῖες ἔγραψε

ὁ κ. Γ. Καργώτης. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἐτυμολογίες πού δίδει ὁ κ. Σοφοκλέους ἔχουν καὶ ἰδιαίτερην ἀξία καὶ σημασία.

Γλωσσογραφικὴν ἀξίαν ἔχουν καὶ τοῦ κ. Κ. Μυριανοπούλου «Αἱ Ζενικάι Λέξεις ἐν Κύπρῳ» (σελ. 113—121) περσοτουρκικῆς, ἀραβικῆς, τουρκικῆς, πού τις ἐρμηνεύει, ἀλλὰ καὶ προτείνει τὴν χρησιμοποίηση τῶν ἀντιστοίχων ἑλληνικῶν, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατό, γιὰ τίς περισσότερες, πού ἔχουν ἐπιβληθεῖ ἀπὸ ἀμάθεια, κακὴ συνήθεια καὶ ἀμέλεια.

Ὁ κ. Ν. Κληρίδης δημοσιεύει (σελ. 127—167), μὲ προλεγόμενα τοῦ «ἀκολουθία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρονίκου καὶ Ἀθανασίας τῆς συμβίου αὐτοῦ» (σελ. 122—167). Ἄν καὶ τὸ ζεῦγος τῶν ἁγίων τούτων δὲν εἶναι Κύπριοι, ἀπολαβαίνουσι ὅμως ἰδιαίτερο σεβασμὸν ἐπὶ τὴν Κύπρον, ἰδίως ἀπὸ τὸν 14ον αἰῶνα. Ὁ ἐκδότης τῆς ἀκολουθίας βασίζεται γιὰ τὴν ἐργασία του σὲ πολλὰ κυπριακὰ χειρόγραφα ἢ καὶ ἐντυπες φυλλάδες.

Ἄξιοπρόσδεχτὴ λαογραφικὴ μελέτη δημοσιεύει καὶ ὁ κ. Γ. Παπαχαλαράμπος: «Ἐπιρρήματα ἐξ ὀνομάτων ζώων εἰς τὴν Κυπριακὴν διάλεκτον», (σ. 171—172).

Τέλος, ὁ κ. Κύπριος Χρυσάνθης μᾶς παρουσιάζει μιὰν πολὺ ἐνδιαφέρουσα καὶ πρωτότυπη στὸ εἶδος τῆς μελέτης: «Εὐθύνης καὶ ποιινῆς ἰατρῶν κατὰ τίς ἀσιζέες» (σελ. 175—184). Τὰ πολύτιμα μεσαιωνικὰ μνημεῖα τῆς Κύπρου, οἱ Ἀσιζέες, δὲν ἔχουν ἀκόμη δυστυχῶς μελετηθῆ ἀπ' ὅλες τίς πλευρῆς. Τὸ παράδειγμα τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη πρέπει νὰ βρῆ καὶ ἄλλους μιμητῆς ἐπὶ τὴν ἔρευνα τῶν Ἀσιζέων.

ΚΩΣΤΑΣ ΧΑΤΖΗΨΑΛΤΗΣ

ΤΗΛ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ

Ὁ Τηλ. Παντελίδης, τοῦ ὁποίου ἡ μετάφραση τοῦ «Μεθυσμένου Καραβίου» τοῦ Ρεμπώ δημοσιεύεται στὸ παρὸν τεύχος, εἶναι ἤδη γνωστὸς τοῖς ἀναγνώστες τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» ἀπὸ μεταφράσεις ἄλλων ποιημάτων (τοῦ Byron, τοῦ David Gascoigne), πού δημοσιεύτηκαν σὲ προηγούμενα τεύχη τοῦ περιοδικοῦ. Ὁ Τηλ. Παντελίδης γεννήθηκε ἐπὶ τὴν 1893. Παρακολούθησε μαθήματα ἐπὶ Παγκύπριον Γυμνάσιο. Ταξίδεψε ὕστερα ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον, Ἑλλάδα καὶ Ἀγγλίαν, ὅπου ἐργάστηκε μέχρι τοῦ 1913. Τὸ 1915 προσλήφθηκε σὴν ναυτικὸς μηχανικὸς σὲ μιὰ μεγάλη ἀτμοπλοικὴ ἐταιρεία καὶ εἶχε τὴν εὐκαιρίαν — λόγῳ τοῦ ἐπαγγέλματός του αὐτοῦ — νὰ ἐπισκεφθῆ ὅλα τὰ μεγάλα λι-

μάνια τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τὸ 1934 ὑπηρετεῖ ὡς ἀρχιμηχανικὸς τῆς Ἑλληνικῆς ναυτιλιακῆς ἐταιρείας τοῦ Λονδίνου «Ρεθύμνης καὶ Κουλουκουνητῆς Λτδ.»

Ὁ κ. Παντελίδης διετέλεσε ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀναποκριτὴς τῆς «Ἐλευθερίας» καὶ τακτικὸς πολιτικὸς καὶ φιλολογικὸς συνεργάτης τοῦ Ῥαδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τοῦ Λονδίνου (B.B.C.). Δημοσίευσε σὲ περιοδικὰ καὶ ἑφημερίδες παντοειδῆ λογοτεχνικὴν ὕλην: διηγήματα, χρονογραφήματα, ποιήματα, μεταφράσεις κ.ά.

Τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» ἐλπίζουσι ὅτι εἰς προσεχῆ τεύχη τῶν θὰ δημοσιεύσουσι καὶ ἄλλες ἐργασίαι τοῦ ἐκλεκτοῦ τούτου συνεργάτη τού.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Τὰ Θέατρα

Τὸ γεγονός ὅτι ἐπὶ δύο τῶρα χρόνια παίζεται συνεχῶς ἐπὶ Παρίσι τὸ «Μικρὸ Καλύβι» τοῦ Μ. Ρουσσέν, πρὸ ἀνέβασε ἐπὶ τὸ «Ρέξ» ὁ θίασος Γ. Παπᾶ—Μ. Μερκούρη—Καλλέργη, δὲν σημαίνει ὅτι καὶ τὸ ἔργο εἶναι τέτοιο πού ν' ἄξιζε τὸν κόπον ν' ἀρχίσει μ' αὐτὸ τίς παραστάσεις τοῦ τὸ νέο θεατρικὸ συγκρότημα. Προπάντων δὲν συμβιβάζεται ἐπὶ τὴν δική μας νοοτροπία ἢ ζεσιπίτῳ ὑπόθεσιν του, πού ἀσφαλῶς εἶναι ἐξω ἀπὸ τὴν ψυχροσύνησιν τοῦ Ἑλληνα. Ἡ κωμῶδις ὅμως αὕτη εἶναι ὁμολογουμένως πολὺ καλογραμμῆ καὶ μὲ πολὺ ἔξυπνον διάλογον καὶ παίζεται ἀπὸ τὸν Γ. Παπᾶ ὑπέροχα. Ἡ κ. Μερκούρη εἶχε, ὅπως πάντα, πολὺ ἄσχημη ἀβρῶσιση, τὸ σπουδαιότερον πράγμα γὰρ ἔσαν ἡθοιοῖ. Ὁ Καλλέργης πού μᾶς ἔδωκε ἄλλοτε, στὸ θίασον Κούνη, σπουδαία δειγμάτων τοῦ ταλέντου του, φαινόταν τώρα σὰν λίγο ἐξω ἀπὸ τὰ νερά του.

—Τὸ νὰ δοκιμάσει ἕνας σκηνοθέτης σήμερον ν' ἀνεβάσει ἕνα ἔργο τοῦ Σαίξπηρ εἶναι ἤδη ἕνα τόλμημα· νὰ δοκιμάσει ὅμως ν' ἀνεβάσει τὸν «Ἀντώνιον καὶ Κλεοπάτραν» χωρὶς τ' ἀπαιτούμενα τεχνικὰ σκηνικά ἐφόδια καὶ χωρὶς τὸ κατάλληλον ἔμψυχον ὕλικον, εἶναι ἕνα θράσος καὶ μιὰ ἀσέβεια ἐπὶ τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου δραματοῦργου. Καὶ στὸ ὀλίγησθιμα αὐτὸ παρασύρθηκε ὁ Σωκράτης Καραντινός, προφανῶς ἀπὸ τὴν ἀμετρη φιλοδοξίαν τῆς κ. Κατερίνας πού ἤθελε νὰ παίξῃ ἐπὶ τὸ ρόλον τῆς Κλεοπάτρας.

Οὔτε τὸ «Ἰντεὰ» εἶναι τὸ κατάλληλον θέατρον γιὰ ἕνα τέτοιο ἀνέβασμα, οὔτε ὁ θίασος Κατερίνας διαθέτει τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα πού θὰ μπορούσαν νὰ κρατή-

σου τραγικούς και ποιητικούς ρόλους στους αδύναμους ώμους τους. Ούτε ο καλός ζωγράφος Σπύρος Βασιλείου μπόρεσε ποτέ να μάς δώσει ευπαρουσίαστα σκηνικά και ανέκτα κοστούμια, όποτε έκαμε τέτοιες απόπειρες στο παρελθόν, ακόμα κι' όταν είχε πλούσια μέσα στη διάθεσή του.

"Ετσι παρευρεθήκαμε σ' ένα πρόχειρο και έλεεινό ανέθασμα μιάς Σαιξπηρικής τραγωδίας, όπου η έλλειψη συνοχής ήταν έκδηλη, η ποίηση άυπαρκτη και η φτώχεια των κοστούμιών και των σκηνικών ένοχλητική.

—Εξακολουθούν με μεγάλη κοσμοσυρροή οι παραστάσεις της «Ορέστειας» στο 'Ωδειόν 'Ηρώδη του 'Αττικού. Κατά γενικήν όμολογία της κριτικής, οι παραστάσεις αυτές είναι οι ώραιότερες που είδαμε ποτέ στην 'Αθήνα, τόσον άπό τό θίασο του Βασιλικού Θιάσου, όσο κι' άπό τους ξένους οργανισμούς που έπαιξαν άρχαία τραγωδία στην 'Αθήνα. Εϊδικά έξαίρεται ο γυναικείος χορός των 'Ερινύων στην τελευταία τραγωδία της τριλογίας, στις «Ευμένιδες».

Οι 'Εκθέσεις

'Εκτός της διαρκούς Πανελληνίου 'Εκθέσεως που άνανεύεται συνεχώς στο Ζάππειο, άνοιξε εκεί και μιá έκθεση του Φρίξου 'Αριστέως. Δέν θα έπεριμενε, βέβαια, κανένας σήμερα πιά, άλλαγή στην τεχνοτροπία του παλαίμαχου ζωγράφου, αλλά θα είχε τουλάχιστο την άξίωση ο σημερινός θεατής να μη ξαναδεί τον άρωστημένο ρωμαντικό συμβολισμό των αρχών του περασμένου αιώνα, που εξακολουθεί να μάς προσφέρει ο κ. 'Αριστέυς.

Θά έπεριμένε ότι ο ζωγράφος θα είχε κατεβεί άπό τα θολά σύννεφα στη ζωντανή πραγματικότητα και θα έβλεπε γύρω του τη δόξα της 'Ελλάδας, τα βασανιά της στην κατοχή, τα ρημαγμένα χωριά της άπό τον καινούργιο σурφειτό του κόκκινου φασισμού, η τη νέα της έποποιία και άς τα έδιδεν έστω με τον δικό του διακοσμητικό συμβολισμόν.

Είν' αλήθεια ότι θέλησε σε μερικά λάδια του να παρουσιάσει και κανένα τοπίο με φωτεινόν 'Ελληνικόν ήλιο, μα και αυτό τό έδωσε τόσο ξηρά και στεγνά, χωρίς ούτε ίχνος πόνου και άτμόσφαιρας, ώστε να μη μάς πείθει ότι ο ζωγράφος αισθάνθηκε πραγματικά την ανάγκη ν' άποδώσει στο μουσαμά του τα θεία όράματα της 'Ελληνικής φύσης.

—Στό Ζάππειο επίσης άρχισε μιá έκθεση ζωγραφικής «Τό "Άγιον "Ορος» άπό τους: Πώλ Λοριόν και Μιχ. Δόρι—Πα-

παγεωργίου, με διάφορα τοπία άπό τον "Άθω. Είναι άπορίας άξιο, γιατί οι δυό αυτοί ζωγράφοι άπεφάσισαν να κάμουν μιá κοινή έκθεση, αφού κανένα ζωγραφικό στοιχείο δέν τους ένώνει. Είναι έντελώς άνόμοιοι και στη γενική καλλιτεχνικήν αντίληψη και στην τεχνική. Τό μόνο κοινό της έκθεσης αυτής είναι ότι και οι δυό ζωγραφίζουν με «παστέλ» τοπία άπό τό "Άγιον "Ορος, αλλά τα θέματά τους είναι έντελώς διαφορετικά. 'Ο Γάλλος Πώλ Λοριόν, που είναι Γενικός Πρόξενος της Γαλλίας στη Θεσσαλονίκη, έρασιτέχνης ζωγράφος, έλκύεται άπό τ' άρχιτεκτονικά συγκροτήματα των μοναστηριών, ο ζωγράφος Μιχ. Δόρις—Παπαγεωργίου άπό τα γύρω τοπία του "Άθω με τις γαλάζιες θάλασσες. 'Ο Λοριόν πρωτόγονος και έλευθερος στο σχέδιο, πολύχρωμος και κραυγαλέος, με σχεδόν βάνουσα κόκκινα και πικρά πράσινα, σε ζαλίζει με τις χρωματικές του αντίθεσεις και τις φανές που διαλαλούν τα έργα του. Είναι φανερόν ότι είναι έπηρεασμένος άπό τους Γάλλους έξπρεσιονιστές.

'Ο άλλος, ο Δόρις—Παπαγεωργίου, είναι σχεδόν κλασσικός, διακοσμητικός, με πολλήν εύαισθησία στο χρώμα που γίνεται άπαλό και θαμπό. Είναι σα να παίζει με με σουρντίνα, σε χαμηλούς τόνους πάνω σ' ένα παλιό βιολί.

Διάφορα Νέα

'Ενα νέο καλλιτεχνικό σωματείο συνεστήθηκε στην 'Αθήνα με τον τίτλο «'Αρμός». Σκοπός του είναι η όργάνωση άτομικών και όμαδικών έκθεσεων και η προώθηση της τέχνης με διαλέξεις και άλλες καλλιτεχνικές έκδηλώσεις. 'Ιδρυτικά μέλη είναι οι ζωγράφοι: Χατζηκυριάκος-Γκίκας, Τσαρούχης, Μόραλης, Νικολάου, 'Ελλη Βοϊλα και Λίλη 'Αρλιώτη, που άποτελούν και τό πρώτο Διοικ. Συμβούλιο. Σύμβουλοι είναι οι 'Εγγονόπουλος, Μαυουσάκης και Γ. Μαυροειδής. 'Ο «'Αρμός» θα όργανώσει προσεχώς την πρώτη του όμαδική έκθεση στο Ζάππειο.

—Για πρώτη φορά συγκεντρώθηκαν στην 'Αθήνα τον περασμένο Σεπτέμβριο 75 βιβλιοθηκάριοι διαφόρων τύπων Βιβλιοθηκών άπό την Πρωτεύουσα, τον Πειραιά, τη Θεσσαλονίκη, Κοζάνη, Πάτρας, Χίο, Κεφαλληνία, Κέρκυρα, Δημητσάνα, Ρέθυμνο κ.ά. για να παρακολουθήσουν μερικές διαλέξεις που έκαναν έδώ 'Αμερικανοί ειδικοί, σχετικά με την όργάνωση των Βιβλιοθηκών της 'Ελλάδας. Με την ευκαιρίαν αυτή έγινε και η πρώτη 'Ενωση των Βιβλιοθηκάρων της

Ἑλλάδας μὲ σκοπὸν τὴν ἐνιαίαν ὀργάνωση τῶν Βιβλιοθηκῶν γιὰ τὴν καλλίτερη ἐξυπηρέτηση τοῦ κοινοῦ καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τόπου.

— Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Σπύρος Μελάς ἐτοιμάζει καὶ δεύτερον τεῦχος τῆς «Ἑλληνικῆς Δημιουργίας», ποῦ θὰ εἶναι ἀφιερωμένο στὴν Κύπρον. Τὸ τεῦχος θὰ κυκλοφορήσῃ στὶς 15 Νοεμβρίου καὶ θὰ ἀναφέρεται στὴν πνευματικὴν Κύπρον, μὲ μελέτες καὶ ἄρθρα σχετικὰ μὲ τὴν πνευματικὴν κίνησιν τοῦ νησιοῦ. Θὰ περιλαμβάνει καὶ μιὰ πλατιά μελέτη γιὰ τὴ νεώτερη Κυπριακὴ ποίησιν καὶ πεζογραφία, γραμμένη ἀπὸ τὸν Κώστα Προυσίου.

— Ἡ Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη ἐπλουτίσθη τελευταία μὲ σωροὺς ξένων βιβλίων, ποῦ προέρχονται ἀπὸ δωρεὰς διαφόρων κρατῶν καὶ ξένων ὀργανισμῶν.

T. M. Φ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἡ Ἑθνικὴ ἐπέτειος τῆς 28ης Ὀκτωβρίου γιορτάστηκε σ' ὅλο τὸ νησί μὲ ἐξαιρετικὸ ἐνθουσιασμὸ καὶ ἐπιθλητικότητά.

— Ἐντὸς τῶν ἡμερῶν ἀναδιοργανωθεῖσα ἀρχίξει τὴ λειτουργία τῆς ἡ Βιβλιοθήκης τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Αὕτη περιλαμβάνει μεταξὺ ἄλλων 10.000 περίπου ἐγγραφα ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος ἐμέχρι σημερινῶν, παλαιούς κώδικας, 1030 εἰδήλια τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυρίλλου Γ', καὶ τὸν ἀρχαῖον κώδικα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς—ἀπὸ τοῦ 1600. Περιέχονται ἐπίσης σ' αὐτὴν δυὸ χιλιάδες νεώτερα εἰδήλια, λεξικά κλπ.

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Collection de l' Institut Français d' Athènes : Bulletin Analytique de Bibliographie Hellenique (1947), Fascicule V, Athènes, 1948.

Institut Français d' Athènes : Exposition des oeuvres offertes par les artistes français. En hommage à la Grèce, Athènes, 1949.

Γ. Ξ. Στοιγιαννίδης : Περιστέρια στὸ φῶς, 1949. Θεσσαλονίκη. Ἔκδοσις τοῦ περιοδικοῦ «Κοχλίας».

Κυπριακαὶ Σπουδαί : Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. Τόμος ΙΒ' (1948). Ἐν Λευκωσίᾳ—Κύπρου, 1949.

Γεωργίου Θ. Σακελλαρίου, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν : Κοινωνιολογία. Ἔκδοσις δευτέρα ἠδησμένη καὶ βελτιωμένη. Λευκωσία. Ἐκδοτικὸς Οἶκος Ζαβαλλῆ, 1949.

Ἰσμήνης Κ. Χατζηκώστα : Ἡ Κύπρος κ' ἡ ζωὴ τῆς (ἦθη, ἔθιμα τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου, λαϊκὰ τραγούδια, δίστιχα, μοιρολόγια, αἰνίγματα, παροιμίαι, παραμύθια κλπ.) Λευκωσία, 1949.

Αὐγῆς Σιακαλλῆ : Ἐξομολόγησις.

Ποιήματα. Ἀθήνα 1949.

J. Holzner : Παύλος. Μετάφρασις Ἀρχιμ. Ἱερωνύμου Ι. Κοτσῶνη Δρ. Θ. (Ἀπὸ τῆς 21ῆς ἔκδοσης). Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός» — Ἀθήναι, 1948.

Ἐκδόσεις «Δαμασκῶν» : Τὸ τραγούδι τοῦ παιδιοῦ. Ἀνθολογία τῆς «Δαμασκῶν». Πρόλογος Π. Μελίτη. Ἀθήναι.

Γ. Βερίτη : Ἡ Ὠδὴ τοῦ Ἀγαπητοῦ. Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός».

Διονυσίου Ι. Βογοπούλου : Γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς ἐργαζόμενης γυναίκας (Β' ἔκδοσις ἀνανεωμένη). Ἀθήνα, 1949.

Γερασίμου Σπαταλά : Ὠδὴ στὸν Κόρακα κ' ἄλλοι δεκαπεντασύλλαβοι. «Πειραϊκὰ Χρονικά». Πειραιῶς — 1949.

Βασ. Δεδούση : Μορφωτικὲς ἀρχές στὸν Ἀριστοτέλη. Θεσσαλονίκη, 1949.

Κώστα Ζευμπουλίδης : Ἡ γλῶσσα μας.— Πῶς γράφεται, τὰ λάθη, πῶς πρέπει νὰ γράφεται.— Οἶκος Μιχ. Ι. Σαλιβέρου Α.Ε.— Ἀθήναι.

Δ. Γ. Σφήκας : Κυπριακὸν Λεύκωμα 1949. Ἐκδοσις Καίρου. Τύπος Α. Μενικίδου, 10 ὁδὸς Δουμπρέ — Κάϊρον.

Θίς Ἀλιεῖς : Ὁ λόχος τῶν ἀπατημένων. Εὐθύμογραφήματα. Λευκωσία—Κύπρος, 1949.

Λευκίας Μάρθα : Ἀσυγχώρητη...— Μονόπρακτο δρᾶμα. Ἀλεξάνδρεια, 1949.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Μιχ. Ἰακ. Μιχαηλίδην, Μόρφου : Τὸ «Ἡ Ζωὴ μας» θυμίζει πάρα πολὺ Εἰσοί. Ὡστόσο θὰ τὸ δημοσιεύσουμε. Ἡ «Ἀδημονία» καὶ οἱ φθινοπωρινοὶ Ρεμβασμοὶ ὑστεροῦν.— Χ. Δ. Φιντικλή, Γαλλοῦσα : Ἡ ποίησις ἐπιδίδωκε νὰ εἰσχωρήσει μὲς ἀπὸ τὰ γεγονότα καὶ νὰ δημιουργήσῃ αἰσθητικὴ συγκίνησιν. Δὲν εἶναι ἀρκετὸ νὰ γράφουμε στίχους καὶ νὰ ἐπιτυχάνουμε ὁμοιοκαταληξίες. Χρειάζεσθε ἀκόμη ἀσκῆσιν μέχρις οὗ ἐπιτύχετε τὴ δημιουργικὴ ἀνασύνθεσιν τοῦ θεματοῦ σας.— Ν. Κάσιον, Ζάντοβιλ : Τὰ διηγήματά σας ἐρῶσονται ἀκόμη στὸ στάδιο τῆς ἐξήρας ἐξιστόρησις τῶν γεγονότων. Πρέπει νὰ εἰσχωρήσετε στὴν οὐσία καὶ νὰ δημιουργήσετε ἐναντὶ ἀληθινὸ δικό σας κόσμον, ποῦ νὰ ἐμπνέει, νὰ κινεῖ ἰδέες καὶ νὰ συγκινεῖ. Ἀπὸ τίς μεταφράσεις σας θὰ χρῆσιμοποιήσουμε μερικὰς. Παρακαλοῦμε νὰ μᾶς σημειώσετε τὰ ὄνόματα τῶν συγγραφέων μὲ λατινικοὺς χαρακτήρας.— Μιχ. Γ. Μίταν, Γύφου : Τὰ τελευταία ποιήματά σας εἶναι σχετικὰ καλύτερα ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Λεῖπει ὅμως ἀκόμη ὁ ἐσωτερικὸς δημιουργικὸς παλμός.— Ν. Α. Ἀγγρίπαν, Πειραιῶς : Ἐστᾶλη τὸ τεῦχος Β. 2.— Ἐλένην Λαμπῆ, Πόρτο-Σαῖδ : Ἰσως νὰ παρέπεσαν στὸ ταχυδρομεῖον. Σὰς τὰ ξαναστέλλομεν σημεῖρα ἐπὶ συστάσει. Στὸ δέμα περιέχονται τὰ τεύχη Ἰανουαρίου, Φεβρουαρίου, Μαρτίου, Ἀπριλίου, Ματίου καὶ Ἰουνίου 1949.— Ἀχ. Ἐνεάνην, Ἀθήνα : Πολὺ ἀπαισιόδοξα τὰ ποιήματά σας. Στελεθεῖτε μᾶς κάτι πρὸ δυναμικὸ καὶ μὲ οὐσώτερο περιεχόμενο.

ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Κ.Ε.Ο.

★ Είναι η μάρκα που

άποτελεῖ ἐγγύησιν.

Α. Σ. ΑΡΑΟΥΖΟΣ

ΓΕΝΙΚΟΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ : Λευκωσίας—Κυρηνείας

BURROUGH'S "BEEFEATER"

DRY GIN

The best
in the market

Παρακαταθήκη εις
ΑΔΕΛΦΟΥΣ ΛΥΣΙΩΤΗ ΛΤΔ.
ΛΑΡΝΑΚΑ - ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Επίσης άλλα είδη ποτών

ΜΠΥΡΕΣ ΟΛΛΑΝΔΙΑΣ
ΣΙΑΜΠΑΝΙΕΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

GRESHAM

ΑΓΓΛΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΖΩΗΣ

Έτος Ίδρύσεως

1848

Γενικός Αντιπρόσωπος δια την Κύπρον:

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

Τ. Κ. 180 - ΤΗΛ. 487

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Υπεύθυνος Ίδιοκτήτης: Ν. Κρανιδιώτης, Λευκωσία
Τύπος: «ΚΟΣΜΟΥ» Ι. Χ. Κυριακίδη, Λευκωσία